

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Кафедра філологічних дисциплін

СТАН РОЗВИТКУ ОСВІТИ Й КУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ ФРН

Навчальний посібник

Укладач:
кандидат філологічних наук, доцент
Дмитренко О.В.

Полтава – 2013

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г.Короленка

Кафедра філологічних дисциплін

СТАН РОЗВИТКУ ОСВІТИ Й КУЛЬТУРИ В СУЧАСНІЙ ФРН

Навчальний посібник

Укладач:
кандидат філологічних наук, доцент
Дмитренко О.В.

Полтава – 2013

УДК 37:008:[811.112.2](430)
ББК 74.04(4Нім)+71.4(4Нім)
Д 53

Укладач: О.В. Дмитренко, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філологічних дисциплін Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Рецензенти: Н.М. Бобух, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української та іноземних мов Полтавського університету економіки і торгівлі

О.Ю. Тупиця, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін ПНПУ імені В.Г. Короленка

Редактор: О.О. Григор'єва, кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін ПНПУ імені В.Г. Короленка

Стан розвитку освіти й культури в сучасній ФРН : навч. посіб. / уклад.:
О. В. Дмитренко. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2013. – 83 с.

Посібник розкриває основні тенденції розвитку освіти і культури у Німеччині на сучасному етапі. Характеризуються розгалужена система освіти у ФРН, порушуються питання специфіки навчання у середніх навчальних закладах країни та вишах, навчання студентів-іноземців. Окрему увагу приділено проблемі розвитку мистецтва, літератури, музики, театру, організації дозвілля, святкування національних та релігійних свят, тощо.

Розрахований на студентів спеціальності 7.01010201 – «Початкова освіта». Матеріали можуть бути використані в навчально-педагогічній діяльності: при вивченні лінгвокраїнознавства, проведенні тижнів іноземної мови, у розробці програм спецкурсів з проблем розвитку культури та освіти Німеччини.

Рекомендовано до друку кафедрою філологічних дисциплін (протокол №.....від) та вченою радою ПНПУ імені В.Г. Короленка (протокол № від.....).

ЗМІСТ

Передмова.....	6
Модуль 1.....	9
Розділ 1. Розгалуженість системи освіти у ФРН.....	9
1.1. Специфіка навчання у середніх навчальних закладах та вишах країни.....	9
1.2. Становлення системи вищої освіти на різних етапах історії німецького суспільства.....	18
1.3. Структура професійної педагогічної освіти в Німеччині.....	28
1.4. Науково-дослідницька робота в умовах міжнародної конкуренції. Навчання студентів-іноземців.....	33
Модуль 2.....	41
Розділ 2. Німецька культура як вираження німецької нації.....	41
2.1. Розвиток літератури та мистецтва: історія і сьогодення.....	41
2.2. Організація дозвілля. Національні та релігійні свята Німеччини...	60
2.3. Традиції німецької національної кухні.....	67
2.4. Своєрідність медійного ландшафту ФРН.....	71
Висновки.....	76
Список використаних джерел.....	79

ПЕРЕДМОВА

Німеччина належить до найбільш промислово розвинених країн світу і після США і Японії має третю за масштабом економіку. Маючи населення 82,3 мільйона мешканців, вона – найбільший і найважливіший ринок у Європейському Союзі. Німецькі підприємства «Даймлер», «Сіменс», «Порше», «Люфтганза» та інші користуються чудовою репутацією в усьому світі. Вони представляють надпис «Made in Germany», який шанується повсюди як гарантія якості, символ інновацій, якості і технічних переваг. Проте третя у світі за потужністю економіка – це не лише «глобальні гравці», але й багато відомих лідерів світового ринку з кіл середнього та малого бізнесу, що становить осереддя німецької економіки. Вони всі покладаються на хороші економічні умови в «країні ідей» і на відмінну кваліфікацію робітників.

Сильною стороною Федеративної Республіки Німеччини є не лише високо розвинута економіка. ФРН – це, перш за все, країна зі своїм стилем життя, розмаїтими ландшафтами й відвертими людьми. Дедалі більше іноземних студентів цінують академічний клімат у німецьких вищих школах. Зарубіжні інвестори розраховують на ноу-хау та хорошу професійну освіту працівників. Мистецьке і культурне середовище сповнене готовності до експериментів і несподіванок. Це стосується всіх шістнадцяти федеральних земель, але передусім столиці – Берліна, політичного та креативного центру країни. У 1990 році Берлін знову став нерозділеною столицею світового значення. Острів музеїв, найбільший музейний комплекс Європи, Берлінська філармонія і майже 150 сцен свідчать про виняткове культурне життя. «Наукова столиця» дає прихисток 20 університетам і вищим навчальним закладам. Економіка пишається такими іменами, як «Байєр Шерінг Фарма» або «Філіпп Морріс». А найбільша всесвітня туристична біржа підтверджує гасло: «Берлін вартий подорожі».

Найважливіші суспільні, економічні, культурні, наукові тенденції у Німеччині знайшли своє відображення у працях Л.Уварова, Г.Кречмер, Т.Клюєвої, В.Лебедева, Б.Гюгольд, Д.Мальцевої, Г.Уліш. Аналізу системи освіти у ФРН присвячені дослідження таких науковців, як Ф.Альтбах, Г. Балль, А.Демін, В. Блінов, Д. Затонський, З.Малькова, Ф.Кумбс, Т.Левченко та інших. Загальноєвропейські інтеграційні процеси, в тому числі й у сфері освіти, досліджуються В.Андрущенко, У.Бек, Ю.Борко, Л.Буєвою, Н.Воскресенською, Б.Вульфсоном, М.Галієвим, Б.Гершунським, О.Глузманом, Л.Глухаревим, В.Громовим, Г.Дейвісом, Ж.Делором, А.Джуринським, А.Духовневою, О.Котовою, В.Кравець, Ф.Кумбсом, О.Лисовою, З.Мальковою, О.Матвієнко, Л.Пуховською, К.Салімовою, Л.Столяренко та багатьма іншими.

Незважаючи на цілу низку науково-дослідницьких праць, залишається необхідність збагатити відомості про Німеччину новими фактами, а також поглибити і систематизувати накопичену інформацію та базисні знання про освіту і культуру цієї країни.

Німецька система освіти й вищої школи перебуває зараз у глибокосяжному процесі оновлення, що вже приносить перші успіхи – Німеччина є однією з найулюбленіших країн для навчання у вищій школі, територією міжнародних досліджень найвищого рівня і розробки патентів.

Німеччина має розгалужену систему освіти, що складається з початкової, двохступеневої середньої та вищої освіти. Дев'ятирічна шкільна освіта є обов'язковою для всіх дітей від шести років. Протягом чотирьох років діти навчаються у початковій школі (Grundschule). Потім продовжується навчання в школах різного типу: основна школа (Hauptschule), реальна школа (Realschule) або гімназія (Gymnasium). Вони відрізняються рівнем вимог і співвідношенням теоретичного й практичного навчання. Крім того, є об'єднані школи, в яких паралельно навчаються учні з різним рівнем знань. У таких школах можна легко перейти з однієї групи (типу школи) до іншої.

До закладів вищої освіти Німеччини належать: університети (класичні, технічні, загальноосвітні), а також спеціалізовані заклади університетського рівня (вищі школи для підготовки вчителів, теологів, лікарів тощо) (група А); вищі фахові школи зі спеціалізованою фаховою підготовкою (група В); вищі школи (коледжі) мистецтв і музики (група С).

ФРН приваблює на навчання молодь з усього світу. Приблизно 250 000 іноземних студентів навчаються в німецьких вищих навчальних закладах. Зараз більш ніж кожен десятий студент – іноземець, переважно зі Східної Європи та Китаю. Німеччина за своєю гостинністю до іноземних студентів посідає третє місце після США та Великої Британії. Таким успіхом у інтернаціоналізації німецька вища школа завдячує спільним зусиллям університетів і політиків. Разом з вищими навчальними закладами кілька років тому за кордоном було розпочато кампанію з метою пропаганди німецьких університетів. Крім того, чимало вищих навчальних закладів за допомогою держави почали засновувати за кордоном партнерські вищі школи. Дедалі більше фахових галузей переходять на систему навчання із завершенням його міжнародно визнаними званнями бакалавра та магістра.

У 2010 році всі вищі школи перейшли на нову структуру навчання – кредитно-модульну, адже цього вимагає підписана європейськими державами «Болонська заява». Завдяки цьому має полегшитися студентський обмін на континенті. Європа хотіла б стати ще цікавішою для тих людей, хто прагне академічної освіти.

Не дивно, що настрої і заняття жителів країни, яка брала участь у великих історичних подіях, відображені у багатій культурній спадщині та представлені шедеврами літератури і музики, величною архітектурою, розвинутим кінематографом, національною оперою і театром, образотворчим мистецтвом тощо. Німецька земля багата визначними пам'ятками і пам'ятниками багатовікової культури: замки і палаци, церкви і монастирі, стародавні міста. Культурними центрами номер один є великі міста країни: Берлін, Гамбург, Кельн, Мюнхен, Дрезден, Франкфурт-на-Майні, Бремен, Лейпциг.

Дослідження розмаїття культурного та мистецького життя німців на сучасному етапі та стан розвитку освіти найбільш розвинутої

західноєвропейської країни є на сьогодні досить актуальним. Ми ставимо собі за мету розглянути німецьке суспільство крізь призму розвитку у країні науки і культури. Посібник знайомить читача з питаннями розгалуженості системи освіти у ФРН, динамікою розвитку освіти у Німеччині в історичному аспекті, зі станом розвитку літератури і мистецтва, з традиціями національної кухні, організацією дозвілля сучасних німців та проведенням національних і релігійних свят, зі своєрідністю медійного ландшафту країни.

Знайомство студентів спеціальності «Початкова освіта» з матеріалами навчального посібника дасть змогу поглибити знання та вдосконалити вміння щодо використання лінгвокраїнознавчого матеріалу на уроках німецької мови у початковій школі.

МОДУЛЬ 1

РОЗДІЛ 1. РОЗГАЛУЖЕНІСТЬ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ФРН

1.1. Специфіка навчання у середніх закладах освіти та вишах країни

Німеччина має чотирьохступеневу систему освіти: початкова, двохступенева середня освіта та вища освіта. Для всіх дітей від шести років обов'язковою є дев'ятирічна шкільна освіта. Навчання у державних школах безкоштовне. Як правило, діти протягом чотирьох років навчаються у початковій школі (Grundschule). У більшості федеральних земель діти в перші два роки навчання не отримують оцінок, а лише загальну характеристику успішності, яка дає інформацію про індивідуальні сильні і слабкі сторони у вивченні окремих предметів.

Потім продовжується навчання в школах різного типу: основна школа (Hauptschule), реальна школа (Realschule) або гімназія (Gymnasium). Вони відрізняються рівнем вимог і співвідношенням теоретичного й практичного навчання. Крім того, є об'єднані школи, в яких паралельно навчаються учні з різним рівнем знань. У таких школах можна легко перейти з однієї групи (типу школи) до іншої.

З п'ятого до дев'ятого класу навчання в основній школі обов'язкове, десятий клас – за бажанням. У реальній школі навчаються з п'ятого по десятий клас включно, одержуючи атестат про закінчення середньої школи. Гімназія, залежно від федеральної землі, закінчується дванадцятим або тринадцятим класом з одержанням атестату зрілості, що дає право на вступ до ВНЗ. У більшості шкіл навчання триває півдня. Проте федерація цілеспрямовано підтримувала протягом минулих років створення чи розширення майже 7000 шкіл продовженого дня, без яких уже не можна уявити собі німецьку систему шкільної освіти. Шкільна освіта належить до компетенції федеральних земель, але політика в галузі шкіл координується Постійною конференцією міністрів культури й освіти.

Відрізняється від української шкала оцінювання роботи учнів та студентів: що «менша» оцінка, тим вона краща, вища. В Німеччині існують оцінки від «1» (відмінно/*sehr gut, ausgezeichnet*) до «6» (погано, незадовільно/*mangelhaft*), причому можливі проміжні оцінки типу 1,1; 2,5; 4,3 і так далі.

Сьогодні у Німеччині налічується більше 2200 приватних шкіл, педагогічні концепції яких помітно розрізняються між собою. Загальноосвітні приватні школи відвідують 6 % німецьких школярів. Хоча прийнято підкреслювати, що це всього лише один з рівноправних секторів освітньої системи, у дійсності приватні школи розраховані на більш заможну частину населення й мають елітарний характер. Останнім часом приватні школи стали проявляти все більшу зацікавленість у тому, щоб брати на навчання дітей з-за кордону.

Отже, розглянемо детальніше особливості навчання школярів у всіх видах німецьких шкіл.

1) *Початкова школа* (Grundschule) – навчання починається з 5 – або 6-річного віку і триває від чотирьох до шести років. Заняття у всіх класах проводяться по однаковій програмі. Перші два роки всі дисципліни викладає класний керівник. Починаючи з третього класу, уроки починають вести педагоги-предметники. Після закінчення початкової школи учні отримують рекомендацію про те, в якому з трьох видів шкіл продовжити освіту: в основній школі, у реальній школі або в гімназії.

2) *Основна школа* (Hauptschule) – навчання до дев'ятого класу. Як правило, сюди потрапляють дуже слабкі учні. Hauptschule була задумана як школа з практичним підходом і меншою кількістю складних предметів; вона має готувати до ремісничих професій. Рівень викладання там доволі низький. Фактично зараз установа Hauptschule перетворилася на зібрання найслабших школярів, переважно з сімей мігрантів, в яких батьки через власну неосвіченість не розуміють важливості доброї освіти для майбутнього дітей. З атестатом Hauptschule майже неможливо знайти хорошу роботу, і часто після Hauptschule випускники одразу потрапляють у замкнене коло безробіття. Через свою недосконалість цей вид шкіл вже був відмінений в деяких землях [36, с.122].

Головна педагогічна мета основної школи – підготувати учнів до вибору професії. Тому на заняттях особливої уваги надають практичним навичкам. Під час канікул школярі зобов'язані проходити виробничу практику. Після закінчення школи підліток отримує атестат про неповну середню освіту. Він дає право на вступ у професійну школу (Berufsschule) – аналог нашого профтехучилища.

3) *Реальна школа* (Realschule) займає проміжне місце між основною школою і гімназією і дає розширену загальну освіту. Як правило, навчання тут триває шість років від 5 до 10 класу, і закінчується здобуттям середньої освіти. Тут учні отримують розширене неповну середню освіту. Realschule має кращу репутацію, більший спектр предметів, ґрунтовнішу підготовку. Закінчення Realschule дає так званий атестат про закінчену середню загальну освіту (*mittlere Reife*).

Перспективи знайти роботу з атестатом Realschule значно кращі; крім того, після закінчення Realschule учні можуть піти до останніх класів гімназії і отримати там атестат. Випускники реальної школи мають більший вибір, ніж їх однолітки, які закінчили основну школу. Крім профшколи, вони можуть пройти дворічне навчання на держслужбовця (у тому числі і в поліції і бундесвері), продовжити навчання в загальній гімназії (Gymnasium), а також у спеціалізованій гімназії (Fachoberschule).

4) *Гімназія* (Gymnasium) – це заклад освіти, в якому навчання триває до дванадцятого або тринадцятого класу, залежно від федеральної землі. В одинадцятому класі учні, як правило, вибирають два-три предмети для поглибленого вивчення. Однак це не означає звуження профілю: учні гімназії

отримують всебічну освіту. Дев'ятирічна гімназія (від 5 до 13 року навчання) дає поглиблену загальну освіту.

Замість класів тут існує система курсів. На курсах учні вивчають крім обов'язкових в основному ті предмети, які їх особливо цікавлять. Існують мовний, літературно-мистецький, соціологічно суспільствознавчий та математично-природознавчо-технічний напрямки. До закінчення вищого ступеня мусить вивчатися кожен з трьох напрямків, включно з випускними екзаменами. Обов'язковими предметами є релігія і фізкультура.

Вищий гімназіальний ступінь закінчується випускними іспитами з 4 предметів. Склавши екзамени, учень одержує «Атестат зрілості для вступу до вищого навчального закладу» після 13 років шкільного навчання.

Атестат дає право на вивчення всіх спеціальностей у вишах. Проте кількість абітурієнтів настільки зросла, що при прийомі на деякі спеціальності діють федеральні або місцеві обмеження. Критерієм центрального і місцевого відбору є, насамперед, середній бал атестату зрілості та час, який минув від закінчення гімназії до подання заяви на вступ до ВНЗ. При прийомі на медичні спеціальності практикуються співбесіда і вступні тести.

Атестат зрілості дає випускникові право на вступ до будь-якого ВНЗ. *Abitur* означає – пройти випускні іспити на атестат зрілості, без яких неможливо поступити до вищого навчального закладу. Складення *Abitur* в гімназії – сильний стрес для учнів, оскільки обсяг матеріалу в останніх класах надзвичайно великий. Загалом рівень викладання у гімназіях дуже високий, його можна порівняти з 1–2 курсами університету у країнах із трьохступеневою системою освіти. Це обумовлено тим, що вступних іспитів до університету не існує, натомість що краща середня оцінка *Abitur*, то легше потрапити на престижний факультет. Набір проводиться відповідно до оцінки в атестаті.

Gymnasium – найпрестижніший вид середньої освіти. Лише після закінчення гімназії (середній рівень плюс 2–3 класи вищої гімназії, так званої *Gymnasiale Oberstufe*) можна поступати в університети та інші вищі навчальні заклади. Гімназія поділяється на середню (з 5–7 до десятого класів) та вищу (можна порівняти з американською *High School*, класи з 11 по 12 або з 11 по 13).

Все більш популярними в країні стають єдині школи (*Gesamtschule*). Тут всі учні проходять десятирічне навчання і отримують атестат про неповну середню освіту. Після закінчення єдиної школи підлітки поступають до гімназії, або починають профнавчання. У ряді федеральних земель «єдина школа» означає, що в одному і тому ж будинку розташовані основна школа, реальна школа та гімназія. Метою є полегшити учням перехід з однієї школи в іншу і позбавити слабких школярів – як правило, учнів *Hauptschule* – від комплексів неповноцінності.

Для інвалідів та дітей, які відчувають труднощі у навчанні, пропонують навчання в спецшколах (*Sonderschule*). На цьому слід зупинитися детальніше.

Відколи уряд ФРН у 2009 році підписав Конвенцію ООН про права інвалідів, діти з фізичними та розумовими вадами в Німеччині мають право відвідувати звичайні школи. Утім, як свідчить дослідження німецького Фонду

Бертельсманна (Bertelsmann Stiftung), запровадження у ФРН так званого «інклюзивного навчання» відбувається досить повільними темпами. Лише кожна п'ята дитина з фізичними, розумовими, психосоціальними чи емоційними проблемами відвідує звичайну школу. 80 відсотків з близько 500 тисяч дітей з особливими потребами навчаються у спецшколах. Водночас, згідно за останнім опитуванням, 70 відсотків німців виступають за інклюзивне навчання.

Чим старші діти, тим ретельніше їх відбирають. Якщо у дитсадку в одній групі зі здоровими ровесниками можуть гратися 68 відсотків дітей-інвалідів, то в початковій школі цей показник – лише 50 відсотків. У середніх та старших німецьких класах за однією партою з іншими учнями сидять всього 17,2 відсотка дітей з особливими потребами. У німецьких університетах поки що навчаються лише 20 відсотків студентів з певними вадами, але дедалі більше вищих шкіл хочуть збільшити кількість таких студентів.

Феноменом навчання дітей з особливим потребами є те, що вони потім самі стають педагогами. Так, у вищій школі у Фульді інклюзивне навчання зробили не лише основною темою спеціалізованого курсу «Дошкільне інклюзивне навчання», а й утілюють на практиці у лекційних залах. Утім, перш ніж починати навчання в університеті, дітям-інвалідам ще треба закінчити школу, а це значною мірою залежить, приміром, від того, в якій федеральній землі живе дитина з особливими потребами. У деяких землях роздільну систему навчання все ще вважають найкращим варіантом.

У школах поступово запроваджують інклюзивне навчання. «У питанні обходження зі школярами-інвалідами у Німеччині довгий час панувало зовсім інше суспільне уявлення», – підтверджує й Анке Дернер, відповідальна за питання освіти в німецькому відділенні комісії ЮНЕСКО. Замість самовизначення наголос робили на догляді, каже вона. «За допомогою диференційованої системи навчання намагалися задовольняти дітей у залежності від їхніх потреб», – каже Дернер. Результати міжнародних досліджень про інклюзивне навчання та активність багатьох батьків, які виступали за спільне навчання дітей, зумовили справжній прорив у освітній системі. «Прогрес досить повільний, але школи вже на шляху до інклюзивного навчання», – зауважує Анке Дернер [74].

Фолькгард Труст з бохумської школи у планах вже набагато далі. Адже багато школярів з фізичними чи розумовими вадами не можуть після школи знайти місце для професійної освіти. Тож школа імені Маттіаса Клаудіуса заснувала соціальну структуру, яка пропонує випускникам-інвалідам проживання та працю. Колишні учні можуть працювати у ресторані чи на доставці їжі, а незабаром отримають помешкання в одному з інтеграційних будинків, у яких різні покоління житимуть під одним дахом.

Крім шкіл з денною формою навчання, існують вечірні школи (Abendschule). У вечірніх школах випускники основної або реальної школи можуть здати іспит на отримання атестата зрілості. Критики закидають гімназіям елітарність і вимагають введення єдиної загальної середньої школи, так званої Gesamtschule, де учні усі роки до атестату навчатимуться разом. Такі

школи вже існують подекуди, але в свою чергу прибічники нинішньої диференційованої системи освіти критикують загальні школи за те, що слабкі та обдаровані учні там навчаються разом.

У деяких землях, наприклад, у Баварії та в землі Баден-Вюртемберг не батьки, а вчителі вирішують, куди піде дитина після початкової школи (до *Hauptschule*, *Realschule* чи *Gymnasium*). З.А. Малькова наголошує, що таке рішення дуже відповідальне і може вплинути на майбутнє дитини [31, с. 71]. Цей факт часто критикують у пресі, на тій підставі, що на такому ранньому рівні не можна дати будь-яку ґрунтовну оцінку здібностей дитини та прогноз розитку особистості.

В університетах існує так званий *Numerus Clausus*, тобто кількість вільних місць. Відповідно до цієї кількості факультети встановлюють середній прохідний бал. Тому що вищий середній бал *Abitur* у випускника, то більший у нього вибір і вірогідність потрапити на престижний факультет чи на факультет свого бажання. Приблизно чверть учнів після закінчення початкової школи переходить до основної школи. Хто залишає її після 10 чи 9 років навчання, здебільшого приступає до професійної освіти (і щонайменш до 18 років паралельно вчиться у професійному училищі).

До кожного виду школи у ФРН спеціально готують учителів. Всі вони повинні мати вищу освіту. Майбутній вчитель початкової чи основної школи навчається, як правило, протягом семи семестрів. Триваліше навчання – від восьми до дев'яти семестрів вимагається від учителів реальних, спеціальних шкіл, гімназій і професійних шкіл. Всі кандидати на посаду вчителя зобов'язані скласти Перший державний іспит; після нього передбачено педагогічно-практичну освіту у формі підготовчої праці на шкільних практичних семінарах та в навчальних закладах, котра завершується складанням другого державного іспиту. Вчителі державних шкіл, як правило, чиновники на службі земель.

Кількість абітурієнтів у Німеччині постійно зростає. Молодь, яка отримує атестат зрілості з правом навчатися у ВНЗ, здобуває професійну освіту. Більшість з них навчається за «дуальною системою», що дає поєднання практики на підприємстві з теорією у професійній школі. Хлопці найчастіше здобувають професію автомобільного механіка, електромонтера, промислового механіка, комерсанта гуртової та зовнішньої торгівлі, маляра або столяра. Дівчати віддають перевагу таким професіям, як фельдшер, продавець, перукар, офісний працівник.

У середній освіті цікавим є те, що поряд з базовими дисциплінами включена значна кількість курсів за вибором. Гімназії нараховують шість основних профілів:

- технічний;
- сільськогосподарський;
- техніко-технологічний;
- суспільно-науковий;
- музичний;
- комунального господарства.

На молодшому ступені гімназисти вибирають один з «пакетів» навчальних дисциплін, і він стає для них обов'язковим.

Але, крім цього, учні мають право вибирати елективні курси, що постійно оновлюються і коректуються. В об'єднаній школі розроблено два типи програм: для кооперативних та інтегрованих об'єднаних шкіл. В інтегрованій школі діти навчаються за єдиною програмою, освоєння якої відбувається індивідуалізовано для кожного учня. А в кооперативній школі програма враховує обов'язкові предмети і предмети за вибором. Таким чином, можна зробити висновок, що діти Німеччини можуть вибрати ту модель навчання, яка їх більше влаштовує.

Хороші початкові шанси для всіх є суттєвою передумовою освіти й успіху. З метою розширення однакових можливостей Федеральний уряд, зважаючи на дітей із родин мігрантів, хоче запровадити мовні тести для всіх чотирирічних дітей. У разі потреби, щоб подолати відставання, цілеспрямована мовна підготовка здійснюватиметься аж до початку навчання в школі. Система освіти в Німеччині лише у найважливіших питаннях регулюється державою (на федеральному рівні). Найбільші повноваження у розвитку і регулюванні освіти має не держава в цілому, а окремі федеральні землі. Це призводить до розбіжностей та відмінності систем освіти в 16 землях.

Вищі навчальні заклади Німеччини – це університети (Universitaet, скорочено Uni), у тому числі технічні (Technische Universitaet), вищі спеціальні школи (Fachhochschule), а також різні спеціалізовані ВНЗ, включаючи педагогічні, теологічні, музичні, художні, кінематографічні тощо. Спортсменів, журналістів і лікарів готують як на відповідних факультетах університетів, так й у декількох спеціалізованих навчальних закладах (Sporthochschule, Medienhochschule тощо), наприклад, у Ганновері й Любеці діють два профільних медичних ВНЗ.

Переважає більшість ВНЗ у Німеччині – державні, але останнім часом стали з'являтися й приватні. Навчання в них платне. Активно розвивається система бізнес-освіти.

Після об'єднання у 1992–93 навчальному році в Німеччині стало 318 закладів вищої освіти різного рівня: 91 звичайний і один загальноосвітній університети, 11 педагогічних, 19 теологічних, 43 мистецьких і 153 технічних і спеціалізованих ВНЗ. З них у недержавний сектор входили 6 університетів, 17 теологічних закладів, 2 мистецьких коледжі, 35 вищих фахових шкіл. Плата за навчання у них часто висока.

26 січня 2005 року Федеральний конституційний суд Німеччини оголосив положення Рамкового закону про ВНЗ щодо безкоштовного навчання неприпустимим та дозволив Федеральним землям самим приймати рішення щодо встановлення плати за навчання. Зараз кожна Федеральна земля переглядає це питання; планується, що плата за навчання в середньому буде становити 500 євро на семестр, хоча точна сума буде встановлюватися як на рівні Федеральних земель, так і самими ВНЗ [36, с. 123].

Отже, усі ці заклади поділяються на наступні групи:

- **університети** (класичні, технічні, загальноосвітні), а також спеціалізовані заклади університетського рівня (вищі школи для підготовки вчителів, теологів, лікарів тощо) (група А). У закладах цієї групи навчається 1,4 млн. студентів;

- **вищі фахові школи** зі спеціалізованою фаховою підготовкою, в яких навчається 445 000 студентів (група В);

- **вищі школи** (коледжі) **мистецтв і музики**: 45 закладів і 30 000 студентів (група С).

Основою системи вищої освіти є група А. Вчительські заклади університетського рівня з'явилися після 1945 року, вищі фахові школи – з 1970 року. Після 1970 року було зроблено невдалу спробу створити загальноосвітні університети шляхом поєднання змісту і методів викладання у класичних університетах та вищих фахових школах. Трохи пізніше почали діяти спеціалізовані вищі школи для підготовки чиновників середнього рівня (30 закладів і 52 000 студентів у 1993 році).

Університети (Wissenschaftliche Hochschulen) об'єднують заклади трьох типів. Більшість має класичну структуру та такі завдання:

- проведення наукових досліджень;
- навчання;
- підготовка кадрів вищої кваліфікації;
- присудження хабілітацію (докторат-2) для заміщення посад завідувачів кафедр.

Стандартне навчання триває щонайменше чотири роки.

У землі Північний Рейн-Вестфалія зберігся релікт періоду змін вищої освіти країни 70-х років – «загальноосвітній» університет, що поєднує в своїх програмах завдання усіх трьох груп закладів (А-С).

Після старшої школи (Hauptschule) 16-річні випускники, що взяли курс на одержання спеціальності і якнайшвидше працевлаштування, вспупають у дворічні професійні школи (Berufsschule). Випускники реальної школи мають можливість вспупити в професійно-технічні училища (умовно їх можна віднести до коледжів) двох типів:

- Berufsfachschule (професійно-технічне училище);
- Fachoberschule (вища фахова школа).

І там, і там навчання триває два роки, але в першому випадку видається диплом про одержання професії (Berufsqalifizierender Abschluss), а в другому – атестат про закінчену середню освіту, що дозволяє вступати у ВНЗ (Fachhochschulreife).

Крім того, існують спеціальні школи (Fachschulen), де випускники старших і реальних шкіл можуть підготуватися до здачі іспитів на атестат зрілості й тим самим відкрити собі дорогу в університет. Ті ж можливості дає вступ у вечірню гімназію або на підготовчі курси (Studienkolleg).

Одержати професію можна й у приватній школі. Показово, що близько 40% учнів професійно-технічних училищ, що вчать, обрали для себе саме приватний сектор. Так, у школах професійного навчання (Berufsbildende Schulen) можна опанувати, наприклад, основи ряду професій для роботи в сфері

економіки, готельної й ресторанної справи, техніки, соціального забезпечення, охорони здоров'я, косметології.

Педагогічні вищі педшколи готують учителів для нижчих рівнів освіти та спеціалізованих шкіл. Злиті з університетами, збереглися як окремий вид лише у трьох землях (Баден-Вюртемберг, Шлезвінг-Гольштейн, Тюрінгія) [30, с.33].

Вищі фахові школи (Fachhochschulen) мають чимале значення, готуючи спеціалістів з інженерії, бізнесу, менеджменту тощо. Наукові дослідження в них звужені й не претендують на фундаментальність.

Музичні і мистецькі вищі школи готують фахівців з усіх видів мистецтв і музики. Для отримання диплома необхідно скласти складний двостадійний фаховий екзамен.

Для вступу у ВНЗ необхідно мати атестат повної середньої освіти, який буває трьох типів:

- «загальний» (allgemeine), який дає доступ до всіх ВНЗ;
- фаховий (fachgebundene), що дає доступ до певних факультетів;
- застосовний лише для вступу у вищі фахові школи і на відповідний факультет загальноосвітнього університету.

Перші два види вимагають закінчення гімназії чи прирівненого до неї профзакладу з тривалістю навчання 13 років. Третій отримують після навчання тривалістю 12 років у профшколах. Музичні, мистецькі та спортивні ВНЗ проводять фахові екзамени. Для деяких напрямів інженерної вищої освіти від вступників вимагають певного часу праці на виробництві. Існує також можливість вступу у ВНЗ без формального атестата на основі конкурсних іспитів і обов'язковості певного стажу праці за даною спеціальністю.

Стаття 12 Конституції гарантує громадянам ФРН право вибору як освіти, так і місця її отримання, що й пояснює повну відсутність обмежень на вступ на більшість курсів ВНЗ. Якщо ж вони десь і вводяться, то лише з причин повної неможливості задоволення всіх запитів студентів для наступних напрямків: медицина, ветеринарія, стоматологія, архітектура, економічні науки. Для допуску на ці спеціальності запроваджено відбір на основі середніх шкільних оцінок, враховуються час, що минув після закінчення абітурієнтом школи, соціальні аспекти, проводяться співбесіди і письмові тести. Останні стали обов'язковими для вступників на медичні спеціальності.

Академічний рік має 28 тижнів в університетах і 38 тижнів – у вищих фахових школах.

Час навчання у ВНЗ ФРН поділяється на дві (основну і головну) стадії: Grundstudium і Hauptstudium. Перша (найчастіше 4 семестри) складається із загальних обов'язкових предметів і включає заключні проміжні екзамени (перехід на другий щабель). Друга стадія надає студентам ширші можливості вибору предметів і закінчується екзаменами з присудженням диплома чи звання магістра, або держекзаменами (Staatsprüfung). При переході на другу стадію є можливість певної зміни напряму навчання.

Екзаменами закінчується кожен предмет. Після завершення програми виконується письмова робота (Hausarbeit), а також складаються усні чи письмові екзамени з головних дисциплін. Оцінки у ФРН ставляться за

шестибальною шкалою: 1 – дуже добре; 2 – добре; 3 – задовільно; 4 досить – (прохідний бал); 5 – недосить; 6 – незадовільно.

На обох стадіях застосовують різні види занять: лекції, контрольні роботи (Übungen – завдання), практичні заняття, екскурсії. Вся програма, як і кількість тижневих годин регулюється протягом навчання. На лекціях викладають базові дисципліни курсів, з яких пізніше складають проміжні чи заключні іспити. Під час семінарів, контрольних і практик вимагаються усні чи письмові роботи. Студент на них отримує курсовий сертифікат (Leistungsnachweise), необхідний як під час заключного екзамену, так і під час переходу на наступний рівень навчання. Він є головним засобом контролю якості навчання впродовж навчального року. Відвідування всіх видів занять є обов'язковим. Екскурсії проводяться для набування фахового досвіду. Студенти старших курсів залучаються до різного виду роботи з молодшими студентами (з отриманням платні).

Серед усієї цієї розмаїтості особливе місце займають університети – насамперед тому, що з ними зв'язані багато століть німецької історії, наукові відкриття, імена геніальних людей. У Німеччині налічується 118 університетів і прирівняних до них ВНЗ. Першим по праву можна назвати Гейдельберзький університет, заснований в 1386 році. 600-літню історію мають і деякі інші храми наук – Лейпцігський, Ростокський.

У ВНЗ Німеччини можна одержати вищу освіту з більш ніж 400 спеціальностей. Іноземні студенти воліють вивчати в Німеччині економічні науки, машинобудування, німецьку філологію. 54% іноземців навчаються у ВНЗ земель Баден-Вюртемберг, Баварія й Північна Рейн-Вестфалія.

Старі німецькі університети сповідують класичний підхід до вищої освіти, що припускає серйозну теоретичну підготовку. Більш орієнтований на практику різновид освіти пропонують вищі спеціальні школи (Fachhochschulen). Там вчаться 3 – 4 роки, передбачений рік стажування. У цих ВНЗ – а їх більше 150 – можна отримати професії в таких областях, як економіка, сільське господарство, менеджмент, інженерна справа. На частку Fachhochschulen припадає багато іноземних студентів – більше 22 тисяч.

Академічні ступені, що присвоюються німецькими університетами, відрізняються від прийнятих в англійських країнах. У Німеччині прийнято видавати диплом про вищу освіту. Його одержують випускники більшості математичних, природничих, економічних і соціально-наукових факультетів. Найпоширеніший ступінь, присуджуваний після закінчення навчання на гуманітарних факультетах – магістр (Magister Artium). Відучившись в аспірантурі, можна одержати ступінь Doktor, що буде рівноцінно нашому кандидатові наук. При цьому в німецькому університеті вам можуть зарахувати підсумкові іспити, які ви здавали вдома.

Багато вищих шкіл в останні кілька років організували платні магістерські програми, що передбачають можливість навчання англійською мовою. Тривалість навчання становить 3–5 семестрів. Введення навчальних програм англійською мовою істотно розширило коло людей, що вибирають Німеччину для продовження освіти.

Німецька вища школа побудована наступним чином: спочатку іде дворічний базовий курс (Grundstudium), а за ним – дворічний професійний курс (Hauptstudium). Grundstudium завершується здачею проміжних іспитів (Zwischenprüfung). Буває ще так званий переддипломний іспит (Diplom-Vorprüfung). Випускники ряду спеціалізацій (педагогіка, наприклад) здають у якості випускного держіспит (Staatsexamen).

Інші види вищої та післяшкільної освіти в Німеччині включають вищі спеціальні школи (Fachhochschule), технікуми (Fachschule) та ремісничі школи (Berufsschule). Поширеним є так званий *Ausbildung im Betrieb* (часто коротко просто «Ausbildung») – професійне навчання, пов'язане з одночасною щоденною практичною роботою на підприємстві, виробництві. Багато підприємств та фірм набирають так званих «Azubis» (*Auszubildende*) – учнів на виробництві. Таке практичне навчання триває 3 роки і закінчується набуттям практичної професії.

Загалом німецька система освіти складна та розгалужена і є предметом постійних дебатів у пресі та політиці, зокрема, що стосується проблем з недостатньою інтеграцією та допомогою учням із сімей мігрантів (частка учнів іноземного походження, що отримують *Abitur* у гімназії та досягають атестату зрілості складає всього 10%).

Іншим важливим пунктом критики є рання сегрегація школярів відповідно до їх здібностей і спрямування до Hauptschule, Realschule чи Gymnasium. Оскільки успіхи дітей у навчанні часто напряму залежать від рівня освіти батьків, їх доходу та наявного вільного часу на заняття з дітьми, такий ранній розподіл по різних школах призводить до «цементування» соціального розшарування.

Німеччина займає четверте місце у світі за підготовкою висококваліфікованих спеціалістів (після Сполучених Штатів Америки, Індії та Китаю), але в той же час існує потреба в реформі системи освіти, особливо освіти шкільної.

1.2. Становлення системи вищої освіти на різних етапах історії німецького суспільства

Протягом багатьох століть вища освіта Німеччини розвивалася за умов роздробленості земель, що наклало певний відбиток не лише на її структуру, а й на ті ідеологічні та психологічні чинники, які були покладені в її основу. Національною особливістю німецького народу є не лише його славнозвісна акуратність і пунктуальність. Німці несуть у собі майже всі переваги і недоліки середньостатистичного жителя Західної Європи. Великий римлянин Тацит, звісно, помилявся, говорячи про відсутність у німців золота і срібла: золото німців – їх руки, а срібло – їх голови [12, с. 45].

Система освіти в Німеччині поступово стала тим центром, навколо якого складалась більшість переваг і недоліків німецької нації. Той факт, що німецька «школа» користувалась заслуженою славою протягом багатьох століть (починаючи з епохи пізнього Середньовіччя і майже до кінця 19 століття), не є випадковим. Німецька освіта була ґрунтовною і добротною. Вона

прищеплювала громадянам працелюбство, прагнення до знань, навички пунктуальності й дисципліни. Самі німці були також і старанними учнями. Класичного і глибокого змісту набула відома німецька тріада «Studieren, propagandieren, organisieren!» (нім. «Вивчати, пропагувати, організовувати!») [36, с.275].

Історично освіта на заселених німцями територіях була справою церкви і держави. Ще з часів раннього Середньовіччя саме вони визначали її зміст та обсяг, несли тягар відповідальності за організацію та матеріальне забезпечення. Сучасна земельно-федеративна структура системи освіти є одним з видимих спадків старих часів.

Найстаріший університет Німеччини у місті Гейдельберг, створений у 1385 році відповідно до паризької моделі, за якою імператор чи папа надавали корпорації викладачів і студентів право вивчати теологію, право, медицину і філософію латиною, задовго до введення наприкінці 17-го століття обов'язкової освіти у частині земель. Поділ країни на мікрокнязівства та релігійні сварки швидко привели до появи в Німеччині майже 40 університетів (на 1700-й рік), які готували державних чиновників. Пізніше кількість закладів зменшилося через злиття чи ліквідацію, а їх діяльність занепала внаслідок застарілих програм. Так звані «нові» університети з'явилися впродовж 18-го століття. У них почали вивчати ще й природничі науки та викладати німецькою (Halle, 1694 рік; Göttingen, 1737 рік; Erlangen, 1783 рік).

Популярність вищої освіти у Німеччині набуває свого значення в період пізнього Середньовіччя, за часів реформ Мартіна Лютера. Реформатор добре розумів, що втілення його ідей знайде відгук лише у освічених громадян. Але його погляд на розвиток освіти був неоднозначним: нижчим верствам населення він пропонував давати мінімум освіти: «Молодий і дурний народ слід навчати завжди одними й тими ж виразами, в іншому разі не уникнути помилок» [36, с. 276].

Подальший розвиток вищої освіти в Німеччині пов'язаний з ім'ям Гейдельбергського університету. Як було зазначено раніше, заснований ще в середині XV століття, цей університет виховав цілу плеяду видатних вчених і державних діячів. Цей славетний вуз продемонстрував зразки високої духовної стійкості. Тридцятилітня війна, під час якої була вивезена до Риму всесвітньо відома університетська бібліотека «Biblioteca Palatina» та зруйнований весь комплекс корпусів університету, нанесла значних збитків знаменитому Гейдельбергу. Але університет зміг відновити свою роботу і до середини XIX століття піднявся до рівня найпрестижнішого вузу в Європі.

Пізніше визнаними центрами вищої освіти європейського рівня стануть Йена, Берлін, Лейпциг, Геттінген. Успіх і популярність цих навчальних закладів пов'язаний не лише з блискучим професорсько-викладацьким складом, а й з певними психологічними факторами німецької системи освіти [26]. По-перше, це висока організованість і дисципліна навчального процесу. Іноді цей фактор мав і негативну сторону: казармені звички і фельдфебельський дух нерідко виступали предметом критики видатних мислителів того часу.

Підґрунтям цього можна вважати тривалий вплив Пруссії – воєнно-кріпосної держави, політика якої відрізнялась крайньою реакційністю і войовничістю [25]. Важливе значення мали також і гуманістичні принципи освіти. Якщо французи говорили «L'argent n'a pas de maître» (фр. «Гроші не мають хазяїна»), то німці стверджують інший принцип: «Освіта не знає кордонів». Ідеалом німецької прогресивної думки є людина-особистість, освічена і духовно багата. В уявленні представників тогочасної вітчизняної інтелігенції Німеччина завжди була колыскою Лютера, Дюрера, Гете, Шиллера, Гейне, Бетховена, Гегеля, Канта, Гердера, Фіхте, Гумбольдта, Шеллінга та багатьох інших творців і мислителів [36, с. 273].

Якщо звернути увагу на стан вищої освіти в Німеччині періоду кінця XVIII – протягом XIX століть, на передній план виступає її прагматизм. Невтомна, вміла, кваліфікована, наполеглива праця дала німецькому народу всі переваги, що стверджувались в етиці і психології тогочасної західної людини. Праця і виробництво стають ідеалом, а незабаром ідолом. «Європа одягає робочий халат» – писав голландський дослідник Й. Хейзенга [36, с. 274].

Домінуючими тенденціями у сфері вищої освіти стають суспільна користь і ефективність процесу навчання. Класична освіта відступає на задній план – науково-технічний прогрес завойовує всі сфери суспільного життя. Серед наукових дисциплін перевага надається точним і природничим наукам. Саме в цей час німецька освіта була популярною і в Росії. Достатньо згадати роман І.С. Тургенєва «Отцы и дети» (1861), де йдеться про російських фізиків і хіміків, «которыми наполнен Гейдельберг и которые, удивляя на первых порах наивных немецких профессоров своим трезвым взглядом на вещи, впоследствии удивляют тех же самых профессоров своим совершенным бездействием и абсолютной ленью» [Цит. по: 20, с.43]. Ці слова ще раз підтверджують тезу про працелюбство німців як провідну рису їх національного характеру.

В кінці XIX – на початку XX століття в європейському суспільстві складається негативне уявлення про представників німецької нації. З початком Франко-пруської війни «німці слова» миттєво перетворились в «німців діла». І.С. Тургенєв в 1870 г. писав: «Теперь немцы являются завоевателями, а к завоевателям у меня сердце не лежит» [Цит. по: 22, с. 28]. «Плоды немецкой нации есть Лессинг и Гёте, Кант и Шеллинг, а плод германского национализма – насильственное онемечение соседей» – писав В.І. Соловйов [21, с. 231].

Після двох світових війн образ німця асоціюється вже лише з образом завойовника, а німецька культура сприймається як експансія. Відповідно, знижується популярність вищої освіти в Німеччині, більше того, німецька освіта і наука бойкотуються європейським співтовариством: на переважну більшість міжнародних наукових конференцій не запрошуються німецькі вчені. Стосовно психологічного аспекту, німецька вища освіта перебувала під впливом ідей панування «арійської раси» з одного боку і повного бойкотування світовим співтовариством – з іншого. Такий стан негативно впливав на розвиток освіти, відтиснувши на задній план ідеї гуманізму, внутрішньої свободи, формування високоморальної особистості.

Особливістю розвитку вищої освіти Німеччини у ХХ столітті є суттєві відмінності у системі та структурі вищої освіти Німецької Демократичної Республіки та Федеративної Республіки Німеччини, на які була поділена Німеччина до 3 жовтня 1990 року. Система освіти НДР, особливо її вища школа, була значним чином створена за радянським зразком. Для неї були характерні: велика кількість планових показників, надмірна ідеологізація освіти, перенасиченість допоміжним персоналом і обслуговуючими структурами.

Як і все народне господарство НДР, система вищої освіти країни базувалась на планових показниках, одним з яких була кількість студентів, яка не змінювалась з середини 70-х років (110 тисяч осіб), їх частка в відповідній віковій групі населення складала в НДР 11 – 12% (в ФРН – 26–27%), тобто не всі бажаючі і здатні навчатися молоді люди могли реалізувати свої наміри [10]. В НДР не було засновано жодного університету, не відбувалося і розширення існуючих класичних вузів, отриманих НДР «у спадок» з часів слави німецької науки. Система вищої освіти розвивалась переважно за рахунок створення так званих спеціальних вищих шкіл, прирівняних до університетів в тому значенні, що вони мали право на присвоєння вчених ступенів (у ФРН цим правом користувалися лише університети).

В процесі реформи вищої освіти передбачається, що в нових землях Німеччини правом створення вчених рад і присвоєння ступенів будуть також користуватися виключно університети. Психологічні проблеми, що постали перед студентською молоддю об'єднаної Німеччини, пов'язані, перш за все, з адаптацією до нових соціально-економічних умов жителів колишньої НДР. Молоді, яка звикла жити «за схемою», у якій сформувалось «шаблонне мислення», важко пристосуватись до законів «вільного суспільства» Федеративної республіки Німеччини. Шляхом подолання стереотипів провідні німецькі мислителі бачать виховання моральної особистості. У це поняття вони вкладають такі риси: моральні переконання, усвідомлені дії і вчинки, моральна зрілість, внутрішня свобода і мотиви, збереження духовних орієнтирів у динаміці суспільного життя.

Кількість ВНЗ у Німеччині

Типи ВНЗ	2002	2007	2010
Всього	355	359	365
В тому числі			
університетів	98	99	100
вищих шкіл педагогіки	6	6	6
вищих шкіл теології	16	17	16
вищих шкіл мистецтва	50	50	52
вищих спеціалізованих навчальних закладів	185	187	191

Найглибші реформи вищої освіти, названі «неогуманістичними», відбулися у Німеччині в ХІХ сторіччі. У 1809 році в Берліні було створено університет за новою концепцією. Ця подія пов'язана з ім'ям Вільгельма фон Гумбольдта, який короткий час керував освітою в уряді Пруссії. В основу діяльності цього навчального закладу, що й досі вважається моделлю класичного університету, він поклав наступні принципи:

- широка автономія при державному фінансуванні,
- самоврядування групи керівників кафедр (ординаріїв),
- наукові дослідження без вузького практичного спрямування,
- відмінність від шкільної та суто професійної підготовки.

Другим наслідком реформ ХІХ століття стало створення технічних навчальних закладів для розвитку прикладних наук, що не викладалися ні в «нових» університетах, ні в університеті Гумбольдта. Вони довго боролися за отримання університетського статусу. Після Другої світової війни в ранг закладів вищої освіти також перейшли вищі фахові школи, але їх дипломи лише нещодавно наблизилися до університетського рівня.

Як і в інших розвинених країнах, перші десятиріччя після Другої світової війни стали у ФРН часом уведення обов'язкової середньої освіти й переходу від елітарної до масової вищої. Утворилася потужна структура, будова якої та рівні навчання вказана на нашій схемі.

Глобалізація ставить нові вимоги і перед німецькою наукою та вищою школою. Цілою низкою реформ політики й вищі навчальні заклади запровадили ініціативу, щоб припасувати систему вищої освіти до нових міжнародних вимог. Ці нововведення саме зараз принципово змінюють академічний ландшафт у Німеччині. Чи то перехід на різні рівні вищої освіти, як, наприклад, бакалавр і магістр, чи запровадження плати за навчання і вступних тестів, чи поява приватних академічних навчальних закладів або посилене стратегічне партнерство між вищими школами та позауніверситетськими інститутами – навряд чи нині знайдеться ще одна царина суспільства, яка переживала б такі великі зміни, як система освіти.

Мета реформ полягає в тому, щоб зміцнити освіту й дослідницьку роботу в міжнародній конкурентній боротьбі, що дедалі загострюється, і відвоювати провідні позиції. Змінені закони про вищу освіту дають університетам більше можливостей, визначним професорам більше платять за їхні зусилля. Університети зі світовими іменами намагаються відшліфувати свій профіль, а різні рейтинги про якість і популярність вищих шкіл додатково підігрують конкуренцію.

Цій самій меті служить і так звана «ініціатива щодо переваг» для німецьких університетів. Вищі навчальні заклади, вибрані незалежним експертним журі, одержуватимуть протягом п'яти років майже два мільярди євро. За рахунок цих коштів матимуть підтримку післядипломні школи для академічної молоді, провідні центри з певних дослідних дисциплін (скупчення переваг), а також скеровуватиметься дослідницький профіль дев'яти найкращих університетів. До цієї «еліти» належать Університет імені Людвіга Максиміліана (УЛМ) і Технічний університет (ТУ) міста Мюнхена, ТУ міста

Карлсруе, Рейнсько-Вестфальська вища технічна школа (РВВТШ) міста Аахена, а також університети в Констанці, Гьоттінгені, Гейдельбергу, Фрайбургу і Вільний університет Берліна.

Основну відповідальність за організацію «Ініціативи щодо переваг» несе Німецьке дослідне товариство (НДТ) – найголовніша установа з фінансування досліджень. Особливо одна частина цієї ініціативи обіцяє тривалі наслідки: завдяки їй будуть нагороджені концепції реформ, у яких університети доведуть, яким чином вони проб'юються на передній фланг міжнародних досліджень. Тож минув той час, коли вища освіта базувалася на засадах рівності, а навчання та викладання в кожному німецькому університеті загалом цінилося однаково.

Після Другої світової війни розвинувся розгалужений, як ніколи, науковий ландшафт, ще посилившись після возз'єднання Німеччини в 1990 році. Той, хто нині хоче навчатися тут, має вибір з-поміж 383 вищих навчальних закладів, розташованих по всій території Федеративної Республіки. У великому місті чи на природі, віковічні чи високомодерні, невеличкі й осяжні оком чи великі, з помітним пульсом: майже в кожному відносно великому німецькому місті є вища школа. Лише федеральна земля Північний Рейн-Вестфалія налічує 15 університетів, 27 фахових і 8 мистецьких вищих навчальних закладів. Багато з них були засновані в шістдесяті та сімдесяті роки – час великої експансії вищої школи. Тоді протягом двох десятиліть кількість студентів збільшилась у п'ятеро. Особливо швидко зросло число студенток. Тепер вони кількісно майже наздогнали своїх однокурсників-чоловіків.

Сьогодні в Німеччині у вищій школі навчаються майже два мільйони молодих людей. Більше третини випускників одного року починають таке навчання – і ця тенденція зростає. Проте в міжнародному порівнянні Німеччина ще не досягла середнього рівня. З одного боку, це пов'язано з відносно низькою квотою школярів, які закінчують школу з правом вступу до вищих навчальних закладів. З іншого – майже третина випускників обирає професійну освіту в так званій «дуальній» системі, що виправдала себе. Для багатьох професій – наприклад, промислово-технічних фахів або допоміжного медичного персоналу – вона пропонує освіту, для здобуття якої в інших країнах необхідно навчатись у вищому навчальному закладі.

Також, на відміну від інших держав, приватні університети відіграють тут відносно незначну роль: 96 % студентів навчаються в державних закладах. Вони працюють під наглядом і управлінням держави і принципово відкриті. Для всіх, хто з атестатом (або іншим відповідним сертифікатом) одержав право вступу до вищої школи. Починаючи з сімдесятих років, поряд із державними та церковними вищими школами почали засновуватися незалежні від Держави, не пов'язані з конфесіями вищі навчальні заклади, фінансування яких здійснюється на основі оплати навчання і за рахунок пожертв.

Тим часом як класичні університети присвячують себе чистій науці та пропонують широкий спектр фахів – від вивчення античності до економіки, технічні університети спеціалізуються на інженерних і природничих спеціальностях. Технічні університети як кузня німецького інженерного мистецтва мають добру славу. їх особливо любляють іноземні студенти.

Починаючи з шістдесятих років, розвинулось особливе, німецьке, явище, яке знайшло за кордоном багато послідовників: фахові вищі школи (ФВШ). Понад чверть усіх студентів у Німеччині навчаються нині у фахових вищих школах, а також – у деяких федеральних землях – у так званих «професійних академіях», які тісно співпрацюють з підприємствами. До фахових вищих шкіл студентів вабить швидший шлях до професії – навчання там триває, як правило, три роки, а також його орієнтованість на практику. Чітко сплановані навчальні курси та іспити, які необхідно скласти протягом курсу, дозволяють скоротити середній час навчання. Проте це в жодному разі не означає відмови від наукової роботи – майже в 176 фахових вищих школах ведуться дослідження, хоча й значною мірою прикладні та орієнтовані на промислові потреби.

Те, що вже давно заведено в мистецьких і музичних вищих школах, має стати практикою і в інших університетах. Донедавна лише небагато ВНЗ могли вибрати собі студентів. До спеціальностей, які вимагають обмежень у допуску до навчання, зараз по всій країні належать біологія, медицина, фармацевтика, психологія, ветеринарія і стоматологія, а в землі Північний Рейн-Вестфалія є ще й свої специфічні обмеження – місця в університетах розподіляються центральною установою. Але дедалі більше ВНЗ видають власні обмеження щодо середнього прохідного бала атестата й користуються можливістю перевіряти кандидатів у студенти за допомогою тестів або співбесід.

У 2005 році, після рішення федерального конституційного суду, було скасоване ще одне табу: безплатне навчання. Доти в Німеччині вища освіта оплачувалася (майже) винятково державою. Починаючи з 2007 року, вже сім федеральних земель запровадили плату за навчання, хоча й дуже по мірну порівняно із закордоном, починаючи з першого семестру. З тих студентів, хто надто довго навчається, або за другу вищу освіту плату за навчання беруть і в інших федеральних землях.

Система вищої освіти Німеччини включає 250 вищих навчальних закладів, 70 університетів у старих і 28 у нових землях, до того ж спеціалізовані професійні навчальні заклади (113 у старих землях і 15 у нових). Крім цього існують педагогічні, технічні, теологічні інститути, вищі школи управління, мистецтв. В останні роки з'являються приватні університети. Найстаріший навчальний вищий заклад Німеччини, університет в Гейдельберзі, був заснований у 1386 році. Декілька інших університетів вже відсвяткували свої п'ятсотрічні ювілеї. Вища школа, яку заснував Вільгельм фон Гумбольдт, повинна була стати закладом чистої науки, без тенденційних досліджень і навчання. Але цей ідеал з часом перестав відповідати вимогам сучасного індустріального суспільства.

Освітня політика зазнала змін: відкриття вищих навчальних закладів принципово для всіх молодих людей стало загальновизнаною метою політики в царині освіти. У 1960 році лише 8% людей одного року народження почали навчання у вищому навчальному закладі, сьогодні кожен третій претендує на місце у вузах.

Щоб задовольнити потреби молоді, почали будувати нові навчальні заклади, були впроваджені нові навчальні дисципліни, навчання більше орієнтується на майбутню професійну практику. Але ці заходи не могли іти в крок зі зростанням кількості студентів, це привело до того, що становище з вищою освітою розвивалося несприятливо, також і тривалість навчання є занадто довгою. У 1997 році німецькі студенти вийшли на демонстрації з протестом проти умов навчання. Цей виступ сприяв усвідомленню суспільством великого значення науки і освіти для держави в ХХІ столітті, необхідності ґрунтовних реформ у системі освіти.

Сьогодні уся Європейська спільнота вирішує проблеми функціонування вищої освіти у ХХІ столітті, академічної свободи, сприяння міжнародної мобільності, визнання дипломів, атестатів, глобалізації освіти, адаптації освіти до нових умов роботи, специфіки країн у сфері комплексної глобалізації. У Німеччині усім цим проблемам приділяється величезна увага з боку держави, політичних лідерів, приватних спеціальних фондів сприяння фундаментальним дослідженням, програмам розвитку обдарованої молоді, висококваліфікованих кадрів. Атестат зрілості, або матура, дає право на вступ до наукової вищої школи. Але кількість абітурієнтів настільки зросла, що не для всіх, хто хоче навчатися у вищому навчальному закладі, є місце для навчання згідно з їх бажанням.

Федеральна структура Німеччини основним законом від 1949 року визначила основні принципові напрями розвитку науки і системи освіти, відповідальними за цей процес стали федеральні землі. Вони вирішували проблеми принципів побудови системи вищої освіти, її планування і фінансування. Дві політичні події суттєво вплинули на розвиток освіти Німеччини – відновлення країни після світової війни і возз'єднання Західної і Східної Німеччини у жовтні 1990 року. Ці процеси вимагали інноваційних дій в реформуванні освіти. Велике реформування освіти відбувається на початку ХХІ століття в зв'язку з тим, що в 2005 році половина сьгоднішніх професорів піде на пенсію, а тисячі русистів Східної Німеччини поповнили армію безробітних, змушені терміново перекваліфіковуватись в зв'язку зі зменшенням попиту на російську мову як іноземну [36, с. 139].

Після об'єднання Німеччини Комісія Федерації і федеральних земель розробила програми, спрямовані на координацію зусиль в галузі освіти і наукових досліджень, на взаємообмін інформацією між окремими землями. Уже протягом тривалого часу ведуться дискусії про реформу системи вищої освіти, яка насамперед повинна скоротити тривалість навчання. Сьогодні студент до закінчення університету з одержанням професійної кваліфікації проводить у ньому в середньому приблизно 14 семестрів, тобто 7 років. У порівнянні з іншими країнами це занадто довго. Часто до початку навчання у вузі молоді німці завершують багаторічне виробниче навчання або відбувають службу в армії.

Зумовлений цим пізній початок роботи за фахом є значним недоліком порівняно з претендентами з інших країн – особливо з точки зору постійно зростаючої міжнародної мобільності у межах Європейського ринку. Вища

освіта Німеччини охоплює 1,8 млн. студентів, 40 тисяч професорів, 70 тисяч викладачів з науковим ступенем, 300 навчальних закладів.

У 2010 році кількість абітурієнтів зросла на 25%. В галузі наукових досліджень розробляються точні критерії для оцінки результатів, які забезпечують більшу їх транспарентність. Конкуренція стає важливим елементом у системі наукових досліджень. Наукова діяльність вузів Німеччини ґрунтується на концепції вищої освіти В. Гумбольдта, яка акцентує в процесі навчання зв'язок навчальної і наукової роботи. Вузи займають центральне місце в науково-дослідному «ландшафті» [9, с. 57].

Слід зазначити, що наукові організації Німеччини працюють в тісному співробітництві, відсутнє розмежування вузівської і невузівської, в тому числі промислової, науки. Це дозволяє уникнути дублювання досліджень, одночасно полегшуючи передачу технології не лише з одного наукового закладу в інший, але й, що є більш важливим, з наукових закладів, в тому числі вузів, до промислових фірм, полегшуючи і прискорюючи тим самим процес впровадження винаходів і реалізації наукового потенціалу країни.

Німецьку систему підготовки студентів неможливо порівняти з англо-американською. Щоб зробити німецькі університети привабливішими для іноземних студентів і збільшити шанси випускників для роботи за кордоном, університетам надається право присуджувати ступені бакалавра і магістра. Це відповідає Європейському контексту, де існує тенденція до універсалізації структури освіти з метою еквівалентності дипломів у межах європейського співробітництва. Поступово відбувається реструктуризація системи вищої освіти і наукових досліджень.

Крім створеного ще у сімдесяті роки загального вузу розвивається друга група в структурі освіти – спеціальні навчальні заклади. Спеціальні вищі школи не є аналогами спеціальних (професійних) вузів колишньої ФРН, їх планують інтегрувати в якості відповідних факультетів в склад університетів, а спеціальні професійні вузи створювати або з професійних училищ (кращих з них), або з вищих технічних шкіл, що існували в НДР. Система спеціальних навчальних закладів дає академічну освіту практичного напрямку, має модуляризовані цикли і курси, але спектри дисциплін мають обмежений характер. За останні 10 років відбулися значні кількісні і якісні зміни. Кількість «класичних» німецьких студентів зменшується, а кількість «неповнокурсників» постійно зростає. Мотивація студентів до навчання за неповнокурсною системою пов'язана з фінансовими й особистими проблемами.

Для того, щоб запобігти нерівності в навчанні за двома різними системами, Наукова рада, яка була створена ще у 1957 році, пропонує чітке структурування кількості курсів, які обов'язково мають доповнюватись модульними системами і системами балів. Такі неповні курси існують у системі навчання різних країн світу і дають змогу студентам поєднувати роботу і навчання, допомагати родині і виконувати різні професійні обов'язки. Ця реформаторська ініціатива оцінюється як гнучка ланка між навчанням і роботою [24, с. 68]. Ґрунтовно переробляються структура і зміст освіти, які мають відповідати вимогам суспільства, культурного й економічного життя,

вирішуються кадрові питання в сфері наукових досліджень і освіти, відбувається диференціація структури кадрів відносно нових завдань і функцій (однакова квота для чоловіків і жінок, боротьба з утиском прав жінок, створення жіночих коледжів і університетів).

Диференціація спрямована на збільшення гнучкості процесу навчання в університетах країни (нові форми навчання, курси з неповним тижнем введення мультимедійного і наукового підвищення кваліфікації), університетам надається максимальна автономія при регулярному оцінюванні якості викладання і досліджень. Ще Вільгельм фон Гумбольдт, засновник Берлінського університету, проголосив принцип єдності досліджень і викладання, згідно з яким студенти під час навчання в університеті беруть участь у наукових дослідженнях.

Ця концепція є моделлю розвитку особистості впродовж навчання, її залучення до наукової, творчої роботи. Новим у реформуванні освіти Німеччини є створення великої кількості приватних навчальних закладів як альтернатива державним університетам, щоб краще відповідати вимогам економічних структур і реагувати на попит ринків праці.

В процесі реформування освіти важливими залишаються питання внутрішнього погляду на систему освіти в різних представників німецького суспільства, надання менеджменту знань найвищого пріоритету. Фонд освіти німецького народу фінансується федеральним урядом, федеральними землями, допомагає творчій молоді, надає спеціальні стипендії, видає «книжкові гроші», забезпечує контакти між студентами і професійною сферою.

Раніше в університетах Німеччини існували такі форми навчання та вчені ступені як магістр (*Magister*) та диплом (*Diplom*), з написанням магістерської або дипломної роботи відповідно. Магістр означав широкий профіль (як правило, у гуманітарних науках) з головним та кількома побічними предметами. Наприклад: магістр філософії (головний предмет), педагогіки та історії. Так званий «диплом» означав закінчення факультету природничих наук, інженерні та економічні факультети також присвоювали диплом, а не магістра.

У зв'язку з участю Німеччини у Болонському Процесі (уніфікація європейської системи освіти) форми навчання «магістр» та «диплом» припиняють своє існування у 2010 році, натомість вводиться двоступенева система «бакалавр – мастер» (*Bachelor – Master of Arts*). Зараз у німецьких університетах йде реструктуризація відповідно до Болонського Процесу, цей процес викликає певні проблеми. Велика кількість студентів та деякі викладачі незадоволені введенням Болонського Процесу. Зокрема, той обсяг матеріалу, що його раніше треба було обробити за 4 роки магістерського навчання, зараз треба засвоїти за 3 роки бакалаврату, що призводить до стресу та перевантаження. Модульна система та так звані «кредитні пункти» (*ECTS – European Credit Transfer System*) також дають підстави для критики.

Навчання в державних університетах загалом безкоштовне, однак з 2007 року у деяких землях в зв'язку з нестачею коштів було введено так звані *Semestergebühren* (плату за семестр), що складає близько 500 євро.

1.3. Структура професійної педагогічної освіти у Німеччині

Стан розвитку педагогічної освіти в Німеччині досліджувала аспірантка Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов Єгорова Ю.С. Вона стверджує, що «кожна держава, кожний народ висував свої соціально обумовлені вимоги до особистості вчителя, керуючись власними ідеалами і ціннісними орієнтирами. Надзвичайно велика соціальна значущість професії вчителя пояснюється тим, що кінець кінцем якість та рівень життя і добробуту суспільства в цілому та кожного громадянина зокрема вирішальною мірою залежать від професіоналізму вчителя» [77].

Сьогодні в Україні приділяється велика увага модернізації системи педагогічної освіти, оскільки влада і суспільство усвідомлюють той факт, що від якісної професійної підготовки вчительських кадрів для всіх навчальних закладів, що складають систему освіти нашої країни, суттєво залежатиме економічне процвітання держави та нації. Оскільки стратегічною лінією розвитку освіти України визнано інтеграцію у світовий та європейський культурно-освітній простір, то доцільним видається вивчення передового зарубіжного досвіду розбудови національних систем освіти з метою запозичення корисних для вітчизняної педагогіки та школи ідей, принципів, цінностей, технологій.

Сучасний етап розвитку нашої держави орієнтує її на інтеграцію в загальноєвропейський геополітичний та освітній простір та рівноправні партнерські стосунки з європейськими державами. Процес інтеграції зумовлює науково обґрунтовані підходи до трансформації економічної і соціокультурної інфраструктури, в тому числі й підготовки спеціалістів нової генерації, що відповідають європейському стандарту. Звідси й випливає актуальність дослідження системи професійної освіти в європейських країнах, зокрема в Німеччині.

Згідно з Основним Законом ФРН, вся шкільна справа знаходиться у підпорядкуванні федеральних земель, тому в Німеччині одночасно існують близько 16 різних систем освіти. Держава зберігає за собою право загального контролю й нагляду за школами. Обов'язковим для всіх земель Німеччині є:

1) гарантія права на відкриття приватних шкіл і викладання релігії як обов'язкового предмета;

2) різний початок навчального року. Якщо в Україні перший дзвінок лунає для всіх 1 вересня, то в Німеччині немає єдиної дати цієї події. В основному початок навчального року припадає на серпень, а його закінчення – на червень-липень. 4–5 разів на рік молодші школярі мають канікули.

Проблеми освіти, починаючи з шістдесятих років, перебувають у центрі численних проектів реформування системи, структури навчальних закладів, змісту й методів підготовки вчителів. Першим кроком на шляху створення спеціального апарату планування освіти стала Федерально-земельна комісія, яка в 1978 році розробила «Загальний план розвитку освіти». Цим документом передбачалось закласти в деяких землях інтегровані вищі школи для підготовки

вчителів, реорганізувати зміст і практику проведення екзаменів, визначити статус і функції викладання окремих дисциплін.

Після другої світової війни відбулися важливі структурні й змістові перетворення західнонімецької вищої освіти. У педагогічній освіті ці перетворення розпочалися з відкриття вищих педагогічних шкіл, які прийшли на зміну вчительським семінаріям і педагогічним училищам. Однак, реалізації реформи в повній мірі завадили економічні труднощі, зокрема заміна стипендій на позику.

З 1997 року підготовка вчительських кадрів здійснюється в академіях, вищих педагогічних школах, інститутах, пріоритетною є університетська освіта. В останні роки намітилася тенденція до інтеграції цих двох типів навчальних закладів і все частіше вищі педагогічні школи входять в систему університетів, які готують 20% учительських кадрів, як правило, для гімназій та реальних шкіл.

Поступово настає їх академічне (нарівні з університетами) визнання, а з 70-х років минулого століття почалась їх інтеграція з класичними університетами. На сьогодні повна інтеграція з університетами відбулася у всіх (у тому числі нових) федеральних землях, за винятком землі Баден-Вюрттемберг, де ще збереглися вищі педагогічні школи.

Підготовка вчителів здійснюється в два етапи, а саме: навчання у ВНЗ і стажування. Далі можливе підвищення кваліфікації й перепідготовка. На першому етапі вивчаються загальноосвітні дисципліни, теоретичні курси зі спеціальності й педагогічні дисципліни (6–10 семестрів). Другий етап передбачає підготовку впродовж 24-х місяців (Referendarat) учителів усіх типів шкіл, бажаних працювати в гімназії або професійних школах 2-го ступеня.

Однією з найважливіших функцій університетів Німеччини сьогодні є підготовка шкільних учителів. Уся система підготовки кадрів у них спрямована насамперед на те, щоб залучити їх до трудової діяльності. Така позиція характерна для багатьох економічно розвинених країн.

Беручи до уваги сучасні тенденції в галузі вдосконалення змісту освіти в університетах, для яких характерний відхід від вузівської спеціалізації, можна передбачити, що цей напрямок буде розвиватися й дозволить готувати спеціалістів більш широкого профілю. Університети Німеччини мають якісний науково-педагогічний потенціал і представляють собою різні науково-дослідні центри. Вони паралельно з підготовкою спеціалістів виконують наукові дослідження на замовлення державних установ, монополій, фірм. Навчальний процес в університетах ділиться на базовий (Grundstudium) і головний (Hauptstudium) етапи. Базовий етап розрахований на два роки й дає загальнотеоретичну підготовку.

Головний етап навчального процесу передбачає розподіл навчання на два потоки: практичний (2 семестри) і теоретичний (4 семестри). За час навчання на головному етапі (Hauptstudium) студент має визначити галузь своїх наукових інтересів, розширити наукові й поглибити практичні знання, отримані на базовому етапі (Grundstudium).

За час перебування в референдаріаті стажист поступово включається в шкільну навчально-виховну практику. Поступово зростає кількість самостійних уроків, але не більше 8 на тиждень. Навчання стажистів проводять кваліфіковані керівники семінарів і методисти, які мають певну кількість годин у своїй школі.

Безпосередньо у школах практикантом керує наставник (ментор), якому зменшено кількість годин на тиждень за місцем постійної роботи.

При цьому, однак, слід відмітити, що німецька двофазова підготовка вчителів не допускає завершеності (з виданням диплома) після першої вузівської фази підготовки та надає особливого значення другій фазі, на якій саме й формується спеціаліст.

Для того щоб отримати місце вчителя після завершення навчання, необхідно скласти два іспити. До складання першого державного екзамену необхідно подати документи, що підтверджують успішність на теоретичних заняттях за весь період навчання.

Перший екзамен включає письмову домашню роботу, проведення основних видів педагогічної діяльності у присутності спеціальної комісії й усний екзамен. До другого державного екзамену допускаються особи, які успішно пройшли стажування. Загальна оцінка за другий екзамен складається з письмової домашньої роботи, двох відкритих пробних уроків і усного екзамену.

У Німеччині є і професійне наглядання абітурієнта впродовж усього навчання, на державних екзаменах, педагогічній практиці, захисті дипломної роботи, на стажуванні та в період випробувального терміну протягом 1–2 років після отримання диплому в якості молодого спеціаліста.

Приступивши до роботи, вчитель стає об'єктом професійного наглядання. Форми оцінювання включають в себе:

- поточну оцінку (свого роду загальну характеристику, досє, професійний імідж);
- регулярну оцінку або атестацію, яка проводиться один раз на п'ять років;
- планову службову оцінку, викликану виробничою необхідністю, наприклад, при зміні роботи.

За результатами атестації вчителю виставляються такі оцінки:

- успіхи відповідають високим вимогам;
- повністю відповідають вимогам;
- взагалі відповідають вимогам, але мають місце деякі недоліки;
- не задовольняють вимоги.

Система службової професійної оцінки й перехід на наступні щаблі в шкалі штатних одиниць (методиста, заступника директора, спеціаліста адміністративної роботи тощо) є програмою максимум.

Оцінка оформляється у вигляді атестаційного листа. Рекомендація службової оцінки не є гарантією на дійсне отримання шкільної посади.

В українській системі педагогічної освіти педагогічні ВНЗ видають диплом про завершення професійної освіти. На практиці випускники часто бувають не готовими до самостійної роботи, та будучи після закінчення вищої школи представленими самим собі, допускають у своїй роботі багато помилок,

часто розчаровуються у виборі професії, що спричиняє велику плінність кадрів серед молодих спеціалістів. З метою кращої практичної підготовки у Німеччині складається другий державний екзамен. До другого державного екзамену допускаються особи, які успішно пройшли стажування. Загальна оцінка за другий екзамен складається з письмової домашньої роботи, двох пробних уроків й усного екзамену.

Виклад проблеми ціннісних орієнтирів у педагогічній системі Німеччини ґрунтується, в основному, на працях Е. Фромма, видатного німецького психолога, який емігрував до США і більшу кількість своїх робіт написав у Америці, тому його ідеї співзвучні тим концепціям, що популярні у США та інших країнах. Традиції гуманістичної етичної думки в розвитку німецької педагогічної системи формували систему цінностей, що ґрунтуються на автономії, волі, розумі індивіда, який є інструментом пізнання людиною самої себе. Основи розвитку особистості шукали в розумі і природі самої людини, в яких криється величезна енергія і потенціал, а їх руйнування та блокування ведуть до деструкції, духовного розпаду, емоційного спаду.

Вищі цінності суб'єктивної і об'єктивної етики, яка була важливим напрямком німецької педагогічної системи, полягали в створенні умов, в яких весь потенціал особистості був би спрямований на ствердження власного Я особистості. Про таку особистість І. Фіхте говорив, що вона не може користуватися подібними собі істотами для досягнення власних цілей. А. Шопенгауер зауважував, що така особистість керується не наочними уявленнями, а думками і поняттями, діє послідовно і розсудливо, у відповідності з певною логікою [20, с. 124].

У своїй праці «Людина для себе» Ерік Фромм детально аналізує різні ціннісні орієнтування, які домінують у німецькій педагогічній системі. Через них він виділяє неплідні рецептивні аорієнтування, при яких людина спрямована на сприйняття, а не на продукцію власних ідей, на бажання знайти того, хто знайде для тебе інформацію, обробить її, зробить узагальнення й оцінки, покаже, як це можливо використати в різних видах діяльності, що веде до залежності від авторитетів, думок інших, повної власної безпорадності при прийнятті рішень. При експлуаторських орієнтуваннях люди не створюють власні Ідеї, а крадуть їх, займаються плагіатом, але відстоюють їх як власні.

Сьогодні всі цінності орієнтування вирішують дилему: бути чи мати? Для орієнтацій експлуаторських, накопичення, здобуття, користолюбства основою є принцип мати, коли людина є ніщо, коли вона нічим не володіє, домінування тієї чи іншої орієнтації визначає різницю в характері і існуванні людини, в системах культури і типах суспільства. Як показує порівняльний аналіз ціннісних орієнтувань у різних педагогічних системах, найвищими цінностями є гроші, власність, слава, успіх, влада, тобто домінують орієнтації володіння.

Більша частина студентів живе і вчиться за принципом володіння. Вони сприймають лекції, розуміють логіку побудови речень, конспектують текст, вивчають його і складають екзамен. Все це відбувається суто формально, лекції не стають часткою їх власного мислення, не вдосконалюють і не збагачують

його. Відповіді студентів на екзамені жахають лектора, який багато працював, творчо мислив, намагався створити струнку, логічну картину предмета, наукових досягнень і досліджень певної галузі знань.

Усе, що з'являється на виході через рік в інтерпретації студентів, демонструє повний крах орієнтації на володіння в навчальному процесі і повністю вбиває мотивацію лектора до творчого пошуку. При домінуванні такої орієнтації в різних видах навчальної діяльності її результативність є дуже низькою. Так, зміст лекції рідко викликає у студентів емоційні та інтелектуальні реакції, вони тільки накопичують певну кількість чужих висловлювань.

Студенти, орієнтовані на володіння, не мають іншої мети, крім накопичення інформації, яку зберігають у пам'яті незмінною. Нові нестандартні підходи і думки їх нервують, викликають почуття невпевненості, сумнів у тій інформації, якою вони володіють. У інших студентів, зорієнтованих на буття, нова інформація викликає роздуми, новизна стимулює їх інтерес, у них виникають запитання і народжуються ідеї, вони здатні до самостійного пошуку інформації, розширення її обсягу. В реальному навчальному процесі рідко збігаються орієнтування суб'єктів навчання [16, с. 85].

Загальним недоліком системи освіти в різних педагогічних системах світу є намагання навчити володінню знаннями як майном, від якого залежить соціальний статус людини, надати конгломерат знань у красивій упаковці, де учень може знайти всебічну інформацію, яка перетворюється в його голові на мішанину підходів і ідей, на яких вони не зосереджують свою увагу, не читають оригінальних текстів, а користуються чужим поверхневим викладом їх змісту. Так відбувається повне відчуження знань від суб'єкта навчання. Шляхом до виходу з кризового стану представники всіх шкіл і систем вважають радикальний гуманізм, боротьбу з відчуженням, деморалізацією, саморуйнуванням культури, духовним егоїзмом, розвиток вмінь жити власним духовним життям.

Наприкінці 90-х років ХХ століття у системі вищої освіти Німеччини починається новий етап. Величезні перспективи відкриває процес європейської інтеграції, який супроводжується формуванням єдиного загальноєвропейського інтелектуально-освітнього та науково-технічного довілля. Болонський процес є на сьогодні досить актуальною темою для дискусій та досліджень. Про активне входження Німеччини до Болонського простору вищої освіти свідчать матеріали та документи, що висвітлюють різні аспекти цього процесу. В першу чергу, це друковані та електронні матеріали Конференції ректорів ВНЗ Німеччини (HRK), Міністерства освіти та науки (BMBWF), Наукової Ради (Wissenschaftsrat), Постійної конференції міністрів освіти і культури земель (КМК). Особливу цінність становлять збірники статистичних документів, з допомогою яких можна простежити кількісні наслідки реформ. Самі тексти основних офіційних документів Болонського процесу та матеріали семінарів, конференцій також дають більше уявлення про передумови виникнення реформ у європейському просторі взагалі, та Німеччині зокрема, їхнє спрямування,

наслідки та задачі, які постають перед країнами-учасницями Болонського процесу.

1.4. Зміцнення науково-дослідницької роботи в умовах міжнародної конкуренції. Навчання студентів-іноземців.

Якщо за вищу освіту відповідають виключно вищі навчальні заклади, то дослідницька робота здійснюється в Німеччині й поза університетами. Отож дослідницька активність німецької економіки висока: своїми 24 000 заяв, поданими до Європейського патентного відомства, Німеччина значно випереджає інші європейські країни. Три німецькі концерни – «Сіменс», «Бош» і «БАСФ» – завдяки своїм міжнародним патентним заявкам належать до семи найкращих підприємств у світі. Найбільша кількість заявлених патентів з таких прикладних технологій, як автомобільна, машинобудівна, екологічна, хімічна, енергетична і будівельна, вивела Німеччину на перше місце в світі. А з приводу природоохоронних патентів вона випереджає США та Японію [36, с. 121].

Такі імена, як Гумбольдт і Ейнштейн, Рентген і Планк, є підтвердженням слави Німеччини як країни вищої освіти, країни інженерів і винахідників. Уже в середньовіччі мандрівні школярі з усієї Європи прямували до щойно заснованих університетів у Гайдельбергу, Кьольні та Грайфсвальді. Пізніше, після університетської реформи Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835), німецькі вищі навчальні заклади взагалі стали ідеалом для вимогливого академічного світу.

Гумбольдт розробив концепцію університету як осередку незалежного пошуку знань. Дослідження й викладання повинні були створити тут єдине ціле, тобто викладати студентам могли лише ті професори, які збагатили свій фах власним дослідницьким досвідом. Водночас і професори, і студенти мали присвячувати себе лише науці – без жодної цензури з боку держави.

Хто хотів чогось досягти в науці, мусив протягом певного часу пройти навчання в одній з німецьких лабораторій або аудиторій. На початку ХХ століття майже третина всіх Нобелівських премій була присуджена німецьким науковцям. Їхні інновації змінили світ: теорія відносності й поділ ядра, відкриття бацили туберкульозу і рентгенівського випромінювання тощо. Тому, що США стали нині найважливішою науковою країною, вони завдячують і німецьким ученим [7, с. 58].

Сотні науковців, багато з них євреїв, як Альберт Ейнштейн, тікаючи від гітлерівського режиму, знайшли собі нову вітчизну в одному з американських університетів чи дослідних інститутів. Для німецької дослідницької галузі їхня еміграція була тяжкою втратою, яка відчувається ще й донині.

Дослідження найвищого ґатунку здійснюються в сотнях наукових інститутів, об'єднаних у таких організаціях, як Співтовариство імені Гельмгольца, Товариство імені Фраунгофера або Співтовариство імені Лейбніца. Саме в позауніверситетських дослідних інститутах визначні науковці мають такі оптимальні умови для праці, які можуть запропонувати лише небагато установ у всьому світі. Тут працюють найпродуктивніші німецькі

дослідники, з'являються найоригінальніші публікації. Особливо це стосується 78 Інститутів імені Макса Планка (ІМП). Чи це стосується пошуку води на Марсі, чи здійснюється дослідження людського геному або поведінки людини – повсюди, де розробляється наукова цілина, задіяні Інститути імені Макса Планка.

17 Нобелівських премій і багато інших міжнародних нагород завоювали науковці ІМП після заснування Товариства у 1948 році. 2007 року Нобелівську премію з хімії присуджено директору ІМП Гергарду Ертлю. Привабливість Товариства імені Макса Планка полягає в його розумінні дослідництва: інститути, що входять до його складу, самостійно визначають всю тематику, одержують найкращі умови для праці та вільні у виборі своїх співробітників. Стати директором Інституту імені Макса Планка – вершина кар'єри для багатьох учених.

Що рідко буває в Товаристві імені Макса Планка, життєво необхідне для інститутів Товариства імені Фраунгофера: тісна співпраця з промисловістю. Майже 56 науково-дослідних закладів проводять прикладні дослідження, передусім у галузі інженерних наук. Експерти Товариства імені Фраунгофера однією ногою стоять у лабораторії, а іншою – у фабричному цеху, бо замовлення їм надходять, як правило, від підприємств, власниками яких є переважно середній клас.

83 інститути Співтовариства імені Лейбніца ведуть перед не лише у природничих науках, але й роблять важливий наголос на гуманітарних, соціальних та економічних науках. Інститут дослідження економіки «ifo», який регулярно оприлюднює індекс підприємницького клімату, належить до цього об'єднання так само, як і Німецький музей у Мюнхені, Інститут тропічної медицини імені Бернгарда Нохта в Гамбургу або Інститут німецької мови в Маннгеймі, який веде наукове спостереження за розвитком німецької мови.

Федеральний уряд, надаючи цільове сприяння, прагне просунути Німеччину вперед. До 2010 року в дослідження та розвиток науки мають інвестуватися три відсотки від внутрішнього валового продукту (у 2005 році – 2,51 %). З цією метою до 2010 року кошти, що спрямовуватимуться щорічно до наукових закладів, зростатимуть на три відсотки, і в нано-, біо- та інформаційну технологію надійдуть 6 мільярдів євро.

Німеччину не випадково вважають країною ідей. Німецькі дослідження і дослідники визначають сучасний світ. Достатньо кинути ретроспективний погляд і згадати деякі інновації «made in Germany» світового рівня, щоб це зрозуміти. Отже, «принцип двох коліс» особливо сподобався винахіднику Карлу фон Дрезу, електрична лампочка, винохідцем якої вважають німця Г.Гьобеля, є необхідною частиною побуту кожної оселі. Телефон чи автомобіль, телебачення чи холодильник, реактивний двигун чи сканер, рідкокристалічний екран чи поїзд на магнітній подушці, чіп-карти чи дьобеля – все це винаходи німецьких вчених [36, с. 199].

Під дахом Співтовариства імені Гельмгольца об'єднані 15 німецьких науково-дослідних закладів високих, технологій – великі, часто екстремально дорогі установи, відомі в усьому світі, як, наприклад, Товариство досліджень

важких іонів (ТДВІ), Німецький центр ракових досліджень (НЦРД), Німецький електронний синхротрон у Гамбургу (НЕС) чи Інститут полярних і морських досліджень імені Альфреда Вегенера. Щороку інститути імені Гельмгольца приваблюють тисячі зарубіжних дослідників, які інколи користуються навіть єдиним у світі унікальним обладнанням для фізичних чи медичних експериментів.

Хоча формально німецькі державні школи приймають іноземців з 14 років, у дійсності навчання іноземних дітей у них не дуже поширено. Частіше розглядається варіант вступу в приватну школу-інтернат. Як уже було зазначено, у цей час у Німеччині налічується більше 2200 приватних шкіл, педагогічні концепції яких помітно розрізняються між собою. Загальноосвітні приватні школи відвідують 6 % німецьких школярів. Хоча прийнято підкреслювати, що це всього лише один з рівноправних секторів освітньої системи, у дійсності приватні школи розраховані на більш заможну частину населення й мають елітарний характер. Останнім часом приватні школи стали проявляти все більшу зацікавленість у тому, щоб брати на навчання дітей з-за кордону.

Іноземці можуть навчатися в приватній школі будь-яку кількість років, аж до одержання атестата зрілості, але можна приїхати й на рік-два. Одержати там атестат зрілості німецької приватної школи вигідно тому, хто націлився на подальше продовження освіти в німецькому ВНЗ. Важливою обставиною є й те, що в багатьох приватних школах переходять на двомовну систему викладання іноземних мов – тобто вивчається не одна, як раніше, а дві або навіть кілька іноземних мов.

ФРН приваблює на навчання молодь з усього світу. Приблизно 250 000 іноземних студентів навчаються в німецьких вищих навчальних закладах. Зараз більш ніж кожен десятий студент – іноземець, переважно зі Східної Європи та Китаю. Німеччина за своєю гостинністю до іноземних студентів посідає третє місце після США та Великої Британії.

Таким успіхом у інтернаціоналізації німецька вища школа завдячує спільним зусиллям університетів і політиків. Разом з вищими навчальними закладами кілька років тому за кордоном було розпочато кампанію з метою пропаганди німецьких університетів. Крім того, чимало вищих навчальних закладів за допомогою держави почали засновувати за кордоном партнерські вищі школи, зокрема в Сингапурі (ТУ Мюнхена), в Каїрі (Університети Ульма і Штуттгарта) і в Сеулі (Веймарська вища музична школа).

Основну відповідальність за такі зарубіжні ініціативи бере на себе, як правило, Німецька служба академічного обміну – РАДО, яка сприяє обміну студентами й науковцями в усьому світі. Вона має власні відділення, викладачів або об'єднання колишніх стипендіатів у понад сотні країн. Також вона взяла участь у заснуванні відділень при німецьких вищих школах, де викладання ведеться іноземною мовою (найчастіше англійською). Дедалі більше фахових галузей переходять на систему навчання із закінченням його міжнародно визнаними званнями бакалавра та магістра.

Щодо навчання молоді із-за кордону у закладах вищої освіти, то у 1992 році у ФРН навчалось 118 000 іноземців (27 500 з Європи). Для вступу у німецький ВИШ потрібен національний атестат середньої школи, який надає доступ до університетської освіти. З приводу його визнання звертаються до того закладу в ФРН, який цікавить. Визнання документа здійснюється на основі рекомендацій Постійної конференції ректорів ВНЗ Німеччини. Для університетського рівня запит слід зробити за рік до початку навчання. Слід звернутися до німецької амбасади, бази ОРТЕЛІУС, служби академічних обмінів DAAD або Інституту Гете. Довідники для іноземців оновлюються у ФРН щороку.

Вступу в німецький університет, як правило, передують завершення 1–2 курсів навчання в українському ВНЗ та відмінне володіння німецькою мовою, котре потрібно підтвердити в ході здачі іспиту. Це може бути TestDa (Test Deutsch als Fremdsprache) або іспити Інституту ім. Гете (Goethe-Institut), включаючи Zentrale Oberstufenprüfung (ZOP), Kleines Deutsches Sprachdiplom (KDS) і Grosses Deutsches Sprachdiplom (GDS). Існує також можливість здати мовний тест DSH безпосередньо в тому ВНЗ, в який ви вступаєте. Іноді потрібно здати кваліфікаційний іспит (Feststellungsprüfung), що включає й перевірку мовних знань.

Щоб діяти напевно, рекомендується вступити на підготовче відділення університету – у так званий Studienkolleg. Такі відділення є при багатьох університетах (але не при всіх). Мовна й навчальна підготовка в Studienkolleg орієнтована на обрану вами спеціальність і підрозділяється на наступні напрямки: T-Kurs (технічні дисципліни, математика, природничі науки), M-Kurs (медицина, фармацевтика, біологія тощо), W-Kurs (економіка й соціологія), G-Kurs (гуманітарні й суспільні науки, мистецтво, германістика), S-Kurs (всі мовні дисципліни, крім германістики). Навчання триває два семестри. Наприкінці здається кваліфікаційний іспит.

За докладною інформацією із всіх питань вступу можна звертатися в представництво Німецької служби академічних обмінів (Deutscher Akademischer Austauschdienst, DAAD) або у відділ по роботі з іноземними студентами університету, що зацікавив вас, (Akademisches Auslandsamt, AAA) [36].

У Німеччині діє кілька сотень мовних шкіл і курсів навчання іноземців німецькій мові. Всі вони пропонують на вибір різноманітні програми, включаючи базовий курс, курс ділової німецької, підготовку до здачі мовних іспитів (DSH, TestDa), індивідуальні заняття. Є й спеціалізовані курси: «Німецька для юристів», «Німецька для журналістів», «Німецька для вчителів», «Німецька для істориків» тощо.

Мовні курси існують також при кожному університеті. У тих випадках, коли студенти проходять програму англійською мовою, одночасно вони освоюють і німецьку. Як правило, за це не стягується плата.

Безперечний лідер у навчанні німецької в якості іноземної – Інститут імені Гете, що має безліч відділень по всій Німеччині та за її межами. Заслуженим авторитетом користується німецька мережева школа Carl Duisberg

Centren (CDC), філії якої існують у Кельні, Мюнхені, Берліні, Саарбрюккені, Дортмунді, Ганновері, Мангеймі й Радольфцеллі.

Вступ на мистецькі чи спортивні фахи провадиться через тести навіть тоді, коли у рідній країні абітурієнта вже розпочали навчання за цими фахами. Для вступу на інженерні спеціальності вимагається (як від німців, так і від іноземців) певний обсяг вивчення головних дисциплін і спецпрактика.

Отримавши бланки анкет та інструкції від Akademisches Auslandsamt – служби справ студентів-іноземців, слід належним чином підготувати документи, виконавши необхідні нотаріально підтверджені переклади. Набір німецькі ВНЗ здійснюють двічі на рік. Зарахування відбувається на основі аналізу документів без вступних тестів чи екзаменів за винятком вказаних вище випадків.

Німеччина підписала основні конвенції Ради Європи і ЮНЕСКО про визнання закордонних кваліфікацій. Вона має чи не найбільший у світі досвід вивчення і визнання закордонних освітніх документів: відповідну спеціалізовану службу тут створено ще на початку ХХ століття.

Якщо атестат визнаний недостатнім, складається спеціальний тест для вступників (Teststellungsprüfung) і мовний тест. Найчастіше тестування здійснюється після виконання програми двох семестрів у так званих Studienkollegs. Навчання там необов'язкове, але дуже рекомендоване для тих, хто всерйоз вирішив навчатися у ФРН. Там же можна одержати детальну інформацію про згаданий тест (його можна скласти повторно).

У довідниках вказується, що вступники з экс-соціалістичних країн, де середня освіта триває 10–11 років можуть подавати заяви на початок програми німецького університету лише після року навчання в університеті рідної країни.

У Німеччині немає істотних обмежень вступу до ВНЗ, але в умовах надміру заяв абітурієнтів їх вводять. У 1995 році обмеження запровадили для всіх фахів медицини, архітектури, економіки, права, біології, бізнесу, лісової справи, фармакології, домашньої економіки, сестринства, харчових спеціальностей, психології. До загальнодержавних обмежень можуть додаватися місцеві вимоги.

Щодо вступу до докторантури, слід бути готовим до того, що прийом вимагатиме певної процедури, мета якої полягає у перевірці здібності апліканта повністю й успішно виконати програму. За даними співбесід та інших перевірок його можуть зобов'язати відвідувати якісь заняття чи семінари.

Навчання в державних ВНЗ Німеччини безкоштовне. Єдина плата – за систему послуг студентам (спорт, культурні заходи, їдальня, гуртожиток тощо). Передбачено невеликий внесок за участь у студентській спілці (46 і 20 євро).

Бідні німецькі студенти можуть отримувати стипендію від уряду відповідно до закону, який встановлює і тривалість часу, на який вона надається. Деталі визначаються багатьма факторами. Половина суми надається в дарунок, половину потім необхідно поступово повернути. Заклади освіти не надають стипендій іноземцям, а про нечисленні винятки слід дізнаватися в DAAD і у відділеннях Інституту Гете. Найчастіше такі стипендії надаються не

на початку занять, а в наступних семестрах і залежать від успіхів студента-іноземця.

Німецька служба академічного обміну (DAAD) – спільна установа німецьких вищих навчальних закладів. Її завдання полягає в розвитку стосунків вищої школи шляхом обміну студентами й науковцями. Її програми зазвичай відкриті для всіх фахів і всіх країн як для іноземців, так і для німців. DAAD утримує цілу мережу власних представництв у всьому світі, викладачів і об'єднання колишніх стипендіатів, пропонує інформацію і консультацію на місцях.

Університети Німеччини входять до числа національних лідерів з наукових досліджень, хоч значний обсяг пошуків здійснюють лабораторії великих фірм та інститутів спілки Макса Планка. Університети та інші заклади підтримують контакти з багатьма закордонними закладами, відряджають власних працівників і приймають закордонних фахівців. Діють кілька програм сприяння обмінам викладачів-науковців та студентів, постійно зростають видатки на стажування іноземців у Німеччині. Детальнішу інформацію про наукові обміни можна отримати в офіційних представництвах Німеччини за кордоном чи в обраному університеті.

Через те, що навчання у ВНЗ Німеччини безкоштовне, самі вони, як правило, ніяких стипендій не надають. Проте цілий ряд стипендіальних програм для студентів, випускників ВНЗ та аспірантів з України має DAAD. Також стипендії та гранти для аспірантів пропонують і різні фонди, зокрема, Фонд імені Гумбольдта (Alexander von Humboldt Stiftung), Товариство імені Карла Дуйсберга (Carl Duisberg Gesellschaft), фонди політичних партій. Ознайомитися із цими можливостями можна за допомогою довідника «Durch Stipendien studieren», що перевидається щороку, і брошури DAAD «Стипендії ФРН для громадян України».

Працювати іноземним студентам у Німеччині, як правило, дозволяють тільки на канікулах (3 місяці на рік). Витрати ж на життя досить високі – 600–700 євро на місяць. Для аспірантів даний строк збільшений до 6 місяців.

У сучасній Німеччині з метою популяризації німецької мови та залучення в майбутньому висококваліфікованих фахівців, що навчалися у вишах ФРН та відповідно вільно володіють німецькою мовою, існують декілька фондів для іноземних студентів. Серед них провідне місце належить Німецькій службі академічних обмінів (Deutscher Akademischer Austauschdienst, DAAD), про яку згадувалося раніше.

Німецька служба академічних обмінів надає стипендії для молодих учених, юристів, економістів, викладачів, журналістів. Стипендії для післядипломного навчання для випускників ВНЗ всіх спеціальностей. Стипендії для здобувачів творчих спеціальностей. Ознайомлювальні студентські поїздки в Німеччину.

Фонд імені А. Гумбольдта (Alexander von Humboldt Stiftung) пропонує стипендії на навчання та дослідження. Фонд Фрідріха Наумана (Friedrich-Naumann-Stiftung) підтримує іноземних студентів і випускників ВНЗ. Цей Фонд надає стипендії для студентів старших курсів, випускників ВНЗ, аспірантів.

Товариство імені Карла Дуйсберга (Carl Duisberg Gesellschaft) пропонує стипендії на продовження освіти.

Німецька служба (Deutscher Famulantenaustausch) займається питаннями обміну студентами-медиками.

Фонд Конрада Аденауера (Konrad-Adenauer-Stiftung) надає стипендії для проведення досліджень в області політики. Фонд займається наданням грантів обдарованим студентам, аспірантам, випускникам ВНЗ, що бажають вивчати політологію.

Заняття в ФРН проводяться німецькою мовою, тому її знання обов'язкове. З 1996 року використовується новий тест DSH (Deutsche Sprachprüfung für den Hochschulzugang ausländischer Studienbewerber), який замінив старі види тестів. Про деталі найкраще дізнаватися у відділеннях Інституту Гете у країні апліканта (заклади за кордоном, німецькі школи).

Запит (аплікація) подається безпосередньо в той заклад освіти, у якому іноземець хоче навчатися. Стандартизовані бланки й список необхідних документів можна отримати в амбасадах, консульствах, DAAD і самих закладах освіти. Документи слід подавати якнайраніше.

Після відправлення документів залишається лише чекати звісток з Німеччини. У випадку прийняття кандидатури, аплікант мусить виконати всі перелічені в отриманому від ВНЗ листі вимоги.

ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ 1

1. Дайте відповіді на питання:

- Назвіть основні види німецьких шкіл.
- За якими основними профілями навчають у гімназіях?
- У яких школах навчаються діти з особливими потребами?
- Які типи закладів відносяться до ВУЗів у Німеччині?
- Коли і де був створений найдавніший університет Німеччини?
- Назвіть найбільші і найвідоміші виші ФРН.
- Чим відрізняється система навчання у німецьких та українських вишах?
- Як здійснюється підготовка вчителів у педагогічних вишах?
- Які умови вступу у німецькі вузи студентів-іноземців?
- Назвіть провідні організації Німеччини, у яких відбувається науково-дослідна робота?
- Яку функцію виконує німецька служба DAAD?

2. Підготуйте розповіді на теми:

- «Специфіка навчання у середніх навчальних закладах Німеччини»;
- «Розвиток вищої освіти на різних етапах історії німецького суспільства»;
- Професійна педагогічна освіта у ФРН;
- Умови навчання студентів-іноземців. Гранти і стипендії.

3. Самостійно доберіть, прочитайте і перекладіть автентичні тексти за темами:

- «Die BRD: Land und Leute»;
- «Die Geschichte der Bildung der BRD».

4. Подискутуйте на тему: «Das Leben der Jugend in Deutschland».

5. Підготуйтеся і візьміть участь у літературно-художній композиції «Die Universitäten Deutschlands».

МОДУЛЬ 2

РОЗДІЛ 2. НІМЕЦЬКА КУЛЬТУРА ЯК ВИРАЖЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ НАЦІЇ

2.1. Розвиток літератури та мистецтва: історія і сьогодення

Історичний період, протягом якого Німеччини не існувало як цілісної держави, суттєво вплинув на формування культури німецької нації. Культура Німеччини сходиться корінням в глибоку стародавність. Римські історики писали про існування у давніх германців пісень міфологічного і героїчного характеру. До перших вцілілих пам'яток німецької словесності відносяться уривок героїчної «Пісні про Хільдебранда» (початок IX століття) і «Мерзебурзькі заклинання» (початок X століття).

У XII-XIII столітті отримав розвиток героїчний епос на сюжети з давньої історії: «Гуду руна» (1240 р.), «Пісня про Нібелунгів» (1200 р.), «Равенська битва» (середина XIII століття) й інші. У цей час виникає, так звана, «куртуазна» література, у якій оспівуються подвиги лицарів і їхнє служіння вірі. Її жанрами стають рицарська лірика – мінезингери, і лицарські романи. Яскравими представниками цих жанрів були Вальтер фон дер Фогельвейде, Генріх фон Фельдеке й інші.

XIII століття у Німеччині – це затвердження готичного стилю в мистецтві, що, базуючись на придворно-рицарській культурі, з'явився визначальним напрямком у розвитку культури всієї середньовікової Європи. Німецька готика – це собори в Лимбурзі і Бамберзі, Кельні, Фрейбурзі тощо. Це скульптура, яка передає пластику і рух людських тіл («Золоті ворота» у Фрейберзі, скульптури Бамберзького собору, собору в Наумбурзі тощо). У мальовничих готичних мініатюрах плескатість зображення змінюється його об'ємністю. З'являється живопис по склу – вітражі.

У другій половині XIII століття зі зростанням міст і розвитком ремесел виникає бюргерська література, а на протипагу рицарському мінезингу з'являється поезія ремісників – мейстерзінгери.

В якості літературної мови, починаючи з XIII століття, виступає верхньонімецький діалект.

XV-XVII століття – час, коли політична роздробленість Німеччини негативним чином відбивалася на розвитку її культури. Культурне життя існувало здебільшого при князівських палацах. Разом з тим, це був період початку німецького Відродження. Найвищого розквіту мистецтво Німеччини досягло на початку XVI століття. У цей час працювали такі найвидатніші німецькі живописці, графіки, теоретики мистецтва й учені, як А. Дюрер (1471-1528), Л. Кранах (1472-1553), Г. Гольбейн, М. Грюневальд (1460-1528), Бургкмайр (1473-1531) й інші. Скульптура творилася такими великими майстрами, як А. Крафт (1455-1509), П. Фішер Старший (близько 1460-1529 років) й інші. У скульптурних творах цього періоду вперше з'являється портрет.

Архітектура епохи Відродження у Німеччині – це бароко. Найбільш значним архітектором цього часу був Е.Голль (1573-1646). Значний внесок у розвиток літератури в цей період зробив М.Лютер, його духовні пісні й гімни, і особливо переклад Біблії німецькою мовою. У 1678 році у Гамбурзі відкрився перший Національний музичний німецький театр. Перша німецька опера була написана Г. Шютцем (1585-1672). Органісти Д. Букстехуде (1637-1707), Г. Бем (1661-1733) й інші були безпосередніми попередниками великих німецьких композиторів І. С. Баха (1685-1750) і Г. Ф. Генделя (1685-1759).

У XVIII столітті німецька культура продовжила розвиток під знаком буржуазного Просвітництва. Першим представником Просвітництва у Німеччині був І. Готшед (1700-1766), який проголосив першість «здорового сенсу» у науці і літературі. Відомими літераторами цієї епохи були: поет Г.Клопшток (1724-1803) – попередник літературного руху 70-х років XVIII століття «Буря й натиск», М. Віланд (1733-1813) – поет, сатирик і романіст, автор просвітницького «роману виховання» «Агатон».

Засновником романтичного напрямку в німецькій літературі став барон Гарденберг, відомий під псевдонімом Новаліс (1772-1801). Його ідеї розвивав у своїх численних творах літератор, публіцист і філософ Фрідріх Шлегель (1772-1829). Першим представником класицизму в німецькій літературі став Г.Лессінг (1729-1781), який обґрунтував реалістичну естетику національної німецької літератури. Видатними представниками німецького (Веймарського) класицизму кінця XVIII століття були І.В.Гете (1749-1832), І.Ф.Шіллер (1759-1805) та І. Г.Гердер (1744-1803). Яскравим представником романтизму в німецькій літературі був Т.Гофман (1776-1822). Архітектура XVIII століття – це пишне, монументальне бароко, її творці Б. Нейман (1687-1753), А. Шлютер (1664-1714), М. Д. Пеппельман (1662-1736).

У другій половині XVIII століття в мистецтві Німеччини починають виявлятися тенденції класицизму. Ідеологом класицизму в Німеччині був мистецтвознавець І.І.Вінкельман (1717-1768). У XVIII столітті у Німеччині отримало великий розвиток мистецтво порцеляни, що завоювало світову славу. Перша мунфактура була заснована у містечку Майсен, поблизу Дрездена, у 1710 році.

У німецькій літературі першої половини XIX століття розвиваються два напрямки: ліберально-буржуазне (А.Платний, К.Іммерман й інші) і буржуазно-демократичне (Л. Берні, К. Гуцков тощо). В поезії прославився великий поет Г. Гейне (1797-1856). Мистецтво цього періоду в Німеччині представлено такими напрямками, як романтизм: Ф.О.Рунге (1777-1810), І.А.Кох (1768-1839), К.Д.Фрідріх (1774-1840), П.Корнеліус (1783-1867) та інші; реалізм: Ф.Васман (1805-1886), К.Блехен (1798-1840), Г. Ф.Керстінг (1785-1847); імпресіонізм - В.Трюбнер (1858-1925), М. Слегфогт (1868-1932).

У XVIII столітті найвидатнішим представником музичного мистецтва був Л. Бетховен (1770-1827). Романтизм у музиці представлений композиторами К.М.Вебером (1786-1826) і Е.Т.А.Гофманом (1776-1822). У цей час у Німеччині працювали відомі композитори Ф.Мендельсон-Бартольди (1809-1847), Р.Шуман (1810-1856), Р.Вагнер (1813-1883).

Трагічні події ХХ століття були важкими ударами для німецької культури. Численні діячі культури виявилися в еміграції. Тоталітарний режим, встановлений у Східній Німеччині здійснював тиск на культуру, обмежуючи її рамками соцреалізму.

В образотворчому мистецтві і літературі початку ХХ століття отримав широкий розвиток експресіонізм. В цьому напрямку працювали такі письменники, як Г. Кайзер (1878-1945), В. Газенклевер (1890-1940), митці, графіки і скульптори: Е. Нольде (1867-1956), Е. Хеккель (1883-1970), М. Бекман (1884-1950), М. Пехштейн (1881-1955) та інші.

Культуру Німеччини ХХ століття представляють всесвітньо-відомі письменники, поети і драматурги: Томас (1875-1955) і Генріх (1871-1950) Манні, Е. Ремарк (1898-1970), Б.Келлерман (1879-1951), Г.Гессе (1877-1962), М.Коммерель (1902-44), Г.Кайзер (1878-1945), Р.М.Рільке (1875-1926), Б.Апіц (1900-1979), Д.Нолль (нар. 1927), Г.Белль (1917-1985), А.Шмідт (1914-1979).

Завершуючи короткий історичний екскурс у минуле мистецького і літературного життя Німеччини перейдемо до актуальних проблем сьогодення.

Питання культури сучасної Німеччини – справа федеральних земель, так записано в Основному законі. Землі розглядають себе як охоронці та будівничі культурного федералізму в Німеччині. Чому ж, власне, питання культури в цій країні не належать до того, що могла б і повинна регулювати нація як одне ціле? Німецька культура як вираження німецької нації перебувала ще з часів кайзера Вільгельма наприкінці ХІХ століття під підозрою в манії величчя. Катастрофа націонал-соціалізму привела зрештою до послідовної переорієнтації. Після Другої світової війни поширилася думка, що Німеччина лише тоді зможе повернутися до світової спільноти, коли не матиме підстав для будь-якого натяку на перебільшений національний культурний пафос. А це, знову ж таки, привело до відмови від будь-якої загальнонаціональної культурної політики в Німеччині.

Культурні заклади розташовані в Німеччині набагато густіше, аніж у більшості інших країн. Федералізм у галузі культури пробуджує честолюбство кожної федеральної землі. Культурна політика – це політика на користь сприятливої економіки. Земля Баден-Вюртемберг відкрито агітує, послуговуючись культурою як «м'яким фактором привабливості економіки». Підтримка кінематографа також стала інструментом федерального управління. Гроші надходять звідти, де є виробництво. Рурська область, край гірників і сталеливарників, з кінця ХХ століття перетворюється на край успішної культури. У Берліні посаду Державного міністра з питань культури й ЗМІ у Відомстві федерального канцлера було засновано лише в 1998 році. І відтоді Німеччина розглядає те чи інше питання в галузі культури як справу всієї нації. Оскільки в Німеччині питання культури належить до компетенції земель, на федеральному рівні немає Міністерства культури. Культурно-політичні заходи федерації координує Державний міністр з питань культури.

Підтримка кінематографа за рахунок федерації була організована по-новому, було створено Федеральний культурний фонд. Культурний фонд федерації заснований у 2002 році і є установою, що діє на рівні федерації та в

міжнародному масштабі, яка присвячує свою діяльність передусім викликам у галузі мистецтва й культури ХХІ століття, підтримуючи відповідні проекти. Місце перебування Фонду культури – місто Галле. При цьому Берлін дедалі більше перетворюється на культурний магніт і вже став неповторним культурним силовим полем, справжнім плавильним тиглем культур, у його музеях віддзеркалюється вся історія людства. Меморіал Голокосту, викарбуваний із каменю в центрі міста, став іспитом на зрілість, що свідчить про ставлення Німеччини як культурної нації до своєї історії. Вражаюче підтвердження, що національна культурна політика стала необхідною в новому тисячолітті. І зафіксований Основним законом культурний федералізм можна зберегти – він буде гарантом різнобічного культурного життя в усій Німеччині на високому рівні.

Література. Кожен із письменників Німеччини зробив неоціненний вклад в літературну спадщину світового мистецтва. Їх твори перекладені на сотні мов світу, по ним поставлені тисячі спектаклів, ними захоплюються, у них вчать. Досягнення німецьких письменників не могли залишитись поза увагою й літературних критиків. Тому не дивно що їх творчі доробки були відзначені однією з найпрестижніших нагород світу – Нобелівською премією. Лауреатами цієї премії стали – Теодор Моммзен (1902), у рішенні Нобелівського комітету зазначалося: «Одному з видатних історичних письменників, перу якого належить така монументальна праця, як «Римська історія», Рудольф Ейкен (1908) за «напружені пошуки істини, всепроникливу силу думки, широкий світогляд, жвавість і переконливість, з якими він обстоював і розвивав ідеалістичну філософію», Пауль Хейзе (1910) «за художність, ідеалізм, котрі він демонстрував упродовж свого довголітнього і продуктивного творчого шляху як ліричний поет, драматург, романіст, автор всесвітньо відомих новел», Герхард Гауптман (1912) «передусім на знак визнання плідної, різноманітної і видатної діяльності в галузі драматичного мистецтва», Томас Манн (1929) «передусім за великий роман «Будденброки», який став класикою сучасної літератури і популярність котрого неухильно росте», Герман Гессе (1946) «за натхненну творчість, у якій найбільшою очевидністю проявляються класичні ідеали гуманізму, а також за блискучий стиль», Неллі Закс (1966) «за видатні ліричні й драматичні твори, що досліджують долю єврейського народу», Генріх Белль (1972) за літературу «у якій поєдналося широке охоплення дійсності з мистецтвом творення характерів і яка стала значним внеском у відродження німецької культури», Гюнтер Грасс (1999) бо «його пустотливі чорні байки відтворюють забуте лице історії. Він приніс у німецьку літературу нове життя після десятиліть лінгвістичного і морального нищення».

Значним здобутком німецької літератури кінця ХХ століття стала творчість Патріка Зюскінда. Письменник розробив особливий літературний жанр, близький до постмодернізму: на основі попередніх літературних творів він подає асоціативний текст, що представляє собою певний шифр, який мусить розгадати читач. Проза П. Зюскінда іронічна, меланхолійна, про самотніх, навіть маргінальних героїв. Її художній часопростір – ілюзорний, мінливий. Це – простір культури і переживань маргінального героя, в ньому не діють

класичні закони рівноваги і раціональності, натомість владарюють гра та імітація. Твори найпопулярнішого західного письменника перекладені на 46 мов світу. Попри різні оцінки «схимницького» способу життя П. Зюскінда, незаперечним залишається той факт, що без його творів важко уявити розвиток сучасного літературного процесу в Європі.

На сучасному етапі ФРН вважається країною книжок № 1 у світі. 95000 щорічних нових видань і перевидань висувають її у провідні літературні нації. Майже 9000 ліцензій на німецькі книжки щороку продають за кордон. Кожного року восени в Німеччині зустрічається видавничий світ на найбільший свій захід – Міжнародний Франкфуртський книжковий ярмарок. Він відбувається щосені, починаючи з 1949 року, і є найвидатнішою міжнародною подією року в книжковій галузі. Кульмінація кожного книжкового ярмарку – присудження Премії миру Об'єднання німецької книжкової торгівлі. До лауреатів Премії належали, зокрема Вацлав Гавел, Хорхе Семпрун і Сьюзен Зонтаг. Крім того, з 2005 року на відкриття ярмарку вручається Німецька книжкова премія за кращий роман німецькою мовою. Поряд із Франкфуртською утвердився і дещо менший Лейпцизький книжковий ярмарок, який відбувається щовесни.

Попри Інтернет і телебачення у німців не зникло бажання читати. В літературному середовищі протягом останнього часу відбулося багато. Хоч покоління таких провідних авторів у повоєнній Німеччині, як Ганс Магнус Енценсбергер, Зігфрід Ленц, Кріста Вольф і Нобелівський лауреат у галузі літератури Гюнтер Грасс і досі користуються увагою читачів, однак їхня творчість на початку XXI століття вже не становить естетичної інновації. Якщо після Другої світової війни шукали моральних відповідей, а внаслідок 1968 року переважали соціальні аналізи, роки після падіння Берлінського муру перебувають під знаком масової культури, де кожен захід стає грандіозною подією, а автор – поп-зіркою, до якої можна доторкнутися рукою. А нині? Що домінує тепер на німецькому книжковому ринку? Книжкова й читацька культура і досі посідає в Німеччині важливе місце. Книжковий ринок Німеччини мав у 2010 році загальний обіг у розмірі 9,3 мільярда євро. Загальне виробництво німецькими книжковими видавництвами предметів книжкової торгівлі становить 970 мільйонів примірників книжок та інших друкованих видань. Існує понад 4000 книгарень і 7500 бібліотек. Великі видавничі центри – Мюнхен, Берлін, Франкфурт-на-Майні, Штуттгарт, Кельн і Гамбург. Традицію оповідного жанру на високому рівні продовжують такі письменники, як Стен Надольни, Уве Тімм, Ф. К. Деліус, Бригітте Кронауер і Ральф Ротманн, які заявили про себе вже наприкінці дев'яностих років. Страждання від сучасності, мистецтво – як останній прихисток самоствердження, ось куди спрямував свій шлях Бото Штраус.

Після того, яку вісімдесятих і дев'яностих роках література молодого покоління була сприйнята без особливого ентузіазму – за винятком міжнародних бестселерів «Парфумер» Патріка Зюскінда і «Читець» Бернгарда Шлінка, – з початком тисячоліття картина помітно змінилася. Сьогодні з'явилося нове бажання розповідати, яке через таких авторів, як Даніель Кельманн, Томас Бруссіг, Катаріна Хакер, Юлія франк або Ілія Троянов,

заразило й німецьких нитачів. Тепер вони читають свою літературу з таким азартом, як ніколи. Про це свідчать наклади роману Кельманна «Обмір світу», що став світовим бестселером у 2006 році, та Троянова «Збирач світів». До найуспішніших авторів дитячої та юнацької літератури належить Корнелія Функе («Чорнильне серце»). Німецька книжкова премія також сприяє підвищеній увазі до літератури всередині країни та а кордоном.

Помітно, що колишні межі між вишуканішою літературою і розважальною белетристикою стають дедалі прозорішими. У літературних додатках часописів стало звичним гасло «нової читабельності». Минулися часи тісного зв'язку між політикою й літературою. Хоч мрії про бунт і впертість залишилися, проте єдине, що варте уваги, – автентичність у літературі. Функції змістилися, сприйняття змінилися, бо бракує не лише авторів, що створюють честолобну в суспільному сенсі літературу, але й читачів, готових це читати.

Театр. Картину театрального ландшафту Німеччини визначають в першу чергу близько 180 державних театрів: міських, державних і «земельних». Сюди ж слід додати близько 190 приватних театрів і понад 30 фестивалів мистецтв. Разом з цим є небачена кількість незалежних театральних груп і любительських

театрів. Таке різноманіття – характерна особливість театального життя Німеччини. Замість одного театального центру, що притягає до себе всі таланти і всю увагу публіки, – яким, наприклад, є Париж у Франції – у Німеччині є ціла палітра театрів, часто нічим не поступливих один одному в плані якості. Таке різноманіття має свої традиції. У XVII-XVIII століттях майже кожен місцевий суверен мав свій придворний, розкішно обладнаний театр. У XIX столітті міська буржуазія зробила його публічною установою.

Універсальні театри пропонують широку палітру постановок: від п'єси до опери, оперети, мюзиклу, балету і сучасного танцю. Сезонний репертуар таких театрів складається з 20-30 постановок. Щороку вони ставлять приблизно 10 нових спектаклів. Таким чином, глядач дістає можливість ознайомитися з багатьма драматургічними і музичними роботами. Сюди ж слід додати лялькові театри і театри для дітей і молоді, які можуть бути як складовою частиною універсального театру, так і самостійними театральними одиницями.

На відміну від цього театри, що спеціалізуються на мюзиклах, протягом багатьох місяців або років безперервно показують один і той же спектакль. Так само діють, перш за все, невеликі приватні театри, що дають протягом декількох тижнів один і той же спектакль, а потім що представляють нову постановку. Німецькі театри вносять також свій внесок до розвитку міжнародних культурних зв'язків і європейської інтеграції. Велику роль при цьому грають театральні фестивалі, наприклад, «Театри миру» в Берліні і «Боннер бієннале» в Бонні. Фестиваль «Горизонти» в Берліні є зустріччю європейській і неєвропейських культур. Тут же слід сказати і про обміни окремими постановками з театрами інших країн, і про співпрацю з іноземними акторами, співаками, танцюристами, директорами театрів, диригентами, режисерами, оформлювачами і іншими співробітниками театрів. На цій ниві успішно діє, наприклад, мюльхаймській «Театер ан дер Рур».

Згідно зі статистикою Союзу німецьких театрів, у сезоні 1997- 98 років було зареєстровано 5.393 постанов більш ніж 2.000 творів (драматичні, музичні, балетні і лялькові театри). Вони ставилися в 387 театрах і виконувалися більше 92.000 разів. 338 творів ставилися вперше або вперше виконувалися німецькою мовою. Найбільшою популярністю цього сезону користувалися:

- опери: “Чарівна флейта” Моцарта, “Хензель і Гретель” Хампердінка, “Богема” Пуччині;
- оперети: “Кажан” Штрауса, “Продавець птахів” Целлера і “Біла лощадь” Бенацки;
- п'єси: “Трьохкопійчана опера” Брехта, “Джим Кнопф” Енде, “Фауст” Гете;
- балети: “Ромео і Джульєта” Прокоф'єва, “Лускунчик” Чайковського, “Жізель” Адама.

Поряд з маститими режисерами, наприклад, Юргеном Фліммом, Петером Цадськом, Клаусом Пейманом і Петером Штайном, сьогодні росте молоде покоління режисерів, що привертають до себе увагу свіжими ідеями і оригінальними інсценуваннями: наприклад, Мартін Кушей, Саша Вальц, Томас Остермайер, Тірза Брункен.

Фестивалі. У фестивальному календарі театралів, зокрема, помічені Берлінський театральний фестиваль, на якому в травні представляються якнайкращі німецькомовні постановки Рурській фестиваль мистецтв в Реклінгхаузене, який також проходить в травні і своїми класичними і сучасними творами звернений до найширшої публіки, фестиваль «Євро-сцена» в Лейпцігу. Тут же слід згадати такі фестивальні центри, історичне обрамлення яких – замки, палаци і церкви – створюють живописний фон для виконання, перш за все, творів класиків Бад-херсфельд, Людвігсбург, Швєбіш-халль, Ягстхаузен, Вартбург під Айзенахом і багато інших. Великою популярністю серед публіки користуються також фестивалі “Киссингенське літо”, Фестиваль мистецтв ім. Кальдерона в Бамберге і свято “Хорнбергськіє стрілянини”.

Одній лише музиці присвячено понад 100 фестивалів. Кожні три роки (у вересні) в Бонні проводиться Міжнародний фестиваль музики Бетховена. У Аугсбурге (у серпні і вересні).

- Свято музики Моцарта з концертами в атмосфері епохи рококо, Фестиваль в Ойтїне присвячений композиторові Карлу Марії фон Веберу, що створив безліч опер і що народився в цьому місті, Фестивалі в Галлові і Геттінгене – Георгу Фрідріху Генделю, а в Мюнхені і Гарміш-партенкірхене – Рїхарду Штраусу. З 1876 р. в Байройте проводиться Фестиваль музики Рїхарда Вагнера. У 2000 р. до 250- роковин з дня смерті Іоганна Себастьяна Баха (28 липня) в Германії було приурочено понад 500 заходів, наприклад, Лейпцігське свято музики Баха або Тюрїнгенськіє тижня музики Баха. Ні, мабуть, такого крупного міста, яке б не брало участь в хороводі музичних фестивалів. У Мюнхені проходить Фестиваль оперного мистецтва (липень), у Франкфурте-на-Майне – Франкфуртський фестиваль (вересень), в Штутгарті

- Європейський музичний фестиваль (серпень-вересень), в Берліні - Фестиваль джазової музики (листопад). Сюди ж слід додати Дрезден і Потсдам

(Сан-суси) з їх музичними фестивалями, Ерфурт з його Літніми концертами в паренні Брюлер-гартен, Веймар з його Фестивалем мистецтв, фестиваль “Музичне літо”, що проводиться телерадіокомпанією “Міттельдойчер рундфунк”, Рюгенській фестивалі, присвячений операм Россіні, і Мозельські фестивалі тижні.

Кожен серпень в Гейдельберге проходить фестиваль, присвячений епосі романтизму. Заснований в 1986 р. піаністом і диригентом Юстусом Францем Фестиваль мистецтв. Шлезвіг-гольштейна – свого роду музичне свято в провінції – щорічно збирає в цій найпівнічнішій Землі Німеччини музикантів з світовим ім'ям і знаходить широкий відгук серед публіки Аналогічним по значенню заходом став останнім часом фестиваль в Мекленбурге-передній Померанії. У музичному фестивалі в Рейнгау кожне літо беруть участь першокласні солісти і ансамблі, що дбайливо відносяться до традицій як Старої, так і Нової музики.

“Музичне літо” в Хоріне – це концерти класичної музики, що проходять в стінах колишнього монастиря цистерціанців і привертають слухачів з самих різних місць.

Оркестри і солісти. В Германії налічується 141 професійний оркестр багато хто з них має глибокі традиції. Серед оркестрів тон задають Берлінський і Мюнхенський філармонічні оркестри. Високо цінуються на міжнародній арені також Бамбергській симфонічний оркестр, оркестр “Гевандхауса” в Лейпцігу, Дрезденська державна капела і деякі симфонічні оркестри телерадіокомпаній Берлінський філармонічний оркестр очолює італієць Клаудіо Аббадо. Курт Мазур керує Нью-йоркським філармонічним оркестром, а Крістоф фон Донаньї є головним диригентом оркестру Клівленда.

До кращих в своїй області належать, наприклад, такі німецькі солісти, як скрипаль Ганна-Софі Муттер, альтистка Табеа Циммерман, сурмач Людвіг Гютлер, співаки і співачки Хильдегард Беренс, Вальтрауд Майер, Курт Молль, Петер Хофмал, Рене Колло.

Класики модерна і авангарду. В концертних програмах міцне місце займають і класики модерна, наприклад, Пауль Хиндеміт, Ігор Стравінській, Арнольд Шенберг і Біла Барток. До них можна зарахувати також Бориса Блахера, Вольфганга Фортнера, Вернера Югга і Карла Орфа Бернд Алоїс Циммерман дуже рано увійшов до історії музики завдяки своїй опері “Солдати”.

Вдаючись до масштабних музичних уявлень і самих незвичайних ефектів, сьгоднішні композитори намагаються відвести публіку в світ музики, в якому немає звичної гармонії. Це Ханс Вернер Хенце, Аріберт Райман, Карлхайнц Штокхаузен, аргентинець Мауріціо Кагель, що живе в Кельне, і Вольфганг Рим. Популярністю користуються сьогодні і “камерні опери” з невеликим складом виконавців. Сьогодні кожен може брати участь в дискусії з приводу сучасної музики. Цим він зобов'язаний, перш за все, телерадіокомпаніям, що транслюють серії концертів сучасної музики і що дають замовлення на нові твори. Сприяють цьому і зустрічі типу творчих майстерень.

Найбільш відомі з них – “Дні музики в Донауешингене” і “Міжнародних курсах Нової музики в період відпусток” в Дармштадте. Німецьку музичну раду підтримує виконання сучасних творів в рамках програми “Концерт Німецької музичної ради”.

Через федеральний державний пристрій Німеччини питання культури знаходяться у веденні Земель. Фінансування театрів тому також здійснюється в основному Землями і комунами. Федерація бере участь в цьому лише в дуже незначному об’ємі. В цілому на фінансову підтримку театрів і оркестрів держава щорічно виділяє 4,5 млрд. євро. Це складає приблизно 0,2 відсотки сукупних витрат Федерації, Земель і общин. У німецьких театрах зайнято близько 45 000 чоловік. Побічно театри забезпечують робочі місця на багатьох підприємствах, що виконують їх замовлення.

Сьогодні все голосніше лунають вимоги підпорядкувати театр і його мистецтво законам ринкової економіки. При цьому багато хто не бачить того, що тільки завдяки державному фінансуванню в театрі забезпечується свобода мистецтва. В той же час німецькі театри пристосовуються до вимог сьогодення і, використовуючи професійний менеджмент, модернізують свою фінансово-господарську діяльність. Частка приватних спонсорів у витратах на культуру складає лише 5 відсотків.

Щорічно близько 38 млн. чоловік дивляться і слухають приблизно 114 000 театральних постановок і концертів. Серед них – люди всіх віків. Ці цифри свідчать про неослабний інтерес до театру і музики і про те, що театр є невід’ємним компонентом якості сучасного міського життя. Система театральних абонементів дозволяє наперед бронювати місця на весь сезон. Для багатьох людей бажання побачити спектакль служить важливим приводом для того, щоб відправитися в поїздку. Багато туристичних агентств пропонують спеціалізовані поїздки, що включають відвідини театру (особливо це стосується мюзиклів).

Поп-музика. Ось вже майже 10 років німецька поп-музика переживає період великого підйому. До цього вміст хит-парадов майже завжди визначали англо-американські співаки і групи. Зійшов у небуття колись популярний німецький шлягер. Такі зірки естради, як Удо Лінденберг були виключенням. Не маючи гучного успіху, групи “Танжерайн дрім”, “Кюн” і “Крафтверк” стали все ж таки піонерами електронної музики, а рок-група “Ськорпіонз” зуміла добитися успіху навіть на американській музичній сцені. Німецька джазова музика завоювала міжнародна визнання завдяки сурмачеві Альберту Мангельсдорфу, органістові Барбарі Деннерляйн і групі Клауса Дольдінгера “Паспорт”.

“Нова німецька хвиля” на початку 80-х років показала, що німецькі музиканти можуть добиватися успіху і з текстами німецькою мовою. Ведучими рок-музикантами країни стали Маріус Мюллер-вестернхаген, Петер Маффай, Херберт Гренемайер і кельнська група “БАП”. Їх поклонники як і раніше заповнюють зали і стадіони, як і поклонники груп “Ді тотен хозен” і “Ді ерцте”, виступаючих в стилі панк-доля. З початку 90-х років німецький піп-ландшафт стає все більш різноманітним. Тут знаходить віддзеркалення кожна течія в

міжнародному музичному житті. Група “Зеліг” підхоплює “гранж”, “Х-блок” грає на стику долі і хіп-хопа, “Джазкантіне” сполучає традиційний джаз з німецьким репом. “Фьюрі ін зе слотерхаус” і “Містер Уокінг він зе уотер” продовжують традиції англосакської народної долі. “Фантастішен фір”, Сабріна Сетлур, Ксавьер, Знайду і “Феттес брот”, виступаючи в стилі хіп-хоп, добиваються успіху з текстами німецькою мовою. Веселій поп-музиці груп “Пур”, “Прінцен”, Штефана Рааба протистоять складні тексти груп “Штерне” і “Елемент оф крайм”.

Понад 300 000 чоловік заробляють на життя, будучи композиторами, інтерпретаторами, педагогами, фахівцями з музики в наукових і державних установах, в ЗМІ і “музичній індустрії”. Музичну освіту дають спеціалізовані учбові заклади 23 вищих музичних школи, 65 університетів, 11 консерваторій і спеціалізованих академій, 9 церковних музичних шкіл і 4 вищих церковних музичних школи, 50 спеціальних учбових центрів і 40 академій вдосконалення майстерності.

Для виявлення молодих талантів проводиться цілий ряд конкурсів. Найбільш відомий з них “Молодь музичить”. Любов до музики щепиться з шкільної лави. У 1998 році в Німеччині налічувалося понад 1 000 державних музичних шкіл, близько 40 000 хорів, 25 000 любительських або напівпрофесійних оркестрів і безлічі музичних ансамблів. У загальноосвітній школі музика є обов’язковим предметом, там же щеплять любов і до колективного музичення. Виготовлення музичних інструментів має в Німеччині давні традиції. Усесвітньо відомі, наприклад, музичні інструменти з Фогтланда і скрипок з Міттенвальда.

Майже кожен четвертий молодий німець грає на якому-небудь музичному інструменті або співає в хорі. У музичних школах перевага віддається фортепіано, флейті і гітарі.

За кордоном побутує думка, що німецький театр надто гучний і нарцистичний. Але це театр, який спирається на систему, що викликає подив у всьому світі. Навіть у невеликих містах є театри опери й балету, а також драматичні театри; загалом же театральний ландшафт чітко виражений, існує щільна мережа державних і муніципальних, пересувних і приватних театрів. 120 державних театрів і понад 750 сценічних майданчиків, а також 185 приватних театрів роблять Німеччину важливою театальною країною. До найвідоміших з них належать «Талія театер» у Гамбурзі, «Берлінер ансамбль» і «Мюнхнер камершпіле».

Німецький театр у світі вважається одним з найекспериментальніших. Першість у мистецтві театру танцю ведуть німецькі танцювальні колективи. До провідних популяризаторів сучасного танцю належить Ліна Бауш; вона вважається найвидатнішим хореографом сучасності. Поряд із нею до світових зірок театру танцю можна віднести танцівницю і хореографа Сашу Вальтц, яка народилася в Карлсруе і ставить спектаклі в «Берлінер шаубюне». Як відгомін студентського руху шістдесят восьмого року виробилося розгалужене театральне середовище – «вільні групи» – ознака того, що й досі є невикорінена пристрась до театру, яка хоче себе показати. У Німеччині багато витрачається

на цю систему: і думок, і уваги, і грошей. Для багатьох – це розкіш, адже театри самотужки заробляють лише від десяти до п'ятнадцяти відсотків своїх витрат. Приватні театри також підключені до системи бюджетних субсидій, як-от відома берлінська «Шаубюне», заснована і сформована режисером Петером Штайном. Звісно, ця система давно вже досягла свого найвищого розвитку. Тепер вона переживає складну фазу, оскільки мистецтво знову вимірюється матеріальними мірками.

Петер Штайн тривалий час вважався неповторним явищем у німецькому театрі. На відміну від інших режисерів, його творчість розпізнається завдяки безперервності повторюваних мотивів, тем і авторів. Театр спогадів зі стилем постановки, який зберігає відданість тексту. Між нинішнім новим поколінням театральних діячів і Петером Штайном, Петером Цадеком або Клаусом Пейманом, керівником «Берлінер ансамблю», пролягли світи. Лексикою бунтарів 68-го року сучасний театр уже не охопиш. Такі поняття, як «просвіщати», «повчати», «викривати», «втручатися», сприймаються як віджилі. Театр молодих більше не почувається авангардом; він шукає власні форми вираження. Після молодіжної ейфорії дев'яностих років, пов'язаної з такими іменами, як Леандер Хаусманн, Штефан Бахманн і Томас Остермайер, почалася фаза, коли ці режисери стали керівниками театрів.

Франк Касторф, відомий як «руйнівник п'єс», що розбиває тексти грою і знову відновлює їх, разом зі своєю «Берлінер фольксбюне» став взірцем цього покоління театральних діячів. Так само й Крістоф Марталер і Крістоф Шлінгензіф уособлюють зміну поняття театру, яка є відповіддю на всі переміни після «холодної війни» та прихід глобального капіталізму.

Такі режисери, як Міхаель Тальгаймер, Армін Петрас, Мартін Кузей, Рене Поллеш або Крістіна Паульгофер, створили форми постановки, що віддають перевагу стилю перед змістом; традиційна, близька до тексту оповідь скоріше чужа їм. Те, що визначало німецький театр протягом майже 250 років, а саме конфронтація з суспільством, поступилося барвистому розмаїттю, як свідчать щорічні Берлінські театральні зустрічі.

Берлінська театральна зустріч – це захід берлінських фестивалів, одна з найвидатніших німецьких театральних подій. З 1964 року на ньому щороку в травні ставлять десять «найпомітніших спектаклів сезону», які вибирає журі театральних критиків з-поміж 400 п'єс. Крім того, театральна зустріч – це можливість для молодих авторів представити на «театральному ринку» свої нові твори. Проте театр ніколи не існував відриві від часу, в якому він жив. Він має створювати кар тини нашого життя. А це праця, спрямована на спогади це й субсидують театр, і в цьому полягає його громадська функція.

Слава німців як музикальної нації і досі спирається на такі імена, як Бах, Бетховен і Брамс, Генделв і Ріхард Штраус. Студенти з усього світу прагнуть навчатися в німецьких консерваторіях, шанувальники музики відвідують музичні фестивалі – починаючи від Вагнерівського в Байройті й закінчуючи Днями сучасної музики в Донауешингені. Поряд з фестивалями класичної музики сучасна музика представлена в Німеччині на понад 100 спеціальних фестивалях. У серіях концертів і оперних студійних виставах. «Дні музики» у

Донауешінгені вважаються найважливішим у світі фестивалем сучасної музичної творчості. Найостанніші тенденції в музичному театрі представляє «Бієннале» в Мюнхені, а міжнародний музичний інститут у Дармштадті своїми «літніми курсами» проводить дискусію щодо найновіших музичних напрямів.

У Німеччині діють 80 музичних театрів, що фінансуються з бюджетних коштів, провідними є театри в Гамбурзі, Берліні, Дрездені та Мюнхені, а також у Франкфурті-на-Майні й Лейпцигу. В змаганнях за щорічну премію критиків «Оперний театр року» останнім часом найчастіше перемагав Штуттгарт. Берлінський філармонічний оркестр, очолюваний видатним британським режисером сером Саймоном Реттлом, вважається найкращим серед майже 130 професійних оркестрів Німеччини. Список із майже 130 німецьких професійних оркестрів очолюють Берлінський філармонічний оркестр під керівництвом Саймона Реттла, Державна капела Берліна під орудою Даніеля Баренбойма, Гевандхаус-оркестр (Рікордо Шайі), Бамберзький симфонічний оркестр під проводом Йонатанна Нотта і Мюнхенський філармонічний оркестр під керівництвом Крістіана Тілеманна. Франкфуртський «Ансамбль модерн» – суттєвий двигун сучасного музичного виробництва. Він щороку опановує близько 70 нових творів, серед них 20 виконуються вперше. Поряд із такими корифеями диригентського пульта, як Курт Мазур або Крістоф Ешенбах, особливо відзначаються серед молодих диригентів Інго Метцмахер і Крістіан Тілеманн. Серед виконавців до найкращих солістів у світі належатв Вальтрауд Майер (сопрано), Томас Квастгоф (баритон) і Сабіне Майер (кларнет). Скрипачка Анне-Софі Муттер збирає величезну слухацьку аудиторію навіть серед тих, хто не є шанувальником класики.

Піонер електронної музики Карлгайнц Штокгаузен і його традиціоналістський антипод, оперний композитор Ганс Вернер Генце, з початку п'ятдесятих років значною мірою визначали розвиток сучасної музики. Нині вона представлена багатим стилістичним розмаїттям: Гайнер Гьоббельс поєднує музику з театром, Гельмут Лахенманн доводить до екстремальних інструментальні можливості вираження. Приклад Вольфганга Рімса свідчить про те, що, здається, знову стає можливим розвиток музики в бік кращого розуміння. З іншого боку музичного спектра протягом багатьох років користуються успіхом такі поп-співачки, як Герберт Грьонемайер з піснями німецькою мовою група панк-року *Die Toten Hosen*, хіп-хоп-група *Die Fantastischen Vier*, так само, як і *Tokio Hotel*. Крім того, в минулі роки молоді митці, як-от співак Ксав'єр Найдю (*Soehne Mannheims*), мають успіх з такими американськими стильовими напрямками, як соул і реп.

Успіх берлінської групи *Wir sind Helden* викликав нову хвилю появи молодих німецьких груп. Успіхом за кордоном користуються групи німецьких рок- і поп-музикантів «Seed», «Nena», «Kraftwerk», «Scooter», «Rammstein», «Tokiohotel» та інші. Заснування «Академії поп-музики» у Манн-гаймі продемонструвало також політичну волю зробити німецьку поп-музику конкурентоспроможною на міжнародному рівні.

Кіно. Стосовно кіно як різновиду найпопулярнішого сучасного мистецтва слід зазначити наступне. Незадовго до зміни тисячоліть німецьке

кіно було вирване із зимового сну вибуховим фільмом Тома Тиквера «Біжи, Лоло, біжи» (1998 р.). Сповнена експериментального духу комедія про руду Лолу, її долю, кохання і випадковість відтворює життєві почуття кінця дев'яностих років. Відчайдушний біг Лоли наввипередки з часом крізь увесь Берлін був сприйнятий усім світом як метафора неспокоїного духу епохи. Режисер Том Тиквер і виконавиця головної ролі Франка Потенте своїм фільмом «Біжи, Лоло, біжи» здійснюють прорив на світовому рівні. У німецького кіно починається фаза піднесення. Уперше після ери Райнера Вернера Фасбіндера (помер 1982 р.) закордон знову з цікавістю звертає увагу на німецьке кіно, яке святкує успіх на міжнародному рівні. Фільми національного виробництва останнім часом збільшили касовий дохід німецьких кінотеатрів. Знову появились зірки, заради яких люди ідуть у кіно: Олександра Марія Лара, Мартіна Гедек, Юлія Йенч, Даніель Бріль і Моріть Бляйбтрой. Самоусвідомлення цієї галузі, що значно зросло, знаходить відображення у створенні 2003 року Німецької академії кіно, яка тепер щороку вручає Німецьку кіно премію – «Лолу».

В міжнародному масштабі молоде німецьке кіно також має успіх: другий «Оскар» за фільм німецького виробництва протягом останніх п'яти років був присуджений 2007 року режисерові Флоріану Шенкелю фон Доннерсмарку за фільм «Життя інших». Цього ж року на кінофестивалі в Каннах приз за кращий сценарій і спеціальний приз одержує Фатіх Акин за фільм «На краю раю». Одразу шістьма Німецькими кінопреміями в різних номінаціях нагороджується в 2007 році екранізація Томом Тиквером роману-бестселера Патріка Зюскінда «Парфумер».

Якщо на початку нового тисячоліття несподіваний успіх німецькому кіно приносили комедії, наприклад, «Пишні роки минулися» Ганса Вайнгартена (2004 р.), то наприкінці першого десятиліття в центрі з'являється серйозний жанр. Проте тематика залишається: трагікомедія «Гуд бай, Ленін!» (Вольфганг Беккер, 2003 р.) з успіхом пройшла у понад 70 країнах, бо вона показує крах соціалізму, а фільм Доннерсмарка «Життя інших» (2007 р.) розповідає про життя і страждання людей у НДР – державі шпиків. Німецькі фільми мають успіх, бо своїми «національними» історіями вони торкаються універсальних тем. Але матеріал для своїх оповідей творці фільмів черпають із подій і змін, що відбуваються у власній країні.

Із силою, що перехоплює подих, розповідає Фатіх Акин, гамбуржець турецького походження, про життя в Німеччині. У своєму фільмі-драмі «Головою об стіну» (2004 р.), відзначеному преміями, серед яких і «Золотий ведмідь» «Берлінале», він показує на екрані з брутальною точністю, але без зайвої сльозливості історію кохання німецьких турка і туркені, їхнє перебування на роздоріжжі поміж культурами. У 2007 році у своїй драмі «На краю раю» Фатіх Акин оповідає історію шести людей Німеччині й Туреччині, яких доля поєднує одне з одним Золоту «Лолу» 2007 року одержала тюремна драма Кріса Крауса «Чотири хвилини». За свою гру в цій драматичній композиції про двох жінок і піаніно Моніка Бляйбтрой одержала Німецьку кінопремію за найкращу головну жіночу роль. Основним засобом підтримки на

рівні Федерації є Німецька кіно премія, яка з 1951 року присвоюється за найкращі досягнення національного кіновиробництва. 2007 року одразу у шістьох різних номінаціях одержав премію фільм Тома Тиквера за романом Патріка Зюскінда «Парфумер». Піднесення німецького кіно спирається на багато факторів. Отже, воно має добрі перспективи.

Живопис і фотографія. Починаючи з дев'яностих років, живопис і фотографія з Німеччини мають великий успіх у всьому світі. За кордоном нове німецьке диво живопису стало відоме під маркою *Young German Artists*. Митці походять з Лейпцига, Берліна або Дрездена. Нео Раух - найвідоміший представник «нової лейпцизької школи». Її стиль характерний новим реалізмом, що розвинувся – поза ідеологією – зі старої «лейпцизької школи» мистецтва НДР. На картинах зображено здебільшого невиразних людей, які начебто чекають чогось непевного, що можна інтерпретувати як відображення ситуації в Німеччині на початку нового тисячоліття. Так званий «дрезденський поп-арт», у тому числі й Томас Шайбітц, використовують рекламу, кіно- та відеоестетику, граючись цією естетикою самопереконавання, виходячи із сьогодення й актуального місцеперебування.

Для більшості молодих митців розгляд теми націонал-соціалізму, як це зустрічається у творах Ганса Гааке, Анзельма Кіфера і Йозефа Бойса, - справа минулого. У мистецькому середовищі починає переважати «нове внутрішнє життя», розгляд світів досвіду, що вступають у суперечність, – у творах Йоната Меезе і Андре Бутцера відбиваються депресії та нав'язливі стани. Вони вважаються представниками «невротичного реалізму»-Франц Акерманн своїми «Mental Maps» тематизує світ як вселенське село і вказує на катастрофи, що відбуваються за фасадами. Тіно Сегаль, чиє мистецтво існує лише в хвилину перформансу і не може бути зафіксоване, шукає нові форми продукування й комунікації поза ринковою економікою. Зацікавленість у мистецтві, яка панує в Німеччині, можна помітити на провідній всесвітній виставці сучасного мистецтва *documenta*, що проводиться в Касселі кожні п'ять років. «*Documenta*» в Касселі – найважливіша виставка сучасного мистецтва в світі. Заснована за ініціативою художника Арнольда Бодє, вона вперше відкрила свої двері 1955 року. Виставка, яка проводиться кожні п'ять років і триває сто днів, швидко набула світового успіху.

На протигагу образотворчому мистецтву, чиє значення підтверджує бум заснування нових приватних музеїв, фотографії як самостійній формі мистецтва в Німеччині довелося довго боротися за визнання. Першопрохідцем сімдесятих років вважається Катарина Зівердинг, яка своїми автопортретами вивчає межу між індивідуумом і суспільством.

У дев'яностих роках відбувся прорив після успіху трьох учнів подружжя фотографів Бернда і Гілли Бехер з Художньої академії Дюссельдорфа – Томас Штрут, Ан-дреас Гурскі і Томас Руфф інсценують у своїх роботах високоглянцева реальність з подвійним змістом і мають такий вплив на вироблення стилю, що їх у світі називають скорочено «Штруффскі».

Найбільше можливостей для модних експериментів випадає у великих містах. Тут є ціла когорта дизайнерів-новаторів модного одягу, які гумором і

багатством ідей конкурують зі столицями моди Лондоном і Парижем. Тиждень моди Berlin Fashion Week, який проводиться влітку, з показами моделей відомих і молодих дизайнерів є центральною подією в світі моди німецької столиці. Знавцям уже давно відомий німецький авангард моди, до складу якого належать Тетчерз, Саботаже, Костас Муркудіс чи Айсділер з Берліна, а також Блутсгешвістер за Штутгарта, Аня Гокель з Майнца чи Сузанне Боммер з Мюнхена. Молоді німецькі творці моди, такі, як Маркус Лупфер, Бернгард Вільгельм і Дірк Шьонбергер, завоювали навіть Лондон, Париж і місто модної тусовки Антверпен. Проте найвідомішим німецьким модним дизайнером за кордоном є Карл Лагерфельд, який народився в Гамбурзі – творчий керівник французького дому високої моди Шанель.

Німецький виробничий дизайн має імідж, що створює чіткі й функціональні вироби. «Design made in Germany» – починаючи від кухні Бульгаупта і до електричної бритви «Браун», – користується надзвичайно високим авторитетом у світі. Законодавцями стилю залишаються, як і раніше, виробники меблів «Вількхан» і «Вітра», начиння для письма «Ламі», а світильників – «Ерко». Ще й досі тримають марку архітектурні традиції «Баугауза» двадцятих і Ульмської вищої школи п'ятдесятих років, хоча поряд із ними вже давно уславилось нове покоління: до нього належить, зокрема, Константин Грчич, що народився 1965 року, один з молодих інновативних дизайнерів. Цей мюнхенець надає звичайнісіньким предметам щоденного вжитку незвичайної поетичності. А новачки зі «Штудіо Вертиджет» з міста Галле – Штеффен Кроль і Кірстен Гопперт – поєднують у дизайні елементи гри й аналізу.

Архітектура. В перші 30 років ХХ сторіччя німецька архітектура задавала тон. Щонайпотужніші імпульси виходили від Веймара і Дессау, де в двадцятих роках була розроблена теорія “Баухауза”, а пізніше під тією ж назвою сформувався один з напрямів в архітектурі. Завдяки таким провідним теоретикам, як Вальтер Гропіус (1883-1969) і Людвіг Міс ван дер РОЕ (1886-1969) цей напрям широко розповсюдився по всьому світу. Шедеври, створені на основі синтезу архітектури, техніки і функціоналізму, можна зустріти сьогодні у всіх куточках землі. Німецька архітектура довгий час не могла облямуватися після 1945 року. Необхідно було швидко відновити зруйновані міста. Мільйони людей потребували недорогого житла. Власне архітектура йшла при цьому часто на другий план. На перший план висувався економічно обумовлений, чисто будівельний функціоналізм, при якому оформленню житла і робочих приміщень не приділялося достатньої уваги. Наслідки цього до цих пір ще видно в багатьох місцях. На заході розділеній Німеччині ще в 60-х роках лунали нарікання з приводу монотонної зовнішності міст-супутників, безликих промислових районів, розташованих на околицях міст, і бездумної забудови міських центрів. Пішли розмови про “незатишність” (Александр Мішерліх) міських центрів, поки в 70-х роках політичний і соціальний пріоритет не знайшла тенденція, направлена на збереження старовинного архітектурно-містобудівного фонду.

Щонайменше, аналогічні архітектурні і містобудівні гріхи були допущені у той час і на території колишньої ГДР. Цінний старовинний архітектурний фонд, що був переважно в міських центрах, був зруйнований. Мізерні засоби, виділені на житлове будівництво, використовувалися для створення крупних житлових масивів на міських околицях, де застосовувалося одноманітне панельне житлове будівництво. За деяким винятком (наприклад, реконструкція Земпер-опери в Дрездене або споруда нового п'ятифронтонного будинку в Ростокі) у архітекторів були мало можливостей для того, щоб пробити дорогу сучасній архітектурі.

Провідні архітектори сучасності. Сьогодні у Німеччині можна побачити все більше зразків сучасними, новаторськими і в той же час зверненої до потреб людини архітектури. Деякі вдалі споруди як і раніше зобов'язані своїм народженням стилю і теорії “Баухауза”. Проте і нові напрями в архітектурі привели до створення примітних споруд, наприклад, “високотехнологічних” будівель, в яких важливі функціональні елементи - ліфти, ескалатори, комунікації, що часто фарбують в різні кольори, - винесені назовні і тому служать одночасно архітектурною декорацією.

Інші види прикрас, наприклад, капітелі, карнизи, орнаменти в стилі Art deco, покликані, згідно мистецтву архітектури, привертати погляд, у багатьох випадках руйнують постулат про своє чисто функціональне призначення. Така архітектура постмодерна - після багаторічних дискусій, що розгорілися, зокрема, навколо будівлі. Нової Державної галереї в Штутгарті (Джеймс Стірлінг, Майкл Уїлфорд, 1984 р.) – знайшла сьогодні усесвітнє визнання.

До групи провідних німецьких архітекторів можна, зокрема, зарахувати:

1. Готфріда Бема, який в 1986 році став першим німецьким лауреатом премії «Putzker Architecture Prize»;
2. Гюнтера Беніша, за проектами якого були побудовані не тільки олімпійські споруди в Мюнхені, але і пленарний зал засідань Німецького Бундестагу в Бонні в 1993 р.;
3. Фрая Отто, що проявив себе в області гнучких підвісних конструкцій і екологічно чистого будівництва;
4. Освальда Маттіаса Унгерса, споруди якого відрізняються строгою геометричною формою;
5. Йозефа Пауля Кляйхюса і Хардта-вальтхерра Хемера, які, будучи директорами по плануванню Міжнародної будівельної виставки в Берліні, зробили значний вплив на дискусію з приводу нової архітектури (Кляйхюс) і з приводу того, як поводитися із старовинним житловим фондом (Хемер);
6. Фолькера Штааба, що дав цінні імпульси мюнхенської Пінакотеке сучасного мистецтва і сучасній будівлі Музею Георга Шефера в Швайнфурте;
7. Акселя Шультеса, що переміг в 1993 р. на берлінському міжнародному архітектурному конкурсі “Закрут Шпре” і Відомства федерального канцлера, що відповідало (разом з Шарлотою Франк) за нову будівлю, в Берліні.

Видатні споруди. В Германії є чудові приклади представницьких споруд. В більшості випадків, перш за все, державні забудовники організовують

архітектурні конкурси, після чого ухвалюють рішення на користь того або іншого проекту. Такі конкурси ідей і виконавської майстерності служать важливим інструментом для розвитку архітектури в ФРН. Завдяки таким передумовам ще 30 років тому були створені видатні споруди типу трьохплощинної висотної будівлі ("Тіссенхаус") в Дюсельдорфі (Хельмут Хентріх і Хуберт Печніг, 1960).

Зразком незвичайного динамічного будівництва може служити будівля головної адміністрації автомобільного концерну БМВ в Мюнхені з його помітною циліндровою формою (Карл Шванцер, 1972). Те ж саме можна сказати і про будівлю фірми "Бальзен" в Ганновері з його кубічними конструкціями, як би вставленими один в одного (Дітер Бало, Йорн Кенке, Клаус Штосберг, 1974).

Усесвітньо відомі олімпійські споруди 1972 року в Мюнхені з їх шатровою конструкцією (Гюнтер Беніш, Фріц Ауер, Вольфганг Бюксель, Ерхард Тренкнер, Карло Вебер). Споруди вписуються в парк, який і після Олімпійських ігор зберіг свою цінність як парк культури і відпочинку.

У будівлі філармонії в Берліні (Ханс Шарун, 1963) глядацькі ряди схожі на тераси винограду, спадаючі до головної сцени. У корпус Міського театру Мюнстера вписана руїна будівлі епохи класицизму (Харальд Дайльман, Макс фон Хаузен, Ортвін Раве, Вернер Рунау, 1955). На початку 90-х років увагу фахівців особливо привернула нова будівля міської бібліотеки Мюнстера (Вестфалія), виконане у формі здвоєної споруди, одна частина якої нагадує корабель (Джулія Боллес-уїлсон і Петер Уїлсон, 1993).

Видатні музейні споруди створили Ханс Дельгаст (реконструкція Старої пінакотеки в Мюнхені, 1957), Александер фон Бранка (Нова пінакотека в Мюнхені, 1981), Ханс Холляйн (Музей "Абтайберг" в Менхенгладбахе, 1982), Петер Бусман і Готфрід Хаберер (Музей Вальрафа-Рихарца/Музей Людвіга в Кельне, 1986). У 80-х роках у Франкфурте-на-Майне виник цілий "музейний ландшафт". Німецький музей архітектури (Освальд Маттіас Унгерс, 1984), Музей кіно (Хельге Бофінгер, 1984), Музей художніх ремесел (Ріхард Майер, 1984), Музей якнайдавнішої і стародавнішої історії (Йозеф Пауль Кляйхюс, 1989), Єврейський музей (Анте Йосип фон Костелак, 1986), Німецький музей пошти (Беніш і партнери, 1990).

Привабливою спорудою в центрі Франкфурту на Майне є культурний центр "Ширн" (Дітріх Бангерт, Бернд Янсен, Штефан Шольц і Аксель Шультес, 1985). Велика епоха музейного будівництва була продовжена спорудою трьох будівель в Бонні - Федерального художньо-виставкового павільйону (Густав Пайхль, 1993), Художнього музею (Аксель Шультес, 1993), Музею історії Федеральної Республіки Німеччина (Інгеборг і Хартмут Рюдігер, 1994) - і будівництвом нового Виставкового залу мистецтв в Гамбурзі (Освальд Матіас Унгерс, 1997). За проект Єврейського музею в Берліні. Даніель Лібескінд отримав в 1999 р. Німецьку архітектурну премію.

Наближається до завершення споруда Лейпцігського музею образотворчих мистецтв (Хуфнагель, Пютц, Рафаалян), Німецького історичного музею в Берліні (Йео Мін Пий), Музею кельнської єпархії (Петер Цумтор) і

Нового музею Вальрафа-юїхарца в Кельне (Унгерс). Вдалим прикладом органічно вписаної в ландшафт споруди може вважатися клініка “Фільдеркліник” (Бокмюллер, Веллер і партнери, 1975) у Фільдерштадте поблизу Штутгарту. Клініка в Ахене (Вебер, Брандт і партнери, 1988) і університетська клініка в Нюрнберзі (Йодіке та інші, 1993) є зразковими прикладами високотехнологічної архітектури.

Після 1945 року в Німеччині було побудовано безліч церков. З палітри сакральних споруд виділяється церква Кайзер-вільгельм-гедехтніськірхе в Берліні, яка була зруйнована під час другої світової війни. Егон Ейерман створив на цьому місці комплекс з руїн і нової сталеві конструкції з крупними вітражами (1963). Примітні також велична Вальфартськірхе в Невігесе, побудована Готфрідом Бемом (1967), церкви Санкт-боніфациус в Дортмунде (Еміль Штеффан, 1954), Санкт-міхаель у Франкфурте-намайне (Рудольф Шварц, 1954), Санкт-піус в Кельне (Іоахим Шюрман, 1961), Крістуськірхе в Бохуме (Дітер Естерлен і Вернер Шуман, 1959) і Ферзенунгськірхе до Дахау (Хельмут Штріфлер, 1969).

Із зростанням завдань, що стоять перед державою і комунами, зросла потреба в приміщеннях і в їх технічному оснащенні у Земельних парламентів і ратуш. Будівля ландтагу в Дюсельдорфі (Еллер, Майер, Вальтер, 1992), ратуша в Бенсберге (Готфрід Бем, 1964), будівля міської адміністрації в Гермерінге під Мюнхеном (Ауюр і Вебер, 1993), концертний зал і конгрес-центр в Любеке (фон Геркан, Марг і партнери, 1994) можна назвати видатними прикладами сміливої містобудівної діяльності державних і комунальних органів.

Це стосується не тільки вражаючих новобудов на Потсдамер-плац в Берліні (комплекс “Даймлера-Крайслера”, створений під керівництвом Ренцр П’яно, або центр “Соні”, спроектований Хельмутом Яном), але і до функціональних споруд останнім часом, наприклад, до Центру фотоніки в Берліне-адлерсхофе (Зауербрух, Хаттон), “Штадтор” в Дюсельдорфі (Пецинка, Пінк і партнери), Виставковому залу мистецтв в Галлові (Браун, Келер, Шлокерман), басейну в Лейпциге-грюнау (Беніш і партнери), висотній будівлі концерну РВЕ в Ессене (Інгенхофен), Федеральному суду по трудових спорах в Ерфурте (Вайнмільлер, Гросман).

Прикладом найбільш вдалої санації старого фонду вважаються “Ді Хеккешен хефе” в Берліні (Фауст, Вайс).

Дизайн. Чіткість і функціональність й досі вважаються основними принципами типово німецького дизайну. Сьогодні «гарна форма» доповнюється шармом і вишуканістю. У Німеччині дизайн має давні традиції. На початку ХХ століття оформленням товарів, плакатів і будівель займався Петер Беренс (1868-1940). У 1907 році був створений Німецький союз художніх ремесел і промисловості з метою сприяння “облагороджуванню праці ремісників в умовах взаємодії мистецтва, промисловості і ремесел”. Світове значення придбав “Баухауз”, створений в 1919 році Вальтером Гропіусом (1883-1969) і що проіснував з 1919 по 1933 р. Те ж саме відноситься і до ульмської Вищої школи художнього конструювання, заснованої в 1953 році Інгой Айхер-шолль, Отлем Айхером (1922-1991) і Максом Біллем (1908-1994).

Йдучи спочатку слідами “Баухауза”, вона незабаром стала розробляти і власні концепції і за 15 років свого існування зуміла закласти в області дизайну світові критерії. Вона зробила також великий вплив на багато видатних дизайнерів. Отль Айхер, наприклад, розробив дизайн компанії “Люфтганза”, Другого німецького телебачення і Олімпійських ігор 1972 року в Мюнхені.

Александр Ноймайстер створив дизайн потягу “Интерсити-експрес” і потяги на магнітній подушці “Трансрапід”. Ханс Гугелот (1920-1965) спроектував форму гамбургської міської електрички (спільно з Хербертом Ліндінгером), а також електроакустичних приладів і електробритв фірми “Браун”. Фірмовий знак “Браун” довгий час – перш за все за кордоном – пов’язували з поняттям “Німецький дизайн”, що поєднував в собі функціональність, комплексність і технологічність. Дизайн продукції фірми “Браун” значною мірою визначав Дітер Рамс.

Інші німецькі фірми також задавали і продовжують задавати тон в промисловому дизайні наприклад, меблеві фірми “Вількхан” в Бад-мюндере і “Вітра” у Вайле (на Рейні), фірма по виробництву машинок “Ламі” і фірма, що пишуть, по виробництву освітлювальних приладів “Ерко”. Серед німецьких дизайнерів відомі і імена Хартмута Еслінгера, Еріка Шникермана і Курта Вайдемана.

У епоху інформаційного суспільства набуває всього більшого значення в справі оформлення нових ЗМІ. Разом з естетичним вимірюванням в розшифровці складної інформації він виконує і важливу функцію посередника між інформаційно-технічним прогресом і суспільно-культурним розвитком.

Рада з формотворчеству консультує і інформує промисловість, торгівлю, культурні установи, а також громадськість з питань дизайну. Один з головних напрямів його діяльності - презентації німецького дизайну за кордоном. За дорученням Федерального міністра економіки і технологій він присуджує раз на рік по черзі “Федеральну премію в області промислового дизайну” або “Федеральну премію спонсорів дизайну”. Разом з цим у Федеральних Землях є і інші установи, що займаються дизайном. Найбільш значні з них: Міжнародний центр дизайну в Берліні, Центр дизайну в Штутгарті і Центр дизайну Землі Північний Рейн-Вестфалія в Ессене. Історичні і сучасні зразки дизайну виставлені також в Нових зборах в Мюнхені, Новому музеї мистецтва і дизайну в Нюрнберзі, архіві “Баухауза” в Берліні, Музеї “Вітра дизайн” у Вайле-на-Рейні, а також в Музеї мистецтва і ремесел в Гамбурзі. Інтереси дизайнерів перед лицем політиків і громадськості відстоює Німецька асоціація дизайнерів, що має свою секцію в Німецькій раді у справах культури.

Архітектурне середовище в Німеччині має багато регіональних центрів, але після возз’єднання основним з них став, безперечно, Берлін. У столиці на невеликій площі можна побачити архітектуру світу: чи то лорд Норман Фостер, який перебудував колишній Рейхстаг у новий німецький парламент, Ренцо Піано, Даніель Лібескінд, І.М.Пей або Рем Кольгаас – список всесвітньо відомих архітекторів, які формують нове обличчя Берліна, довгий. Славетні німецькі архітектори, як-от: Гельмут Ян, Геркан Марг і партнери, Ганс Кольгоф

і Йозеф Пауль Кляйгуз, – також зробили свій внесок у зовнішній вигляд нової столиці. У Гамбурзі та Дюссельдорфі у старих портах з'являється нова експериментальна мова форм, а в багатьох містах виразні нові будівлі музеїв набули символічного значення – наприклад, Пінакотека модерну в Мюнхені архітектора Штефана Браунфельса, у Герфорді музей МАРТа Франка О.Гері, Ланген Фаундейшн японця Тадао Андо побіля Нойса або Музей образотворчих мистецтв у Лейпцигу берлінських архітекторів Гуфнагеля, Пютца й Рафаелівна.

2.2. Організація дозвілля. Національні та релігійні свята

Німеччина стає дедалі популярніша як країна подорожей: майже 55 мільйонів ночівель зарубіжних гостей зареєструвала Німецька центральна установа туризму 2010 року – на 3% більше порівняно з 2006 роком, роком чемпіонату світу, який теж був рекордним.

Німецька центральна установа з туризму (DZI) – національне управління з туризму – розташована у Франкфурті-на-Майні. Разом зі своїми 29 відділеннями зі збуту, з яких 11 є власними представництвами, а 18 – спільними з іншими партнерами, ця туристична організація планує, координує та реалізує свою маркетингову діяльність і збут за кордоном.

Найулюбленіші міста іноземних туристів – Берлін, Мюнхен, Франкфурт-на-Майні та Кьольн. Більшість туристів прибуває з європейського зарубіжжя, зі США та Азії. Особливим попитом серед федеральних земель постійно користуються Баварія, Північний Рейн-Вестфалія та Баден-Вюртемберг.

Німецьких відпочивальників поряд із культурно-історичними пам'ятками ваблять також вишукані концертні серії, мистецькі виставки й театральні вистави, а також визначні спортивні події міжнародного рівня, вуличні фестивалі та сповнені гарного зимового настрою передріздвяні ярмарки – але це ще не все. У Німеччині люблять святкувати й багато святкують. А деякі народні свята, як, наприклад, Октоберфест у Мюнхені або «Крістофер стріт дей» у Кьольні, карнавал культур у Берліні, масляна в Майнці чи карнавал у Кьольні, давно стали відомими в світі як синонім гарного настрою та життєстверджувальної атмосфери.

Задоволення від Німеччини: здоровий відпочинок і піклування про власне здоров'я вже багато років мають попит у туристів. Результати аналізу німецького туризму 2010 року показали, що 69 відсотків німецьких відпочивальників першим рядком у списку своїх побажань записують оздоровчий і активний туризм. Також дедалі більше зарубіжних гостей вирішують провести відпустку й розслабитися на одному з 330 офіційно визнаних німецьких курортів чи закладів з цілющими джерелами. Чи то класичний масаж, чи китайська терапія енергії та руху «кігонг» – від узбережжя Північного й Балтійського морів і до Альп є багато готелів, які спеціалізуються на відпочинку, що сприяє розслабленню. Особливою популярністю користуються багаті на традиції морські курорти на узбережжі Балтійського моря: наприклад, Гайлігендамм – найстаріший і, певно, найвишуканіший німецький морський курорт з Гранд-готелем, визнаним у 2010 році найкращим

пляжним готелем Європи. Окрім того, Гайлігендамм вважається загально мистецьким витвором класичної архітектури – «білим містом над морем». Зате південь виграє за рахунок цілющого клімату, термальних джерел і трав'яних ванн: улюбленими місцями бажаючих оздоровитися є Баден-Баден у землі Баден-Вюртемберг та місцевість Альгой. Проте лише небагато хто знає: 32 лікувальні лазні та термальні джерела перетворили землю Гессен в серці Німеччини в «землю лікувальних ванн №1».

Якщо гостей з-за кордону переважно ваблять великі міста, німці у власній країні охочіше їдуть у маленькі села й сільські регіони: їхніми найулюбленішими місцями відпочинку є узбережжя Північного й Балтійського морів, гори Шварцвальд і Боденське озеро. Адже в Німеччині налічується 14 національних парків, які розташовані здебільшого на півночі Федеративної Республіки. Усі вони відзначаються неповторною природою і краєвидами й покликані зберегти багатство природних видів рідкісних рослин і тварин. Найбільший із них – національний парк Шлезвіг-Гольштайнське мілководне море має площу 441000 гектарів. Найменший – національний парк Ясмунд зі славетними крейдяними скелями острова Рюген, що має площу 3003 гектари.

Крім національних, 95 природних парків і 13 біосферних резерватів. Але й узбережжя, озера, середні й високі гори набувають дедалі більшого значення як такі собі фітнес-центри на природі. Можливостей багато – тільки дев'ять довгих пішохідних маршрутів загальною довжиною 9700 км проходять Німеччиною. Усього ж мережа маркірованих маршрутів для піших прогулянок налічує понад 190000 км. А велосипедисти можуть освоювати країну спеціальними далекими доріжками загальною довжиною 50000 км.

Для національних і релігійних свят ФРН характерне різноманіття форм, засобів і прийомів естетичного і емоційного впливу на людину. Кожне свято має свій порядок проведення, але є і деякі спільні риси. Більшість свят починаються урочистим відкриттям. У ці дні проводяться демонстрації, святкові паради, мітинги, покладання вінків і квітів. Обов'язкова складова частина практично будь-якого свята – обширна культурна програма, яка включає в себе виступ професійних і самодіяльних колективів, народні гуляння, танці і т.д. Вулиці міст прикрашаються транспорантами і закликами, державними прапорами ФРН.

Державне і політичне об'єднання двох німецьких держав офіційно завершилось 3 жовтня 1990 року проголошенням єдиної Федеративної Республіки Німеччини. Цей день, за рішенням бундестагу, оголошений неробочим днем і надалі буде відмічатись як загальнонаціональне державне свято ФРН. Остаточно процедура його проведення, місце і перелік основних урочистостей з приводу Дня єдності були визначені після виборів 2 грудня 1990 року на засіданні бундестагу нового складу.

Головні урочистості вперше відбулися у Берліні. Святкування з приводу об'єднання Німеччини були розпочаті останнім засіданням Народної палати НДР, яке носило урочистий, заключний характер і закінчилось прийняттям рішення про саморозпуск вищого законодавчого органу республіки. Ввечері 2 жовтня 1990 року канцлер ФРН Г.Коль і прем'єр-міністр НДР Л. де Мезьєр

виступили по телебаченню з короткими промовами. Затим в приміщенні театру «Шаушпільхауз» у західній частині міста відбулась урочиста церемонія, в ході якої правління НДР склало з себе повноваження.

Рівно о півночі сотні тисяч людей, які зібралися в районі Бранденбурзьких воріт і у приміщенні рейхстагу, стали свідками підняття чорно-червоно-жовтого прапору як символу єдиної німецької держави. В церемонії прийняв участь і виступив з короткою промовою президент ФРН Р. фон Вайцеккер. Народні гуляння продовжувались далеко за північ і завершилися феєрверком.

25-26 грудня напередодні зустрічі Нового року німці святкують одне з найбільших свят – різдвяне свято. Різдво з давніх часів відзначалось як свято радості й сімейного затишку. Ввечері 24 грудня, в так званий святый вечір, вдома збирається вся родина. На різдво батьки часто запрошують до себе дорослих дітей, діти – батьків. Запрошувати друзів і знайомих, а також зустрічати свято не вдома не прийнято, хоча в останній час іноді робляться виключення.

Різдвяне свято було відоме ще задовго до виникнення християнства, але лише з 353 року римляни, а потім і германські племена стали відзначати 25 грудня як «день народження Ісуса Христа». Проте зміст і походження різдва глибоко народне. Це свято у древніх германців було присвячене богу сонця і пов'язувалося із зимовим сонцестоянням, з «перемогою сонця над зимою». Воно символізувало пробудження життя, торжество розуму і добра. Різноманітні і багаті різдвяні обряди і звичаї пустили глибоке коріння у свідомості громадян ФРН. Невід'ємним атрибутом різдва є свічки – символ світла і радості, а також вічнозелена різдвяна ялинка – символ вічного життя. Свічки запалюються по одній в кожному із чотирьох неділь перед різдвом і встановлюються на спеціальній пірамідці з приладом, який обертається теплим повітрям.

До різдвяних традицій відноситься також вручення подарунків, які напередодні купують чи готують всі члени сім'ї, включаючи дітей, виконання різдвяних пісень і віршів. До столу підносяться різдвяні їства – смажена гуска чи індичка, смажений карп і спеціально зготований пиріг. Подарунки дітям вручає і різдвяний дід, схожий на українського Діда Мороза. Це відбувається в святый вечір, 24 грудня. Різдвяним дідом зазвичай переодягається один із членів сім'ї, але можна запросити його і зі служби побуту.

Після невеликої перерви за різдвом наступає інше загальнонаціональне свято – Новий рік. Але за популярністю серед населення країни воно, на відміну від України, значно поступається різдвяному святу. Прихід Нового року народи всіх країн світу святкують з незапам'ятних часів, хоча і в різні пори року. Спочатку у більшості країн Європи Новий рік співпадав з 25 березня, з релігійним святом благовіщення. Пізніше початок нового року пов'язували з Різдвом, Пасхою, і тільки з 1700, після введення в Німеччині, як і в Україні, грегоріанського календаря Новий рік почали святкувати 1 січня. У ФРН новорічне свято, а точніше 31 грудня, називають ще «сільвестр», на ім'я папи римського Сільвестра I, який помер 31 грудня 335 року.

У кожного народу свої звичаї і обряди, пов'язані зі святкуванням Нового року, але зміст їх заключається в одному – «забезпечити» в новому році благополуччя, удачу, щастя. За віруваннями майже всіх народів вважалось, що в новорічну ніч на землі розгулювали злі духи і демони, які намагалися завдати людям лихо. Для того щоб «залякати» їх, раніше діти у Німеччині клацали кнутами і вертіли саморобні тріщалки, дорослі стріляли з рушниць і били у дзвони. З часом, спочатку у заможних сім'ях, а з ХІХ століття повсюди на зміну тріщалкам прийшла різного роду піротехніка.

Разом з першим ударом годинника на ратушах і першим взаємним побажанням зібравшихся за святковими столами «Прозіт Нойяр!» («З Новим роком!») у містах і селищах ФРН спрямовуються вгору тисячі різнокольорових ракет і вогняних фонтанів, що супроводжуються цілою «симфонією» оглушливих хлопків і вибухів. Широко розповсюджені у ФРН деякі традиційні різдвяні і новорічні страви – запечений «блакитний», як його тут називають, карп, смажена гуска або індичка. У місцях розселення собрів зберігся звичай подавати в новорічну ніч частування з 9 різноманітних страв, і навіть домашній птиці у новорічну ніч дають поклювати зерна 9 злаків. Популярним новорічним напоєм крім шампанського є пунш, приготовлений за святковим столом з рому, сухого вина, цукру і консервованих фруктів.

Окрім частувань на святковий стіл ставлять фігурки сажотруса з дерева, папіру чи нанизаного на палочки сушеного чорнослива. Сажотрус вважається в багатьох країнах Європи символом щастя. Його зображення можна також зустріти на багатьох новорічних листівках.

У деяких східнонімецьких землях зберігся звичай виходити в новорічну ніч на дорогу і кидати назад через голову знятий з ноги черевик. Носок чобітка вкаже, залишиться людина весь рік вдома чи поїде в інші краї. А в Саксонії і в наші часи деякі селянські ковалі виковують в новорічну ніч пару підков «на щастя в Новому році».

На відміну від різдва зустріч Нового року не несе вузького сімейного характеру, хоча більша частина населення проводить новорічну ніч вдома. На Новий рік люди часто запрошують до себе друзів, родичів і знайомих, або ж зустрічають свято в своєму робочому колективі на балах-маскарадах чи вечорах в будинках культури, гаштеттах, ресторанах.

Взимку німецька спільнота святкує ще одне яскраве свято – карнавал. Німецький карнавал має багато спільного зі знаменитим італійським карнавалом і російською масницею. Власне слово «карнавал» походить від латинського «карне вале», що можна перекласти як «прощавай м'ясо!». Так говорили римляни і венеціанці, коли в кінці VI століття за наказом папи на них був накладений щорічний піст тривалістю в 40 днів. У останні дні перед постом всі прагнули як слід наїстися і повеселитися перед тим, як сісти на сувору вимушену дієту. Древні германці перейняли це свято і об'єднали його з раніше існуючими проводами зими. Релігійного посту дотримуються сьогодні тільки віруючі, але й тих небагато, а веселе свято зберегло свою популярність. Столицею карнавала з давніх – давен вважається невелике місто, яке не так

давно відзначило свою 1100-ту річницю, Вазунген в Тюрингії. (У 2010 році жителі цього міста вступили в 476 карнавальний сезон).

Самому карнавалу, котрий починається в лютому і продовжується цілу неділю, передує існуючий багато століть (віків) церемоніал. 11 листопада (11-й місяць року), об 11 –й годині 11-й хвилині, тобто приблизно за 3 місяці до фашінга в Вазунгені збирається правління карнавалу – «рада одинадцяти», що складається з 11 «міністрів - блазнів» і оголошує початок карнавального сезону, який проходить під будь-яким жартівливим гаслом, наприклад: «ми, блазні, любимо свій ковпак» Гаслами часто слугують прислів'я і приказки на місцевому діалекті. «Рада одинадцяти» проводить коронацію «принца» і «принцеси» карнавального сезону. Потім «міністри» виступають з жартівливими промовами. Неодмінний атрибут карнавалу – блазнівський ковпак з дзвіночками (нарренмютце).

О 23 годині 11 хвилині, тобто об 11 годині 11 хвилині вечора виголошуються нові «принц» і «принцеса» і попередня пара передає щойно обраній свої повноваження. Уся ця церемонія проводиться перед будівлею, де буде проходити карнавал. Потім святкова процесія на чолі з «принцом» і «принцесою» проходять по всьому місту. Її супроводжує гвардія 11 дівчат у гусарських костюмах і музиканти в святкових вбраннях.

Відкриття карнавального сезону 11 листопада не випадково. Саме цей день древні германці відзначали як свято виноробів (винарів) Так як виноград оброблявся в Німеччині переважно в південних землях, тож і карнавальні звичаї отримали поширення на півдні. Тим не менш у інших районах ФРН, наприклад, на побережжі Балтійського моря, в Мекленбург-Предпомеранії, є свої карнавальні особливості. Тут замість «ради одинадцяти» обирається «сільська община» із 25 членів. Члени «общини» одягають національні костюми, і зображають місцевих «видних» людей - чоботаря, вчителя, бургомистра і т.д. Ця традиція існує в північних районах Німеччини з XVI століття і останнім часом переживає своє друге народження.

Проміжок часу з 11 листопада до початку фашінга в лютому використовується для підготовки до карнавалу. Той, хто бажає стати його учасником, повинен бути не тільки в гарному настрої, але й в оригінальному костюмі. Костюми можна придбати напередодні свята. Програма фашінгу включає урочисту ходу «міністрів», «принца» і «принцеси», оголошення карнавальних законів, змагання ораторів в дотепності, визначення і нагородження власників кращих костюмів.

Ключовий момент святкової програми – символічне взяття ратуші. Перед нею на спеціально збудованому помості стоять «принц» і «принцеса», навколо – публіка. Під вітаючи крики відбувається «обстріл» ратуші з гармати, стріляючою карамеллю. Тим самим дається сигнал до відкриття пишної багаточасової ходи з кавалерією і пішими солдатами в старовинних костюмах і білосніжних перуках, в біло-зелених каптанах і трикутниках з пір'ям. Бурхливий захват оточення викликають подарунки – учасники процесії розкидають по сторонам карамель і інші солодощі, на асфальт летять штучні та живі квіти, іграшки, рекламні сувеніри з адресами фірм. Хлопчаки можуть нешанобливо

стріляти з іграшкових пістоletів у дорослих перехожих. Жінки в костюмах чи масках можуть розцілувати на вулиці будь-якого чоловіка чи зрізати у нього краватку.

Вечорами усюди проходять карнавальні бали і маскаради. По телебачення транслюються «урочисті засідання» найбільш відомих великих карнавальних товариств. Засідання проходять в залах за столами, уставленими вином та пивом. Подекуди на таких засіданнях вручають відомим політикам карнавальні ордени. Найбільш почесним вважається аахенський орден, (Аахен – місто в землі північний Рейн – Вестфалія), котрий щорічно присуджується аахенським клубом політичним діячам за «заслуги в боротьбі проти звірячої серйозності».

У денний час проводяться поквартальні походи (ходи) ряджених – на радість дітям і на утіху дорослим. Причому більшість глядачів самі прагнуть брати участь в ході, так би мовити, у неорганізованому порядку. Все це закінчується в останній понеділок листопада – «розенмонтаг» – багаточасовою ходою Бонном, Кельном, Майнцом, Дюсельдорфом і багатьма південними містами східної частини Німеччини, котрі традиційно вважаються «оплотом, (опорою)» карнавалу. Найтяжчим порушенням традицій фашінга вважається тужливий чи манірний (бундюжний) вигляд, надто строгий костюм.

Весняне свято Пасхи (Великодня) прийшло в Німеччину разом з християнством і запозичене з староеврейського календаря. Воно відзначається в період між 22 березня і 25 квітня, в першу неділю після весіннього повного місяця. Німецька назва свята «остерн» є похідною від слова «остен» (схід). Це тлумачення підтверджується цілим рядом звичаїв, пов'язаних з старогерманським культом сходу сонця і пробудження природи. До цих пір зберігся звичай здійснювати на Пасху прогулянки назустріч сонцю, що сходить.

Церква відзначає це свято як день «Воскресіння Христа». Однак, на даний час воно дещо втратило свій релігійний сенс і відзначається як свято весни. Відмирає також звичай набирати при сході сонця воду з джерела, що тече у східному напрямку. Серед віруючих існувала думка, що ця вода володіє цілющими властивостями.

Сучасна Пасха (Великдень) у ФРН зберегла більшість народних звичаїв. У всіх народів у всі часи у святкові дні готувались певні страви, що мали символічне значення. Традиційними пасхальними стравами в ФРН є круглий рум'яний пиріг, смажена баранина, смажений заєць. Особливе місце в цьому ряді займає великоднє яйце. Воно є своєрідним символом свята. Повсюди в країні розповсюджений звичай розфарбовування великодній яєць. Для цього весною до продажу надходять спеціальні набори і перевідні картинки.

До цих пір зберігся звичай дарувати великодні яйця дітям, друзям, коханим, підвішувати їх до гілок дерев у саду або до спеціальних пірамід будинку. На свято запрошують до себе родичів, друзів і знайомих. Найактивнішими учасниками свята є діти. Якщо на Різдво подарунки дітям кладуть під ялинку, то на Пасху батьки ховають подарунки для дітей зазвичай в садку. Вважається, що їх там залишив «пасхальний заєць», - це ще один традиційний символ свята. Раніше він вважався священною твариною, що

уособлює родючість. Після святкового сніданку більшість родин здійснюють прогулянки чи поїздки за місто.

Святкування Великодня у ряді районів ФРН має свої особливості. Так, наприклад, у місті Айзенахе (Тюрінгія) в пасхальні дні на вулицях міста влаштовують яскраву ходу, учасники якої йдуть в костюмах різних епох, їдуть старовинні колісниці, сучасні автомобілі, трактори. Все це відображає історію міста. Завершується процесія словесною дуеллю символічних фігур зими (одягнутий у білу теплу одягу старий) і сонця (святково одягнена, з вінком із квітів молода дівчина). Сонце одержує перемогу, зима відступає. Пасха з її народними звичаями і обрядами виливається таким чином у масове святкування.

До державних свят, які святкують у Німеччині навесні належать травневе свято та День матері. Історія першотравневого свята пов'язана з подіями кінця 19 сторіччя. В червні 1889 року Паризьким конгресом II Інтернаціоналу було прийняте рішення щорічно проводити демонстрації трудящих в пам'ять про виступи робочих Чикаго, які організували 1 травня 1886 року страйк з вимогою восьмигодинного робочого дня і демонстрацію, що закінчилася сутичкою з поліцією. Як міжнародне свято 1 Травня вперше було відзначене в 1890 році в Німеччині, Австро-Угорщині, Франції, США і деяких інших країнах. Із самого початку учасники першотравневих демонстрацій виступили за встановлення восьмигодинного робочого дня і боролися за політичні і економічні права трудящих. Величезний революційний вплив на німецький робочий рух виявила Жовтнева революція у Росії. Першотравневі свята в Німеччині стали ще більш масовими і набули антиімперіалістичного спрямування.

В колишній НДР 1 Травня було святом солідарності з боротьбою трудящих капіталістичних країн, з національно-визвольним рухом. Першотравневі демонстрації проходили під лозунгами боротьби за мир і побудову вільного, демократичного суспільства.

Святкування 1 Травня в західній частині Німеччини має ряд особливостей. Численні західні німці називають травневе свято Днем праці. Офіційне оголошення його неробочим днем стало результатом тривалої і напруженої боротьби західнонімецьких працівників, профспілкових і громадських організацій за свої права. В цей день на всій території Західної Німеччини проходять демонстрації, мітинги, народні гуляння, ініціаторами проведення яких виступають об'єднання німецьких профспілок, прогресивні політичні і громадські організації. Центром першотравневих виступів трудящих в західній частині ФРН традиційно являється Гамбург.

Незмінним атрибутом святкування 1 Травня стала пурпурова гвоздика. Ця традиція бере свій початок у 1887 році, після того як червоними гвоздиками робочі прикрасили могилу п'яти вождів американського робочого руху, страчених по сфабрикованому звинуваченню.

Традиційним у Німеччині є святкування Днів моди. На міжнародних подіумах добре відома висока мода Highfashion made in Germany. Гравцями в питаннях моди на міжнародній арені вже понад два десятиліття є Ескада і Вольфганг Йооп, який відзначає успіх за успіхом завдяки своїй новій

уславленій марці Wunderkind Couture. Великі святкові заходи та бали в Берліні, Франкфурті або Мюнхені нерідко справляють враження огляду-конкурсу німецьких виробників модного одягу: тут з'являються в одязі від Escada, Talbot Runhof і Anna von Criesheim – остання належить до найпопулярніших дизайнерів не лише серед німецької еліти. А в будень у Німеччині скорше віддають перевагу «приземленішому» одягу. Поряд із діловим бізнес-стилем німці любляють носити вільний спортивний одяг, наприклад, марки Boss або Strenesse. Обидві ці марки походять з півдня Німеччини, проте давно стали відомими на світовому ринку.

Не дивлячись на схильність німців до постійного поліпшення і модернізації, старі культурні традиції дуже їм дорогі. Багато мисливців до цих пір носять зелений одяг, сажотруси ходять в чорних, як смола, костюмах і циліндрах, деякі баварські жінки одягаються в дірндл (плаття з чотирикутним вирізом, з облягаючим ліфом на гудзиках з короткими рукавами і широкою сборчатою спідницею), тоді як їх чоловіки часто одягають традиційні баварські ледерхосен (шкіряні шорти), лоден (короткі жакети) і фетрові шапки. У повсякденному житті німці в цілому звичайні, хоча на півночі країни, де переважно сповідається протестантизм, дотримується менше національних традицій, чим на півдні, що славиться своїм пивним культом. У східній Німеччині багато літніх людей так і не звикли до туристів, тому слід поважати різницю в культурі. За винятком дуже близьких друзів німці до цих пір при зверненні до людей використовують слова Herr і Frau. Перехід від формального звернення Sie (Ви) до неформального du (ти) зазвичай відбувається за взаємною угодою і закріплюється підняттям тосту або рукостисканням. Не слід дуже напружуватися через це з людьми, яким менше 40 років; фактично, можна стати сміховиськом із-за надмірної ввічливості, звичайної проблеми всіх початківців вивчати німецьку мову.

2.3. Традиції німецької національної кухні

Поняття німецької кухні, як одного цілого, з'явилося лише в другій половині 19 століття, разом з об'єднанням німецьких земель в одну державу. У Німеччині з їжі ніколи не робили культу. Німецька кухня рясніє простими і ситними стравами, незважаючи на те, що тут завжди любили смачно поїсти. Особливих кулінарних шедеврів в німецькій кухні немає. Але, незважаючи на це, вона дуже популярна, особливо серед чоловіків, з-за ситності і великої кількості м'ясних інгредієнтів у більшості німецьких страв.

Ковбаси, сардельки і сосиски – основа німецької кухні. Сосиски з тушкованою квашеною капустою – найвідоміша страва німецької кухні. Доречі, капуста в Німеччині їдять багато, в основному в тушкованому і відвареному вигляді. Овочеві гарніри з моркви, стручкової квасолі, гороху та помідорів, також популярні. М'ясних страв у німецькій кухні існує величезна безліч. Традиційні м'ясні німецькі страви – котлети, шніцелі, біфштекси, чвар, шморбратен, шнельклопс. А от рибу в Німеччині не особливо шанують. Її варять і гасять, проте великою популярністю вона не користується.

Перші страви в Німеччині готують такі ж ситні, як і основні. Наваристі м'ясні бульйони подають з галушками, яйцями і рисом. Також у бульйони часто кладуть локшину і м'ясо. У Німеччині не так багато десертів, більшість з них складаються тільки з фруктів.

Пальму першості з напоїв Німеччина раз і назавжди віддала пиву. Його в Німеччині п'ють багато, заїдаючи м'ясними закусками. Культурі вживання цього напою ми приділемо окрему увагу. Чорна кава з молоком також є популярним напоєм. А ось дуже непопулярний напій у Німеччині – чай. Слово «Kaffeekuchen» у Німеччині означає каву з тістечком, тобто посиденьки, під час яких випивається кава та з'їдається який-небудь десерт.

Німецька кухня вирізняється великою різноманітністю страв зі свинини, телятини, яловичини, птиці, дичини, риби. Популярні різноманітні овочі, особливо капуста, картопля, найчастіше у відвареному вигляді. Широко розповсюджені кисломолочні продукти, бутерброди, страви з яєць.

Німці надають перевагу негострій їжі, прянощі й приправи закладаються в страви дуже помірно, в цілому німецька національна кухня проста, багата, відрізняється великою розмаїтістю страв з овочей, м'яса, риби, борошна.

Характерно для німців використання на сніданок і вечерю всіляких бутербродів (дослівно хліб з маслом) із різноманітними олійно-масляними масами, овочами, ковбасою, рибою. Закусочний стіл багатий стравами з овочів, шинки, ковбаси і сосисок, сардин і особливо з оселедця з різноманітними соусами (роль-мопс), салатами з м'яса і різної риби, заправленими майонезом. Якщо вірити статистиці, то найулюбленіша їжа німців – сосиски. Причому, у кожному регіоні – свої сорти.

Картоплю в німецькій кухні готують також по-різному: печеною, смаженою, чи добавляють її до холодних салатів. Німці не дуже люблять пюре, віддаючи перевагу кнедликам. Смачною та поживною стравою є Eintopf – повноцінна страва, приготована в одному горщику, котра замінює цілий обід. У залежності від інгредієнтів може бути схожою на суп, салат чи гуляш. Туди зазвичай додають все, що попадеться під руку. Серед десертів дуже популярний Apfelstrudel (яблучний штрудель), родом з Австрії – гарячий яблучний пиріг.

Регіональні традиції. Німецька кухня має дуже багату та цікаву історію, а кулінарні традиції досить сильно відрізняються в різних регіонах Німеччини. У західній Німеччині – Шварцвальді та Баден-Вірттембергії достатньо міцно відчувається вплив сусідніх Швейцарії та Франції. Дуже важливу роль у місцевій кухні відіграють овочі. У той же час на півдні, особливо в Баварії, їдять більше жирів і, можливо, саме тому німецька кухня протягом багатьох століть вважалася дуже жирною і через це не здобула світової популярності. Німці зі сходу Німеччини часто готують солянку – гострий суп із ковбасою. Але більш відомі все-таки супи з кнедліками, наприклад баварський Leberknödelsuppe. Решта страв не дуже вишукані. Зазвичай це салати, паштети або холодне м'ясо. У північній Німеччині дуже популярна риба та дари моря. Більш за все німці люблять форель.

Є в Німеччині окреме місто, в якому, не дивлячись на багатство національної кухні, можна знайти буквально, що завгодно. Це – Гамбург. У

Гамбурзі, в різних його частинах, подають страви всіх кухонь світу. Якщо ви любите суші або китайську екзотику – зміїне і котяче м'ясо, то ласкаво просимо в центр! Якщо вам до смаку мексиканські такос, то вас чекають кафе і ресторанчики на площі Гросноймаркт. З радістю зустрінуть у Еппендорф – міському районі Гамбурга шанувальників індійської та арабської кухні. У будь-якому місці в Гамбурзі можна знайти італійські карпаччо, грецький гіроса і навіть югославські чевапчічі. Назвати це розмаїття особливістю національної німецької кухні складно, однак, така відкритість для всього нового – характерна особливість кулінарії у Німеччині, що відрізняє її від інших європейських країн. Тут шанують традиції своєї країни, але з радістю запозичують все краще з кухонь народів світу.

Супи в Німеччині не користуються особливою популярністю, найвідоміший з них Gulaschsuppe (гуляш) – схожий на угорську страву ungarische, гострий суп Bohnensuppe (квасолевий) і суп під назвою Zwiebelsuppe (цибулевий), схожий на французький суп із червоної цибулі. Загальновідомий національний продукт – це ковбаса.

Страви німецької кухні зазвичай ситні, калорійні та дуже смачні. Важлива роль тут відводиться м'ясу, особливо свинині, котру переробляють у найрізноманітніші способи. Навряд чи знайдеться людина, яка хоча б раз у житті не чула про німецьку ковбасу, наприклад франкфуртські ковбаски. Також дуже популярна капуста: варена, тушкована, квашена. З'явилася вона на території сучасної Німеччини дуже давно, але не втратила своєї ролі в німецькій кухні до сих пір. Зелену капусту маринують, а називається вона Sauerkraut (кисла капуста), червону готують із додаванням яблук і називають Apfelrotkohl (червона капуста з яблуками). Крім капусти дуже популярна спаржа. Спаржевий сезон триває з квітня по червень. У цей час багато ресторанів пропонують окрім свого традиційного ще й спаржеве меню.

«Відкрита для світу й гостинна» – таке звання одержала Німеччина від гостей чемпіонату світу з футболу 2006 року. Відповідно до опитування, проведеного організацією TNS Infratest, здійсненого за дорученням Німецької центральної установи з туризму, Німеччина й німці одержали від подорожуючих дуже позитивні оцінки. Причин для позитивної картини досить. Хоча б сучасний характер життя, його відкритість, якість, багатонаціональне розмаїття і креативність, з якою Німеччина водночас і обновлює, і зберігає свою культурну самобутність. Майже у всіх сферах життя нині проявляється приємна, без напруження, легкість і зацікавленість світом.

Наприклад, щодо харчування. Звісно, що існує регіональна кухня як характерна смачна особливість кожної місцевості – свиняча смаженина з кнелями в Баварії або реберця з тушкованою квашеною капустою в Гессені. Проте водночас німецька кухня увібрала й багато нових віань.

Регіональна кухня відіграє значну роль і в творчості провідних кухарів Німеччини. Понад 200 німецьких ресторанів були нагороджені жаданими зірками гастрономічного путівника «Гід Мішлен» у 2008 році. Після Франції саме Німеччина може похвалитися найбільшою кількістю тризіркових ресторанів. Найбільша концентрація зірок Мішлен спостерігається в

шварцвальдському містечку Байєрсбронні. До найкращих німецьких кухарів належать Гайнц Вінклер (Ашау), Гаральд Вольфарт (Байєрсбронн) і Дітер Мюллер (Бергіш Гладбах). А «Кухарем 2008 року» довідник «Го Мійо» назвав Клауса Ерфорта, який стоїть біля плити в ресторані «Гестегаус Ерфорт» у Саарбрюккені. Він ушлявлений своєю фаршированою гусячою печінкою в тонкій, проперченій ананасовій шкоринці. Це також типово німецька кухня – бо сьогодні вона дедалі більш схожа на «всесвітній центр смаків».

Багато особливих регіональних страв, починаючи від кільських шпротів і закінчуючи білими ковбасками з солодкою гірчицею з Мюнхена. За останні роки німецька кухня стала різноманітнішою та більш орієнтованою на здорове харчування, легкою і багатою на вигадки. Німці – найінтернаціональніші їдці в Європі: згідно з опитуванням «Інституту Алленсбаха» більш половини німців, обідаючи в ресторані, віддають перевагу іноземній кухні, переважно італійській, китайській та грецькій.

Інша тенденція – здорове харчування: 2011 року в Німеччині було продано екологічних продуктів харчування на 4,6 мільярдів євро. Повсюди у великих містах відкрито біологічні супермаркети – вони об'єднують те, що для німців стає дедалі важливішим, – задоволення і відповідальність, стиль життя і чисте сумління. По всій Німеччині наприкінці 2011 року було майже 350 біо-супермаркетів – на 50 більше, аніж рік тому.

Екологічне сільське господарство завойовує серед німецьких аграріїв дедалі більше прихильників. З 1996 року по 2010 рік кількість сільськогосподарських підприємств, які працюють за екологічними критеріями, зросла з 7353 до 17557. У німецьких супермаркетах і спеціалізованих магазинах здорової їжі понад 40000 продуктів позначені державним знаком для товарів, вироблених шляхом екологічного ведення господарства. Критерії для біологічної класифікації суворі: харчові продукти не можуть піддаватися обробці засобами хімічного захисту рослин або бути генно-модифікованими, а також мають вироблятися з тварин, які утримувалися за відповідних видові належних умов.

Пиво з Німеччини було визнане Європейським парламентом як «традиційний харчовий продукт» – відзнака, яка присвоюється лише небагатьом продуктам. Цим воно завдячує славнозвісному «Закону про чистоту пива», який дозволяє лише певні, натуральні складники. Тож і донині хміль, солод, вода і дріжджі є основою всіх сортів німецького пива. Поруч із великими пивзаводами маленькі традиційні регіональні броварні тримають оборону в серцях шанувальників пива. До них належать 80 відсотків дорослого населення Німеччини. Вони можуть вибирати з-поміж 5000 різних марок пива, які виробляються 1284 пивзаводами. Це – світовий рекорд.

Дуже популярне в Німеччині щорічне свято пива – Октоберфест. До найбільш відомих сортів пива належать: pils (пілс) – традиційне, гірке пиво та weizen (вайцен) – біле пиво верхньої ферментації, з 50% вмістом пшеничного солоду. Під час Октоберфесту з'їдається також величезна кількість ковбаси та голінок.

Проте споживання пива німцями постійно скорочується – зі 133 літрів у 1994 році до майже 112 літрів у рік на особу сьогодні. Зате рух за здоровий спосіб життя приніс, зокрема, і бум популярності мінеральної води: протягом останніх 30 років споживання мінеральної води німцями зросло вдесятеро, і тепер вони одні з перших у світі, випиваючи 132 літри води за рік на особу. З 233 джерел б'є понад 500 різних сортів мінеральної води.

З початку нового тисячоліття німецьке вино рислінг одержано нове життя, до того ж у міжнародному вимірі – тепер воно належить до стандарту в багатьох вишуканіших ресторанах світу. Лише американці збільшили свій імпорт рислінгових вин за останні чотири роки на сто відсотків. Захоплення міжнародних знавців вин «німецьким винним дивом» рислінг викликав своєю легкістю та грайливістю – властивостями, якими він завдячує особливостям клімату та ґрунтів. Бо саме німецькі райони виноробства найпівнічніші в світі. Виноград вирощується в Німеччині в 13 регіонах, де майже 65000 виноробних господарств виробляють велике розмаїття типових для регіону вин. Райони німецького виноробства – за винятком Саксонії та району Заале-Унструт на сході, – концентруються на південному заході та півдні Німеччини. Вирощуються майже 140 сортів винограду, проте велике ринкове значення мають лише десятків зо два, насамперед «Рислінг» і «Мюллер-Тургау».

Німеччина виробляє 65% білого і 35% червоного вина. Приблизно чверть із 9 мільйонів гектолітрів річного виробництва йде за кордон, головним чином у США, Велику Британію та Нідерланди.

Тривалий період визрівання та невелика літня спека роблять вина з Німеччини філігранними та не дуже алкогolemісткими. Різні види ґрунтів і такі сорти винограду, як «Мюллер-Тургау» та «Сильванер», сприяють тому, що німецькі вина славляться як надзвичайно багатоманітні.

Свою часту в успіх вносить також і нове покоління виноробів, які в 13 районах німецького виноробства (Ар, Баден, Франконія, Гессенська гірська дорога, Середня течія Рейну, Мозель-Саар-Рувей, Нае, Пфальц, Рейнгау, Райнгессен, Заале-Унструт, Саксонія, Вюртемберг) більшу увагу звертають на високу якість, аніж на високий урожай. Німеччина – класична країна білих вин – дедалі більше відкриває для себе червоне вино. Площі під виноградники, переважно під сорт «шпетбургундер», зросли вже більш ніж утричі. Можливо тут народжується наступне винне диво.

2.4. Своєрідність медійного ландшафту ФРН

Німецьку медійну структуру можна пояснити специфічними умовами новітньої німецької історії. З одного боку, минулі століття були для країни надзвичайно неспокійними. Багато імпульсів для розмірковувань щодо суспільних змін також мають німецьке походження або відбулися тут: просвітництво, комунізм, модерн. Перевороти ХХ століття Німеччина пережила з розривом не більше тридцяти років – демократизація, Перша світова війна, Веймарська республіка, «Третій рейх» і Друга світова війна. конфлікт між Сходом і Заходом і холодна війна, студентські заворушення і возз'єднання

Німеччини – і все це було поєднане також і з медійним аспектом, та навіть було б і немислиме без засобів масової інформації, що виникли в ХІХ столітті. Свобода думки та рівноправність розповсюджувалися через книжки й актуальну пресу.

Німеччина вважається країною ЗМІ високого змістовного рівня. Але ФРН стала також і країною «діджеїв і мильних опер». Музика й телевізійні серіали, блокбастери в кіно й бульварна преса в німецькій поп-культурі не менш важливі, ніж в інших країнах – так само, як висока німецька культура поезії, театру й опери.

Звичайно, в Німеччині існують свої медійні особливості. До них належать підкреслення значення федерального суверенітету в культурі й телерадіомовленні або паралельна наявність публічно-правових і приватних засобів масової інформації, що не завжди характерно для інших країн світу. Щодо свободи преси та слова Німеччина перебуває в світовому масштабі попереду. Існує плюралізм думок, плюралізм інформації. Преса перебуває не в руках урядів або партій, а передусім у руках представників громадськості. Вже понад півсторіччя свобода преси й слова в Німеччині захищена конституцією.

Конституційне розуміння свободи преси знайшло відображення в статті 5 Основного закону: «Кожен має право висловлювати й розповсюджувати свою думку усно, письмово чи шляхом зображення, а також без перешкоди одержувати інформацію із загальнодоступних джерел. Цензури не існує». Свобода комунікації в Німеччині передбачає, що органи влади зобов'язані давати інформацію журналістам. Правові норми у сфері преси регулюються законами федеральних земель про пресу. До них належить обов'язкова публікація вихідних даних, обов'язок журналістів ретельно перевіряти й повідомляти правдиву інформацію, а також право журналістів на відмову виступати свідком у суді. Орган самоконтролю видавців і журналістів – Німецька рада з питань преси, яка розглядає випадки порушення правил ретельної перевірки матеріалів і журналістської етики.

Поряд із книжкою вже протягом п'ятисот років існує засіб інформації у вигляді газети й журналу, який хоча постійно й модернізується за змістом, формою і розповсюдженням, проте залишається відносно незмінним попри появу все нових медіа. Як і раніше, преса – це значить глибокий аналіз і розкриття підґрунтя, тематизація і оцінка. Після часткового зникнення усталених ідеологічних переконань у німецькому суспільстві в сенсі традиційного спектра «праві-ліві» частково зникла і однозначна орієнтація преси. Німецький газетний ринок характеризується великим вибором назв і регіональною диференціацією. 333 локальні щоденні газети існують поруч із десятима назвами над-регіональної преси, десять високоякісних газет – поряд із дев'ятьма газетами, що мають високий рівень продажу і скоріше присвятили себе бульварним темам. У середині цієї категорії особливу роль відіграє впливова газета «Більд» (видавництво Акселя Шпрингера) з тиражем 3,6 мільйона примірників, що є єдиним надрегіональним виданням. Усього ж загальний наклад усіх близько 350 німецьких щоденних газет становить майже 24 мільйони примірників.

Але фінансування класичної щоденної преси перебуває під тиском: молодше покоління менше читає газети прибутки від оголошень і реклами зменшуються, потрібну інформацію нині швидше одержують з Інтернету, який майже для всіх вікових груп став провідним ЗМІ. Близько двох третин усіх німців перебувають «online», що становить 48,7 мільйона людей, старших 10 років. І все одно на кожного третього дорослого німця припадає одна продана газета, а кількість читачів іще більша. Деякі газети вважаються дуже впливовими в політичному та культурному сенсі, наприклад, надрегіональні високоякісні газети «Франкфуртер Альгемайне Цайтунг», «Зюддойче Цайтунг» і багата на традиції тижнева газета «Ди Цайт».

Поряд із традиційними журналами для широкого загалу з'являється дедалі більше видань «за інтересами». Тираж майже 2300 назв загальної кількості журналів для широкого загалу сягає понад 120 мільйонів примірників. До тих, що їх найбільше читають, належать «Штерн», «Фокус» і «Шпігель» – журнали, які є активними учасниками суспільних дискусій або самі стають приводом важливих дебатів. Особливо вирізняється «Шпігель» як політичний часопис-тижневик, можливо, найвпливовіший. Найбільші видавництва, що випускають журнали для широкої публіки, – «Гайнріх-Бауер-Ферлаг», «Аксель-Шпрингер-Ферлаг», «Бурда» і «Грунер+Яр» з концерну Бертельсманна. «Шпрингер» і «Бертельсманн» – це водночас медійні підприємства, які, маючи у своїй власності успішні радіо- й телевізійні станції, а також Інтернет-можливості, досягають мільярдних обігів і викликали дискусію про концентрацію ЗМІ в одних руках, а відтак можливість впливати на громадську думку через різні медіа. Попри розмаїття назв і продуктів, кількість самостійних видавництв у Німеччині постійно зменшувалася, починаючи з середини п'ятидесятих років. Провідні в економічному і технічному сенсі видавництва зуміли витіснити конкурентів на різних регіональних ринках. Економічний розвиток на ринку преси привів до утворення великих видавничих підприємств. В царині щоденної преси до них належать передусім «Аксель-Шпрингер-Ферлаг», що має частку в 40 відсотків від усієї реклами в газетах.

Серед усіх сучасних ЗМІ Інтернету відведена провідна роль.

Медійний ландшафт Німеччини, як і в більшості країн світу, через Інтернет і мобільну комунікацію опиняється перед деякими принциповими викликами. З одного боку, реальністю стала так звана «технічна конвергенція». Це значить, що в одному приладі або на одній базі об'єднані телефонія, використання Інтернету, відео, музика й телебачення. З іншого боку, внаслідок цього розмиваються межі між масою і мірою комунікації, себто комунікації, розрахованої на окремих осіб і спрямованої на широкий загал.

Ще й досі переважна більшість привабливого змісту ЗМІ визначається традиційними професійними продуктами преси та телерадіомовлення. Але дедалі більше – і передусім молодим поколінням – використовується так звана «community-communication», наприклад, блоги, що стають альтернативними джерелами інформації поряд із традиційними ЗМІ. За інформацією *Deutsche Blogcharts*, наприкінці 2007 року найбільш відвідуваними блогами в Німеччині були сторінки *Basicthinking.de, bildblog* (що критично розглядає публікації

газети «Більд») і *spree-Blick.com*. Тимчасом більшість активних користувачів блогами зазначає, що цим джерелам вони довіряють більше ніж звичним журналістам. Унаслідок цього в багатьох німецьких медійних підприємствах виникають нові пропозиції, які поєднують якісну фахову й надійну роботу редактора з інформацією, згенерованою користувачами. Таким чином, за будь-яких умов зберігається професійний стандарт німецьких ЗМІ, сполучаючись із «демократичними» і спонтанними елементами медійної продукції, що постачається самою публікою. Отже, під рубрикою «Цифрова Німеччина» змінюється не лише комунікаційний ландшафт, але й долучаються до актуального міжнародного розвитку політична активність, культура й економіка країни, вже залежна від «цифри».

Багатство німецького медійного ландшафту розширюється завдяки радіо й телебаченню. З'явившись у двадцятих (радіо) і в п'ятдесятих (телебачення) роках як публічно-правові програми, наприкінці вісімдесятих розвинувся і широкий спектр дуальної системи публічно-правових і приватних телерадіокомпаній. Для радіо і телебачення в Німеччині існують дві принципово відмінні форми організації та фінансування. Приватні телерадіокомпанії майже виключно фінансуються за рахунок рекламних надходжень, публічно-правові – за рахунок зборів за користування приймачами та реклами, зате зв'язані певними правовими зобов'язаннями стосовно своїх програм. Є дев'ять публічно-правових телерадіокомпаній, розподілених по федеральних землях і об'єднаних у Робоче співтовариство телерадіокомпаній у Німеччині (ARD). Вони всі разом роблять Першу програму німецького, водночас випускаючи і власні телевізійні та радіопрограми. Ще одна публічно-правова компанія, яка не випускає регіональних телепередач і не здійснює радіотрансляції – це ZDF.

Сьогодні поміж собою конкурують близько 460 станцій, переважна більшість яких має локальний і регіональний характер. Існує майже 75 публічно-правових телерадіокомпаній поряд із 385 комерційними. Загалом радіо в своїй історії змінило свою функцію. Після запровадження телебачення воно розвивалося як паралельний ЗМІ й нині за часом трансляції посідає майже однакове місце з телебаченням.

Телебачення поділяється на надрегіональне й регіональне, повнопрограмне й тематичне. При цьому Німеччина має декілька найбільших і в європейському, і в світовому масштабі публічно-правових (ARD і ZDF) і приватних телерадіокомпаній. Залежно від технічної платформи (наземна, супутникова, кабельна, широкоформатна, мобільна) чи: від методики прийому – аналогова чи цифрова – приймається понад двадцять різних публічно-правових телевізійних програм, включаючи обидва основні загальнонаціональні канали ARD і ZDF, а також програми, вироблені на регіональних студіях, – WDR, MDR, BR, – документальний телеканал *Phoenix* і дитячий KIKI, які транслюються на всю країну. Додатково існують три міжнародні програми – Deutsche Welle («Німецька хвиля»), розрахована на закордон, німецько-французький канал «arte» і німецько-австрійсько-швейцарський культурний канал «Zsat». Крім того, стратегія цифрового

телебачення АКТ) і 2БР спрямована на незалежне в часі телебачення (медіатека) і нові онлайніві та мобільні пропозиції. При цьому постійною загрозою є конфлікт з приватними компаніями, які бояться посилення конкуренції внаслідок занадто великого впливу на ринок компаній, що одержують субсидії.

ЗАВДАННЯ ДО МОДУЛЯ 2

1. Дайте відповіді на питання:

- У якому столітті отримав розвиток німецький героїчний епос?
- Назвіть приклади німецького героїчного епосу.
- Кого вважають засновником романтичного напрямку в німецькій літературі?
- Назвіть представників німецького романтизму.
- Назвіть німецькомовних Нобелівських лауреатів у галузі літератури.
- Які найвідоміші фестивальні центри Німеччини Ви знаєте?
- Назвіть провідних архітекторів і видатні споруди сучасної Німеччини.
- Як проводить дозвілля більшість німців?
- Що святкують у Німеччині узимку (назвіть свята)?
- Як святкують у ФРН Пасху?
- Розкажіть про регіональні традиції німецької кухні.
- У чому полягає своєрідність німецького медійного ландшафту?

2. Підготуйте розповіді на теми:

- «Sehenswürdigkeiten von Berlin»;
- «Lebenslauf von T.Mann»;
- «J.S.Bach. Leben und Schaffen».

3. Самостійно доберіть, прочитайте і перекладіть автентичні тексти за темами:

- «Die Geschichte der deutschen Kunst»;
- «Die Museumsinsel in Berlin»;
- «Die deutsche Oper».

4. Опрацюйте матеріал з наступних тем: «Feiertage in Deutschland»; «Die Besonderheiten der deutschen Küche».

5. Подискутуйте на тему: «Die Medienlandschaft in Deutschland».

6. Візьміть участь у літературно-художній композиції «Die deutschsprachigen Nobelpreisträger».

7. Підготуйтеся до виразного читання напам'ять поетичного твору Н.Неіне «Deutschland. Ein Wintermärchen».

8. Напишіть твір на тему: «Die größten Städte der BRD».

ВИСНОВКИ

Сьогодні вся Європейська спільнота вирішує проблеми функціонування вищої освіти у XXI столітті, академічної свободи, сприяння міжнародної мобільності, визнання дипломів, атестатів, глобалізації освіти, адаптації освіти до нових умов роботи, збереження специфіки країн на фоні комплексної глобалізації. У Німеччині цим проблемам приділяється величезна увага з боку держави, політичних лідерів, приватних спеціальних фондів сприяння фундаментальним дослідженням, програм розвитку обдарованої молоді, висококваліфікованих кадрів.

Система освіти Німеччини представляє собою класичну структуру, що складається з початкової, середньої і вищої школи. На всіх рівнях цієї структури представлені як державні, так і приватні навчальні заклади, хоча кількість останніх незначна. Держава гарантує всім громадянам отримання обов'язкової середньої освіти, тому навчання у державних початкових і середніх школах безкоштовне. У більшості випадків безкоштовним є і навчання в державних університетах.

Усі заклади середньої освіти ФРН поділяються на п'ять основних типів: гімназія, реальна школа, головна школа, професійна школа і загальна школа. Крім іншого, існує певна кількість приватних шкіл та шкіл для дітей-інвалідів. Професійна школа орієнтована переважно на учнів, які прагнуть оволодіти тією чи іншою робочою професією і не планують отримувати вищу освіту. Загальна тривалість повного курсу середньої освіти у Німеччині складає 13 років. Найбільш престижним типом середньої школи є гімназія, диплом якої дає змогу без вступних іспитів вступити на більшість факультетів університету.

Система вищої освіти сучасної ФРН також досить розгалужена і представлена класичними університетами, технічними університетами, загальними університетами, спеціальною професійною освітою і науковими дослідженнями, педагогічними інститутами, медичним коледжами, філософсько-теологічними і церковними коледжами, та також коледжами спорту. До числа ВНЗ не університетського типу належать професійні вищі школи (професійна освіта у галузі бізнесу, економіки, сервісу, сільського господарства і прикладного мистецтва) і коледжі мистецтва.

Зазначимо, що німецька «школа» користувалась заслуженою славою протягом багатьох століть. І цей факт не є випадковим. Німецька освіта завжди була ґрунтовною. Вона прищеплювала громадянам працелюбство, прагнення до знань, навички пунктуальності й дисципліни. Історично освіта на заселених німцями територіях була справою церкви і держави. Ще з часів раннього Середньовіччя саме вони визначали її зміст та обсяг, несли тягар відповідальності за організацію та матеріальне забезпечення. Сучасна земельно-федеративна структура системи освіти є одним з видимих спадків старих часів.

Популярність вищої освіти у Німеччині набуває свого значення в період пізнього Середньовіччя, за часів реформ Мартіна Лютера. Подальший розвиток

вищої освіти в Німеччині пов'язаний з ім'ям Гейдельбергського університету. Заснований ще в середині XV століття, цей університет виховав цілу плеяду видатних учених і державних діячів. Пізніше визнаними центрами вищої освіти європейського рівня стануть Йена, Берлін, Лейпциг, Геттінген. Успіх і популярність цих навчальних закладів пов'язані не лише з блискучим професорсько-викладацьким складом, а й з певними психологічними факторами німецької системи освіти, перш за все з високою організованістю і дисципліною навчального процесу.

Іноземні студенти навчаються у ФРН на рівних умовах з громадянами Німеччини, тобто, навчання у державних ВНЗ є для них безкоштовним, у тому числі, в разі отримання другої вищої освіти. Низка німецьких фондів і організацій надає вітчизняним та іноземним студентам і вченим спеціальні стипендії для проведення наукових досліджень і підвищення академічної кваліфікації. На відміну від німецьких абітурієнтів, іноземці під час вступу до ВНЗ ФРН повинні скласти обов'язковий іспит з німецької мови.

Для студентів-випускників ВНЗ та аспірантів з України існує низка стипендіальних програм, у впровадженні яких провідна роль належить Німецькій академічній службі з обміну студентами (DAAD). Також стипендії та гранти для аспірантів пропонують і різні фонди, зокрема, Фонд імені Гумбольдта, Товариство імені Карла Дуйсберга, фонди політичних партій.

Німеччину не випадково вважають країною ідей. Дослідження найвищого гатунку здійснюються в сотнях наукових інститутів, об'єднаних у таких організаціях, як Співтовариство імені Гельмгольца, Товариство імені Фраунгофера або Співтовариство імені Лейбніца. Саме в позауніверситетських дослідних інститутах визначні науковці мають такі оптимальні умови для праці, які можуть запропонувати лише небагато установ у всьому світі. Тут працюють найпродуктивніші німецькі дослідники, з'являються найоригінальніші публікації. Особливо це стосується 78 Інститутів імені Макса Планка. Під дахом Співтовариства імені Гельмгольца об'єднані 15 німецьких науково-дослідних закладів високих технологій – Товариство досліджень важких іонів, Німецький центр ракових досліджень, Німецький електронний синхротрон у Гамбурзі, Інститут полярних і морських досліджень тощо. Щороку інститути імені Гельмгольца приваблюють тисячі зарубіжних дослідників.

Культурна спадщина Німеччини є досить багатою і різноманітною. Вона представлена шедеврами архітектури та скульптури, кінокласикою епохи німого кіно, великими філософами (такими як Кант, Гегель, Ніцше), найбільшими в світі фізиками (Ейнштейн і Планк), кращими композиторами (Бах, Бетховен, Брамс, Гендель і Вагнер), сучасною музикою в стилі грандж і краутрок, генієм Гете і революційним театром Брехта. Це дійсне багатство Німеччини. Художнє мистецтво Німеччини надзвичайно яскраве і вражаюче.

Поза сумнівом, найбільшою фігурою німецької культури є Йохан Вольфганг фон Гете (1749-1832) – поет, драматург, художник, учений і філософ. Його найбільша робота представлена драмою «Фауст» – глибоким твором про пошук сенсу життя людиною. Дух Гете схожий на дух Німеччини. Німеччина знаменита своїми винятковими художниками. Готична скульптура

Пітера Вішера і його синів, портрети в стилі ренесанс Альбрехта Дюрера і архітектурні шедеври у стилі барокко Бальтазара Нойманна є дивовижними зразками мистецтва.

У мистецтві тенденція постійного вдосконалення виражається в сучасніших формах – Німеччина відома продюсерами відмінного і перспективного кіно, серед яких можна виділити Райнера Вернера Фассбіндера і Вернера Херцога.

Для національних і релігійних свят ФРН характерне розмаїття форм, засобів і прийомів естетичного і емоційного впливу на людину. До найпопулярніших свят у ФРН відносяться День святого Миколая, Різдво, Пасха, День об'єднання Німеччини, Карнавал (Фашинг), День матері, родинні свята. Кожне свято має свій порядок проведення, але є і деякі спільні риси. Більшість свят починаються урочистим відкриттям. У ці дні проводяться демонстрації, святкові паради, мітинги. Обов'язковим складиком будь-якого свята є обширна культурна програма, яка включає в себе виступ професійних і самодіяльних колективів, народні гуляння, танці.

Щодо німецької кухні, то традиційно Німеччина вважається країною, де люблять м'ясо, ковбасу і сосиски з гірчицею або іншими приправами. Не дивлячись на те, що вегетаріанських ресторанів і ресторанів здорової їжі стає все більше у цій країні краще всього припинити думати про калорії і рівень холестерину. Все починається з хорошого німецького сніданку, що складається з булочок, варива, сира, холодного м'яса, яєць, зварених круто, і кави. Німеччина – це країна високоякісного пива, яке відомо в усьому світі. Пиво з Німеччини було визнане Європейським парламентом як «Традиційний харчовий продукт» – відзнака, яка присвоюється лише небагатьом продуктам. Цим воно завдячує славнозвісному «Закону про чистоту пива», який дозволяє лише натуральні складники.

Медійний ландшафт ФРН представлений широким спектром засобів масової інформації. Німеччина вважається країною ЗМІ високого змістовного рівня. Вона має свої медійні особливості, до яких належать підкреслення значення федерального суверенітету в культурі й телерадіомовленні або паралельна наявність публічно-правових і приватних засобів масової інформації, що не є характерним для інших країн світу. Щодо свободи преси та слова Німеччина перебуває у світовому масштабі попереду. Існує плюралізм думок, плюралізм інформації. Преса перебуває не в руках урядів або партій, а передусім у руках представників громадськості. Вже понад півсторіччя свобода преси й слова в Німеччині захищена Конституцією.

333 локальні щоденні газети існують поруч із десятима назвами над-регіональної преси, тираж майже 2300 назв загальної кількості журналів для широкого загалу сягає понад 120 мільйонів примірників. Журнали, які є активними учасниками суспільних дискусій або самі стають приводом важливих дебатів, це – «Штерн», «Фокус» і «Шпігель». Німеччина має декілька найбільших і в європейському, й у світовому масштабі публічно-правових і приватних телерадіокомпаній. Залежно від технічної платформи (наземна, супутникова, кабельна, широкоформатна, мобільна) чи від методики прийому –

аналогова чи цифрова – приймається понад двадцять різних публічно-правових телевізійних програм, включаючи обидва основні загальнонаціональні канали ARD і ZDF, а також програми, вироблені на регіональних студіях. Додатково існують три міжнародні програми – Deutsche Welle («Німецька хвиля»), розрахована на закордон, німецько-французький канал «arte» і німецько-австрійсько-швейцарський культурний канал «3sat».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альтбах Ф.Д. Модели развития высшего образования в преддверии 2000 года / Ф.Д. Альтбах // Перспективы. – 1992. – №3. – С. 34 – 39.
2. Баль Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти / Г.О. Баль // Освіта і управління – Т.І. – К., 1997 – №2. – С. 67–72.
3. Библер В.С. Школа диалога культур / В.С. Библер // Современная педагогика. – 1988. – №4. – С. 25–29.
4. Блинов В.М. История становления и развития профессионально-педагогической подготовки учителя в Германии / В.М.Блинов. – Владимир : ВГПУ, 2001 – 141 с. [1].
5. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Лингвострановедческая теория слова / Е.М.Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Рус. Яз., 1980. – 462 с.
6. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного/ Е.М.Верещагин, В.Г. Костомаров. – М. : Рус. яз., 1983. – 571 с.
7. Виндельбанд В. Философия в немецкой духовной жизни XIX столетия / В. Виндельбанд – М. : Наука, 1993. – 431 с.
8. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки 1945 – 2002 роки / В.П. Газін, С.А. Копилов. – К. : Либідь, 2004. – С. 209–245.
9. Геймер Х., Геймер Р. Система высшего образования в Германии – камо грядеши. Реформы и инициативы для XXI века / Х. Геймер, Р. Геймер // Образование и наука. – №3. – 1999. – С.57–61.
10. Глузман А.В. Университетское педагогическое образование: опыт системного исследования: Монография / А.В. Глузман – К. : Просвіта, 1996. – 312 с.
11. Городникова М. Д., Карлин А. Л. Проверьте свои знания и умения трудности немецкого речевого общения) / М.Д. Городникова, А.Л. Карлин. – М. : Высш. шк., 1986. – 390 с.
12. Демин А.А., Лавров С.Б. ФРГ сегодня / А.А. Демин, С.Б. Лавров. – Л. : Нева, 1973 – 173 с.
13. Давиденко Г.Й. Історія зарубіжної літератури ХХ століття: Навчальний посібник для студентів Вузів / Г.Й. Давиденко, Г.М. Стрельчук, Н.І. Гричаник. – К. : Центр навчальної літератури, 2007. – 504 с.
14. Дьердь В. Немецкий образ подготовки будущих преподавателей / В. Дьердь // Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі і вузі. – Рівне, 2002. – С. 129–133.

15. Євгененко Д.А., Кубинський Б.В. Лінгвокраїнознавство німецькомовних країн / Д.А. Євгененко, Б.В. Кубинський : Посібник для студентів вищих закладів освіти та середніх навчальних закладів – Вінниця : Нова Книга, 2008. – 416 с.
16. Затонський Д.В. Шлях через ХХ століття / Д.В. Затонський – К. : Дніпро, 1978. – 300 с.
17. Зейгарник Б.В. Теория личности в зарубежной психологии / Б.В. Зейгарник. – М. : МГУ, 1973. – 390 с.
18. Іваницька О.П. Новітня історія країн Європи та Америки (1918-1945): Навчальний посібник. – К. : Видавничий дім «Комп'ютерпрес», 2001. – С. 110–149.
19. Ключева Т.В. Die Schweiz, Luxemburg, Liechtenstein. Landeskundliches Lehrwerk / Т.В. Ключева. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 1999. – 521 с.
20. Коваленко Ю.И. Профессиональное образование в ФРГ / Ю.И. Коваленко – М. : МГУ, 1988 – 260с.
21. Кинелев В.Г., Миронов Е.Н. Образование, воспитание, культура в истории цивилизации / В.Г. Кинелев, Е.Н. Миронов. – М. : Просвещение, 1999. – 544 с.
22. Комлев Н. Г. Компоненты содержательной структуры слова / Н.Г.Комлев. – М. : Изд-во МГУ, 1969. – 365 с.
23. Корнієнко О.М. Національні цінності особистості: сутність та особливості / О.М. Корнієнко: Автореф. дис. канд. філос. наук. – К., 1998. – 18 с. [2].
24. Корсак К.В. Світова вища освіта. Порівняння і визнання закордонних кваліфікацій і дипломів / К.В. Корсак. – К. : МАУП, 1997. – 276 с.
25. Кречмер Г. Фракції. Партії в парламенті / Г. Кречмер. – К. : Заповіт, 1999. – 248 с.
26. Кумбс Ф.Г. Кризис образования в современном мире: системный анализ / Ф.Г. Кумбс. – М. : Просвещение, 1970. – 371 с.
27. Лебедев В. Б. Учитесь говорить кратко и точно: Пособие по немецкому языку. — М.: Высш. шк., 1986.
28. Левченко Т.І. Вплив історичних, філософських, психологічних чинників на формування педагогічної системи освіти ХХІ століття / Т.І. Левченко // Теоретичні питання освіти та виховання. – №7. – К. : КДЛУ, 2001. – С. 231–254.
29. Левченко Т.І. Розвиток освіти та особистості в різних педагогічних системах / Т.І. Левченко. – Вінниця : Нова книга, 2002 – 512 с.
30. Лысова Е.Б. Новые тенденции в подготовке учителей на Западе / Е.Б. Лысова // Педагогика. – 1994. – №3. – С. 33–41.
31. Малькова З.А., Вульфсон Б.Л. Современная школа и педагогика в капиталистических странах / З.А. Малькова, Б.Л. Вульфсон – М. : Наука, 1975 – 124 с.
32. Мальцева Д. Г. Страноведение через фразеологизмы / Д.Г. Мальцева. – М. : Высшая школа, 1991. – 393 с. [2].
33. Мещеркина Е.Ю. Исследования социальных изменений молодёжи в современной социологии ФРГ / Е.Ю. Мещеркина // Социальное развитие

- молодёжи: методологические проблемы региональные особенности. – М. : Социология, 1986. – С. 341–379.
34. Миронов В.Б. Век образования / В.Б. Миронов – М. : МГУ, 1990. – 221 с.
35. Муравлева Н. В. Австрия. Лингвострановедческий словарь. М. : Метатекст, 1997. – 508 с.
36. Німеччина у фактах. – Франкфурт-на-Майні, 1996. – 431 с.
37. Норден А. Уроки германской истории / А. Норден. – М. : Государственное издательство иностранной литературы, 1948. – 294 с.
38. Очерки истории германского рабочего движения. – Берлин : Академии-ферлаг, 1964. – 235 с.
39. Оболенская С.В. «Германский вопрос» и русское общество конца XIX века / С.В. Оболенская // Россия и Германия. Сборник статей. – Вып.1. – М. : Наука, 1998. – С. 45–68.
40. Писарева Л.И. Тенденции развития современной школы ФРГ / Л.И. Писарева // Педагогика. – 1991. – №2. – С. 47–55.
41. Приветствие и обращение в немецком языке / Г.Улиш, Б. Гюгольд, Л. Уварова, И. Гапонова. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 1998. – 204 с.
42. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: Монографія / Л.П. Пуховська. – К. : Вища школа, 1997. – 180 с.
43. Розанов Г.Л. Германия под властью фашизма / Г.Л. Розанов – М. : Международные отношения, 1964. – 516 с.
44. Ромакин М.И., Юпатов Е.П. Высшие учебные заведения и научно-исследовательские учреждения Федеративной Республики Германии / М.И. Ромакин, Е.П. Юпатов – М. : ВИНТИ, 1961 – 106 с.
45. Русско-германские научные связи между Академией наук СССР и Академией наук ГДР. 1700 – 1974. / Сб. документов под ред. акад. П.Н. Поспелова (СССР), акад. Г. Шееля (ГДР) – М. : Наука, 1975. – 295 с. [2].
46. Салимова К. Из истории школы и педагогической мысли в Англии в период промышленной революции // Из истории зарубежной школы и педагогики / Отв. ред. Н.А. Константинов. – М. : Изд-во АПН РСФСР, 1959. – 430 с.
47. Степко М. Ф., Клименко Б. В., Товажнянский Л. Л. Болонський процес і навчання продовж життя / М.Ф.Степко, Б.В.Клименко, Л.Л. Товажнянський. – Харків : НТУ «ХПІ», 2004. – 111 с.
48. Тихонова М.Г. Объединённая Германия: образовательная политика / М.Г. Тихонова // Педагогика. – 1994. – №5. – С. 14–22.
49. Товажнянский Л. Л., Сокол Є. І., Клименко Б. В. Болонський процес: цикли, ступені, кредити. – Харків : НТУ «ХПІ», 2004. – 144 с.
50. Филатов А.М. СССР и ГДР: год 1953-й / А.М. Филатов // Вопросы истории. – 2000. – №7. – С. 123–135.
51. Хюсен Г. Идея университета: эволюция, функции, проблемы / Г. Хюсен // Перспективы. – 1992. – №3. – С.31–34.
52. Черняев А.С. М.С. Горбачёв и германский вопрос / А.С. Черняев // Новая и новейшая история. – 2000. – №2. – С.71–85.

53. Чугунов Д.А. 90-е годы как начало новой немецкой литературы / Д.А. Чугунов // Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика. – 2005. – №2. – С. 125–132.
54. Шарыпина Т.А. «Мифический элемент» в драматургии объединённой Германии (Бото Штраус «Итака») / Т.А. Шарыпина // Филология. Вестник Нижегородского университета им. Н.И. Лобачевского. – 2007. – №2. – С. 292–296.
55. Штирляева, Т. В. Друга світова війна у дзеркалі літератури. Урок-семінар / Т. В. Штирляева // Зарубіжна література в школах України (Київ). – 2008. – №5. – С.26–28.
56. Bahrman H., Links Ch. Chronik der Wende. – Berlin : Ch. Links Verlag, 1999. – 378 s.
57. Bausinger H. Typisch deutsch. Wie deutsch sind die Deutschen? – München : Beck, 2000. – 260 s.
58. Borodulina M. K., Tjupajeva G. S. Sprechen leicht gemacht. — М.: Высш. шк., 1987.
59. Geschichte der Bundesrepublik Deutschland. Bd. I-V. — München: Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, 1993.
60. Glaener G.-J. Demokratie und Politik in Deutschland. – Opladen: Leske + Budrich, 1999.
61. McCormack R. W. B. Unter Deutschen. Portrat eines rätselhaften Volkes.— München: Goldmann, 1994.
62. Panassjuk H. H.-J. Deutschland: Land und Leute. — Минск: Вышэйш.шк., 1996.
63. Rainer Stumpf Bildung für die Welt von morgen // Deutschland. – 2007. – № 1. – S. 8–9.
64. Robel G. Ukraine, Partner Bayerns. Eine kleine Landeskunde. 1. Auflage. Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit. — München, 1996.
65. Schlaglichter der Weltgeschichte. — Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1994.
66. Schlieben-Lange B. Soziolinguistik. Eine Einführung. — Stuttgart; Berlin Köln: Kohlhammer, 1991.
67. Tannen D. Das hab' ich nicht gesagt! Kommunikationsprobleme im Alltag. – Hamburg : Kabel, 1992.
68. Weidenfeld. W., Korte K.-R. (Hrsg.). Handbuch zur deutschen Einheit.— Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1996.
69. Zimmer D. E. Deutsch und anders – die Sprache im Modernisierungsfieber. – Reinbek: Rowohlt, 1999.
70. Aufstieg durch Bildung – die Qualifizierungsinitiative der Bundesregierung. – Режим доступа : <http://www.bmbf.de/de/12042.php>
71. Bundesministerium für Bildung und Forschung. – Режим доступа : <http://www.bildungsserver.de/innovationsportal/zeigen.html?seite=4733>
72. Innovationen in der Bildung. – Режим доступа : <http://www.bmbf.de/de/1076.php>
73. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. – München : Beck, 1999.

74. Chancen der Föderalismusreform nutzen. – Режим доступа : <http://www.bmbf.de/de/1263.php>
75. Christoph Führ Deutsches Bildungswesen seit 1945. – Bonn : Inter Nationes, 1996.
76. Strategieprozesse : Ideen für die Zukunft in Bildung und Forschung. – Режим доступа : <http://www.bildungserver.de/innovationsportal/zeigen.html>
77. www.nbu.gov.ua/.../Egorova_U_st.pdf.
78. <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/ru/content-home/facts-and-figures/research-and-development.html>
79. http://www.bologna-berlin2003.de/pdf/bologna_declaration.pdf.

